

Alexandra
Cavelius

Leyla

Roman

Alexandra Cavelius

Leyla

Pegasus Yayınları: 248

Bestseller Roman: 87

Özgün Adı: LEILA

Yayın Yönetmeni: Özkan Özdem

Kitap Editörü: Zeynep Tür

Son Okuma: Gamze Bulut

Bilgisayar Uygulama: Meral Gök

Kapak Tasarım: Y. Bora Ülke

Film-Grafik: Mat Grafik

Baskı-Cilt: Kilim Matbaası

Maltepe Mah. Litros Yolu Fatih Sanayi Sit. No:12/204-232 Topkapı/İstanbul

Tel: 0212 612 95 59

4. Baskı: Mayıs 2010

ISBN: 978-605-4263-54-7

PEGASUS YAYINLARI © Ullstein Buchverlage GmbH. Berlin. 2001 yılında Ullstein

Taschenbuch Verlag tarafınca yayınlanmıştır.

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Onk Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz. Yayıncı Sertifika No: 12177

PEGASUS YAYINLARI

ALEXANDRA CAVELIUS

LEYLA

Bir Bosnalı Kız

Almancadan Çeviren: FİRUZAN GÜRBÜZ

PEGASUS YAYINLARI

Bu kitapta adı geçen birçok kişi ve yer adı güvenlik nedeniyle değiştirilmiştir.

İçindekiler

[Dava Tanığı](#)

[B.de doğum](#)

[Çocukluk](#)

[Okul yılları](#)

[Gençlik çağı](#)

[İlk coşkular](#)

[Krayına yolunda](#)

[Savaş başlıyor](#)

[İhanet](#)

[Zerrin](#)

[Hindi çiftliği](#)

[Kale](#)

[Kara Birlik](#)

[İki genelev](#)

[Kurtarıcı](#)

[Sırp sahra mutfağına kaçış](#)

[Ravnica'da](#)

[Kostanica'da](#)

[Evlenme teklifi](#)

[Savaşın sonu](#)

[Düğün](#)

[Hamilelik](#)

[Anneyle ilk konuşma](#)

[Zoran'ın doğumu](#)

[Anneyle buluşma](#)

[B.ye ziyaret](#)

[Zoran'ın ilk doğum günü](#)

[Evde](#)

[Terapi](#)

[Yaşamaya devam](#)

[Âşık olmak](#)

[Ratko ve İbrahim](#)

[Sevgi](#)

[Sonsöz](#)

Neden seni bir çiğ damlası gibi
Böylesine titrek, böylesine hassas görmeliyim?
Oysa yorgun kalbim üşürken.
Şimdi donuk gözlerim acıyı taşıyor.
Sen, hayran olduğum düşsel kadın.
Bir buz dağı gibi olan kalbin
Bütün insanlara acı çektirmek için mi böyle.
Yoksa sadece senin için yaşayanlara mı?

Eskiden yaşamayı yürekten severdim.
Birçokları gibi fırtınalı yaşadım
Ve şimdi benim için artık hiçbir şey önemli değil.
Çünkü hayatımı bir bardak su gibi çalkaladın.
Günlerim öyle yavaş, öyle sessiz geçiyor ki, sevgilim.
Ve sen çok uzaktasın, bir o kadar da yakında.
Kalbimin yanında, duygularımın derinliğinde.
Seni tekrar görmeyi, sesini duymayı acı verircesine
Öyle çok istiyorum ki.
Ama hiçbir şey değişmeyecek:
Benden öyle uzaksın ki.

Ratko
Leyla için

Dava Tanığı

Annem hep, “Başkaları için savaş bitti. Ama bizim için daha yeni başladı,” diyor. Savaş bittiğinden bu yana günlük yaşamımızı hep hastalıklar, işsizlik ve yokluk belirliyor. Düş kurmaya kalan zaman çok az. Ailem hayatta kalmak için savaş veriyor. Aslında acil olarak iş bulmam gerek, ama bunu şimdilik önemsemiyorum. Şimdiki hayatım tamamen Yüksek Mahkeme’de vereceğim ifadeye odaklandı. Büyük olasılıkla 2000 yılının ilkbaharında Den Haag’daki mahkemeye dava tanığı olarak çıkacağım. Ardımda kalan bütün o korkunç olaylarla ilgili yapacağım konuşmayı çok çalışarak iyice belledim. Bu süreç içinde müfettişler, savcılar ve hâkimler birçok kez beni ziyaret ettiler. Bana birçok soru soruldu ve davanın akışı hakkında bilgi verildi.

Her küçük ayrıntıyı, her küçük hareketi, her dakikayı hatırlamam gerek.

Hangi şeyin, hangi zamanda, nerede olduğunu bilmeliyim. Buna çabalamak istiyorum. Bundan dehşete düşsem de. Umarım sesim beni düş kırıklığına uğratmaz. Ve umarım heyecan yüzünden hafızam beni yarı yolda bırakmaz. Yoksa hâkim beni güvenilirmez tanık olarak davadan dışlar. Bütün bu sorgulamalardan sonra kâbuslar yine geri döndü. Geceleri sık sık haykırarak uyanıyorum. Terapistle bu konuda konuştum. Şimdi her şeyi içime sindirdiğimi ve yavaş yavaş tekrar sağlıklı bir duruma geleceğimi düşünüyor. Bu acı verici bir süreç.

Bana tecavüz edenlerle karşı karşıya olmaktan korkum yok. Başıma gelen bunca şeyden sonra ölümden başka hiçbir şeyden korkmuyorum. Mahkemeye çıkacağım o gün için yaşıyorum! Gerçeği unutmamam gerek. Adalete inanıyorum. Ve bu adamların cezalandırılmasını istiyorum. Tanrı’nın her şeyi gördüğü söylenir. Bu bazen biraz uzun sürse de.

Unutamayacağım gibi, vazgeçemem de. Bu, bana sürekli eşlik eden bir şey gibi. Sabah kalktığımda ve akşam yatmaya giderken. Sadece çocuğumla oyun oynarken çevremdeki dünya yok oluyor. Uzun süre ölmek istedim. İşkencecilerimi tek tek bulup boğazlamak istedim. Ama o zamanlar deli gibiydim. Bugün bir kahraman gibi gururla karşılarına dikileceğim: “Bakın! Yaşıyorum.” Ve yaşamaya devam edeceğim; her şeye karşı.

B.de doğum

Kül tablası ağzına dek dolu. Yanı başında çikolata ve şeker kâğıtları yığılı. Annem bu tür şeylere “ruhun gıdası” der. Yirmi dört yaşındayım ve sık sık kendimi yaşlı bir nine gibi hissediyorum. Normal bir kız gibi, normal bir yaşam sürdürdüğüm günlerin üzerinden uzun zaman geçti. Geçmişim yüzümden okunmuyor. Hatta kimileri Pamuk Prenses kadar güzel olduğumu iddia ediyor. Beyaz ten, siyah saçlar ve kömür gibi gözler. Uzun ve ince. Çirkin olmayı ne çok istedim. Belki o zaman bazı şeyleri kendime saklayabilirdim. Bana dikkatlice bakan biri romatizmadan şişmiş eklemelerimi ve saklamaya çalıştığım çürük diş köklerimi fark edebilir.

Bunlar, çalınmış gençliğimin dıştaki izleri. Kokuşmuş çöp kutularından beslendiğim ve insan canavarlarla aynı yere kapatıldığım kayıp yıllar. Bir kâbusun içinde şaşkınlıkla dolaşmaya benzeyen bir yaşam. Ailemi en son on dört yaşındayken gördüm. Tekrar birbirimize kavuşana dek beş yıl geçti. Annem beni ancak boğazımdaki eski bir ameliyat izinden tanıyabilirdi.

Çocukluğum, bugün artık neredeyse hatırlayamayacağım kadar uzaklarda kaldı.

1976 yılının 17 Eylül’ünde, güneşli bir günde, B.de doğmuşum. Saraybosna’dan arabayla yaklaşık iki saat uzaklıkta, iki bin nüfuslu küçük bir şehir. “3300 gram, 52 santimetre.” Annem bebek albümüme düzgün el yazısıyla, “Sağlıklı ve neşeli,” diye yazmış. O zamanlar yirmi bir yaşındaydı, babamsa yirmi altı.

Çevremizde dağlar ve ormanlardan başka hiçbir şey yok. Kışlar uzun ve dondurucu. Bu çevreden hiçbir zaman pek etkilenmemiştim. Hep dağların ardında ne olduğunu görmek isterdim. B.nin kırsal havasını seviyorum, ama insanların başkalarının işlerine burunlarını sokmalarından nefret ediyorum. Burada herkes herkesi tanır. Saraybosna’da iç çamaşırlarıyla sokakta dolaşsanız kimse dönüp bakmaz. Buna karşın B.de bütün şehir cadı avına çıkar. Buradan hep gitmek istemişim. Bu yüzden sekizinci sınıftan sonra önüme çıkan ilk fırsatı kullanıp bavulumu topladım. O zamanlar büyük planlarım vardı. Krayina’daki akrabalarımın yanında kalıp meslek okuluna gitmek ve daha sonra eğitimime orada devam etmek istiyordum. Ne yazık ki her şey başka şekilde gelişti.

Çocukluk

Çocukluğum normaldi. En azından bu yere göre normal. Buradaki çoğu erkek içer. Bunun ağır madencilik işinden ve çevrenin kasvetinden ileri geldiği iddia edilir. Babam da çok içerdi. Hatta bana göre, herkesten daha çok içerdi. Beş yaşıma kadar geçen zamanı bölük pörçük hatırlayabiliyorum. Babam o zamanlar marangozluk yapardı. Annem ev kadınıydı. İki aileyle birlikte dik bir tepede otururduk. Bu ıssız yerden yürüyerek şehre inmek bir saat sürerdi. Arabalar bizim için paha biçilmez bir lükstü. Birkaç kurt, bolca ağaç ve daha sonra savaşta garnizon olarak kullanılacak olan büyük bir evden başka heyecan verici bir şey yoktu. Annem dışarıda yalnız oynamama hiç izin vermezdi. “Çevre çok tehlikeli,” diye tembihlerdi. Ama dikkatini azıcık başka bir şeye verdiğinde diğer çocuklarla birlikte en sevdiğimiz kayalığa kaçardık. Sonunda B.nin dış mahallelerinden birinde küçük bir daireye taşındığımızda annemin üzerinden büyük bir yük kalkmıştı.

Artık içinden nehrin yılan gibi kıvrılarak aktığı daracık bir vadide yaşıyorduk. Bizim eve bir köprüden gidiliyordu. İkinci kata taşınmıştık. İki oda, mutfak ve banyo. Annem her şeyi özenle yerleştirdi, işlemeli örtülerini serdi, yağlıboya tablolarını astı, çiçeklerini düzenledi. Dört buçuk yaşımıdayken erkek kardeşim Emir dünyaya geldi. Bir odamızı ayırdık. Ama geceleri gizlice annemin yorganının altına giriyordum.

Küçük Emir henüz yürümeye başladığında odalarımıza hayvan posterleri asmış, duvarlara el izlerimizi çıkartmıştık. Kardeşim yaptığım her şeyi tekrarlamak için hevesle çabalıyordu. Bu yüzden daha sonra odada kendimize ayırdığımız bölümler birbirinin aynısı olmuştu. En küçük meselelerde bile Emir’le çok iyi anlaşıyordum. O benim yumuşacık bebeğimdi. Ancak son zamanlarda ilişkimiz biraz zayıfladı. Emir sürekli, “Leyla istediğini yapabiliyor. Ama bana hemen kızılıyorsunuz,” diye söyleniyor. Annem geri döndüğümünden bu yana bana özellikle sevgi gösterip benimle ilgilendiği için kıskanıyor. Savaş döneminde aileyi ihmal ettiği için anneme öfkeyle tepki gösteriyor. Annem gece gündüz beni aramıştı. Ve bu yıllarca sürdü.

Şehrin dış mahallesine taşındıktan sonra annemle babamın arasında sorunlar başlamıştı. Babam her boş dakikasını meyhanelerde geçirirken, narin yapılı annemiz kereste fabrikasında iş bulmuştu. Ağır işinden hiç yakınmazdı. O zamanlar pek varlıklı olmadığımız halde, çocuklarını hiçbir şeyden mahrum etmiyordu. B.ye gelen her güzel elbise hep bana hediye edilirdi. Gündüzleri bir tamdık, Emir’e ve bana bakıyordu. Marinka Teyze çırpı gibi bir kadındı ve gözlük takardı. Her gün uzun, siyah saçlarımı tarar ve bana en sevdiğim masal olan Külkedisi’ni okurdu.

Benim ortaya çıkmam diğer çocuklar için kötü olurdu. Çünkü hep lider olmak isterdim. Kışları evimizin arkasındaki donmuş su üzerinde “Karlar Kraliçesi” oyunu oynadığımızı hâlâ hatırlıyorum. Orası bizim için bir saray gibiydi. Tabii ben kraliçeydim ve diğerleri bana buz saçakları getirmek zorundaydılar. Biz dışarıda yosunlardan sandalye örer ya da dağdan aşağı kızaklarla kayarken annem kalasları taşır, tahtaları yığar ya da parkeleri istiflerdi. Onun için bizim iyi olmamız dışında hiçbir şeyin önemi yoktu. Ve babama karşın bunu başarıyordu. O, en karanlık odanın içinde bile parlayan bir ışık gibiydi.

Babam, en kötü zamanlarda bile, iki gelirimizi de içkiye yatırıyor. Annem bu gibi durumlarda kredi alır ve bütün sıkıntılara karşın, bize tatlılarla partiler düzenlerdi. Bize karşı hiç sert davranmazdı. Babam sabah karanlığında sarhoş eve geldiğinde, köprüden haykırışını duyardık: “Ah, evet, senin yüzünden her gece böyle içiyorum. Canım benim, şimdi evine geliyorum işte...” Sesini duyduğumuzda alarma geçerdik. Annem korkudan ağlardı. Bu, hemen ardından annemi hastanelik

edecek biçimde dövmesi demektir. Bu gibi durumlarda Emir'le ben hemen bir takım oyununa hazırlanırdık. Küçük kardeşim yorganın altına saklanırken ben hemen üzerime pantolonumu giydim. Sonra gizlice evden çıkar ve iki kilometre uzaktaki polis karakoluna koşardım. Karakolun kapısını soluk soluğa vurduğumda, oradaki polisler bıkkın bir şekilde yüzlerini asarlardı. Yine de bir üniformalı polis benimle eve gelir ve babama vaaz verirdi.

Genellikle bir çocuk gibi ağlayarak yere çömelir ve yakınırdı. "Bunu nasıl yaptığımı bilmiyorum." Siyah sakalına sümük yapışırdı.

Babam garip bir adamdı. Bir gün bana bir kürk manto hediye etmiş, iki hafta sonra da geri almıştı. Göz kırparak, "Bunun için daha çok gençsin," diye açıkladıktan sonra yanağımdan öpmüştü. Aşk ve dürüstlük üzerine yürek paralayıcı nutuklar atardı. Biz de büyülenmiş gibi onu dinlerdik. Büyük bir hayranlık içinde karısının önünde diz çöküp ona teşekkür ederdi: "Kaç kez öldüm ve sen kaç kez beni hayata geri döndürdün." Bu sırada ağzı içki kokardı.

Annem bir keresinde gece vardiyasını bitirip eve dönmüştü. Zavallı kadın çantasını dolaba asarken babam bileğinden tutup ona vurdu. "Nerelerdeydin, seni yaşlı sürtük?" diye haykırdı. Güzel karısını her zaman korkunç biçimde kıskanırdı. Bu arada başkalarıyla dolaşansa babamın kendisiydi. Dairemizden gürültüler yükselse de komşulardan yardıma gelen olmazdı. Kapalı kapılarının ardında hepsi aynı sorunla boğuşuyordu. Annem bir süre sonra azgın adamın elinden kurtulup kendini merdivenlere atmayı başarmıştı. Koridor kan içindeydi. Fark ettirmeden onu izledim ve birlikte polis karakoluna gittik. Memurlarla eve geri döndüğümüzde, babam bütün kavga izlerini önceden yok etmişti. Kanlar temizlenmiş ve sağa sola dağılmış olan mobilyalar tekrar eski yerlerine konmuştu. Hatta sigara tablasında ruj izi olan bir sigara bile duruyordu. Bu gibi buluşlar onun için tipikti. Böyle sayısız kez geceleri ayağa fırlayıp, yerde yatan annemin kanla yapışmış saçlarını okşamıştık. Babam da horlayarak yanında yatıyor olurdu. Ertesi gün bir not kâğıdına şöyle yazdı: "Duygularım sensiz çıplak bir çöl gibi."

Çocukken kim bilir kaç kez mutlu bir aile istemişim. Babamı etkilemek için çeşitli koro ve tiyatro oyunlarında rol alıyordum. Annem bu gibi durumlarda beni özenle hazırlardı. Bu sahneye çıkışlarla kısa zamanda şehirde tanınmıştım.

Gözlerim her seferinde büyük bir umutla salondaki sıralarda dolaşırdı. Ama babam hiçbir zaman seyircilerin arasında olmazdı. İçimden onun bu durumunu savunuyordum: "O hasta. Aslında iyi bir insan." İki yıl önce tutsaklıktan geri döndüğümde beni bir daha görmek istemedi. O günden beri onunla tesadüfen karşılaştığımda yolumu değiştiriyorum. Bugün başkalarına, babamın benim için çoktan öldüğünü söylüyorum.

Babam bana karşı yalnızca bir kez elini kaldırmıştı. Bir keresinde annem, Emir ve kendim için masayı hazırlıyordum, o sırada ansızın ortaya çıkıp söylenmeye başladı ve yemek için bir şeyler istedi. Daha bir gün önce bir öfke krizi sonucu süt kutularını ve pilavı pencereden dışarı fırlatmıştı. Açtık. Bu yüzden, "Hayır, sana bir şey yok," diye bağırdım ona. Bir saniye sonra bana öylesine şiddetli bir tokat patlattı ki, popomun üzerine oturdum. Yine bir gün sarhoşken kardeşimi bir sandalyeyle dövmeye kalktı. Annem, "Artık tek başıma beceremiyorum," diye yakınıyordu. Kardeşimi iki yıllığına Krayina'daki K.de yaşayan, çok sevdiğim büyükannemlerin yanına gönderdi. Burası bizden yaklaşık iki yüz kilometre uzaktaydı. Emir'den ayrılmak benim için korkunçtu. Sanki bedenimin bir parçası gitmişti. Tek müttefikim yoktu artık! Diğer çocuklarla evdeki sorunları konuşmazdım. Hepsi babalarından utanıyordu. Bir sarhoşla geçen günlerime daha kolay katlanabilmek için sürekli büyük tatili düşünüyordum. O zaman nihayet yaz gelecekti! Annem ve ben,

otobüsle K.ye gidecektik. Bu küçük şehirde, kendimi cennette gibi hissediyordum.

Okul yılları

Okula başlayacağım günü iple çekiyordum. Yedi yaşıma bastığımda artık zaman gelmişti. Küçük otobüse binip bir sürü çocukla birlikte okula gittim. Dersler öyle eğlenceli gelmişti ki, evde iki üç ders sonrasını çalışmaya başlamıştım. Annem eğitimin bir kadın için ne kadar önemli olduğunu belirtirdi: “Benim ne hale geldiğimi görüyorsun. Gelecekte hiçbir erkeğe bağlı kalmamalısın.” Kısa zamanda okulun en iyi öğrencisi olmuştum. Hatta öğrenci panosuna fotoğrafım bile asılmıştı. Buna karşın çok çalışkan bir öğrenci değildim. Çoğu zaman pencerenin yanındaki ön sıraya ayaklarımı uzatıp parkı seyreder ve hayallere dalardım. Bu arada kendimi Amerikan dizisinde oynayan şık bir kadın ya da coşkuyla alkışlanan bir pop şarkıcısı olarak görürdüm. Terapistler daha sonra, “Seni ölümden kurtaran hayallerin olmuş,” diye iddia ettiler.

Karışık bir sınıftık. Hırvatlar, Sırplarla ya da benim gibi Müslümanlarla birlikte otururdu. Müslümanlık hakkında bütün bildiğim, onların domuz eti yememesi gerektiği idi. Daha önce dinler arasındaki ayrılıklara dikkat etmemiştim. Sonuçta insanların Ortodoks, Müslüman ya da başka bir dinden oldukları yüzlerinden anlaşılmıyordu. B.de yalnız yaşlı kadınlar başlarını örtüp uzun etekler giyiyorlardı. Katolikler kiliseye giderdi, Müslümanlar da camiye. Benim için ikisi de birdi. Geride kalanlar -benim gibiler- hep dışarıda kalır ve oyun oynardı. Savaştan önce yalnızca basit köylüler hangi ismin hangi dine ait olduğuna titizlikle dikkat ederlerdi. Bu, şimdiye dek hiç ilgimi çekmedi.

Dinin hiçbir zaman benim için özel bir anlamı yoktu. Yine de kendimi inançlı biri olarak tanımlayabilirim. Tanrı'nın ya da herhangi bir gücün var olduğu görüşündeyim. Akşamları yatağa uzandığımda hep dua ederim: “Sevgili Tanrım, senden dileğim, yarın bana yine güzel bir gün hediye etmen.” İncancım olmasaydı bütün bu çılgınlığın üstesinden herhalde gelemedim.

Din gibi, kadın erkek eşitliği de bana uzak bir konuydu. Yaşlı kadınlardan oluşan küçük bir grupla birlikte mutfakta ter içinde koşuşturduğumuzu hâlâ hatırlıyorum. On yaşında bir çocuk içeri girmişti. Yaşlı kadınlar yumurcağa yer açmak için telaşla eteklerini düzelterek ayağa fırlamışlardı. Böyle bir şey görmemiştim. Bana göre, yer yoksa küçük bey yere oturabilirdi.

Buradaki çevreye göre annem sıra dışı biçimde modern yetişmişti. Diğerlerinden hep farklıydı. Etrafındakileri örgü ve yemek konusunda sohbet ederken, annem dergi sayfalarını karıştırırdı. Tırnaklarına oje sürer, saçlarını kabartır ve şık giyinirdi. Bu tabii yeterince dedikoduya neden olurdu. Annem yazın bana mini etek almıştı. Diğer kızlarla birlikte okuldan eve dönerken bazıları kafasını çevirip bana bakar ve homurdanırdı: “Tanrı aşkına, bu kız ortalıkta ne biçim dolaşıyor?”

Annem duygularını benim dışımda kimseye açmazdı. Yedi kız kardeşiyle ebeveynleri çok uzakta, Karinya'da yaşıyordu. Bu yüzden daha çocukluktan bu yana onun kızı olmaktan çok, kız arkadaşı gibiydim. Annem günün birinde boya takımlarımın arasına çöküp ağlamaya başladı. O sırada resim defterimi olimpiyat oyunlarının maskot resimleriyle dolduruyordum. “Neyin var?” diye sordum.

Hıçkırarak konuştu: “Ne yapacağımı bilmiyorum. Artık bu adamla yaşayamam. Bu beni öldürüyor. Boşanmam gerek. Bu konuda ne düşünüyorsun?” İlk kez “boşanma” sözcüğünü duyuyordum. O sıralar on yaşındaydım. Annem önce bana bunun ne anlama geldiğini açıklamalıydı. Ne demek istediğini anladığımda ona karşılık verdim: “Böyle bir olanak varsa, o zaman yap. Bu tek kurtuluş yolu.” Sonra tehdit edercesine ekledim: “Sen boşanmazsan biz seni terk ederiz.” O dönemde kardeşim tekrar eve geri dönmüştü.

Annem sonunda boşanmaya karar verdiğinde yakın dostları ona destek oldu: “Bu herifi olabildiğince çabuk kapının önüne koyman gerek.” Ama bu uyanık akıl hocalarının hepsi, annem on

dört yıllık sarhoş kocasından gerçekten ayrıldığında ona sırt çevirdiler. O zamanlar bir kadının kocasından boşanması alışılmış bir durum değildi; tersi öyleydi ama.

“Sensiz nasıl yaşarım?” diye köpürdü babam. Ve büyük lafların adamı olmadığı için hemen el kaldırarak tepkisini gösterdi. Ne yazık ki B. garip bir adalet anlayışına sahipti. Hâkim, annem onun için başka bir ikamet yeri bulana dek, babamın evimizde istediği kadar kalabileceğine karar vermişti. Ama yaşlı sarhoş ev kiralamak için görüşmelere gidildiğinde bilinçli olarak öyle ahmakça davrandı ki, hiçbir ev sahibi onu kiracı olarak almaya yanaşmadı.

Gençlik çağı

Babam defalarca annemin yolunu gözleyip parasını elinden almıştı. Neyse ki ailenin eski dostlarından Goran, ertesi gün içi dolu torbalarla kapının önünde belirirdi. O, babamın tam tersiydi. Biraz tombulca, kısa boylu ve inanılmaz derecede iyi kalpli bir insandı. Otuz sekiz yaşındaydı ve madende makine teknisyeni olarak çalışıyordu. Başkalarının dedikodusuyla ilgilenmezdi.

Annem bir gün, “Bu adamla evleneyim mi?” diye sordu bana. Şaşırmışım, çünkü annemin bütün heriflerden yaka silktiğini sanıyordum. Goran mı? O, babam olmak için fazla iyi diye geçmişti aklımdan. “O olmayacak da kim olacak?” diyerek onu destekledim. Ama içimden biraz da olsa babam için üzüliyordum. Goran da uzun süre önce boşanmıştı. “Birkaç ay için annemlerin yanına sığınabilirsiniz,” diye öneride bulunmuştu. Gelecekteki üvey babamız orada annem, kardeşim ve benim için iki oda açmak istiyordu. Karar vermek için uzun süre düşünmedik.

Annemin evlilik planları bir yangın alevi gibi yayılınca bütün kasaba korkuyla feryat etti. Müslüman bir kadın Hırvat bir erkeği seviyordu. Bu çok günahı. Büyük şehirlerde yapılan karışık evlilikler henüz B.de hoş karşılanmıyordu. Okuldaki öğrenciler bir günde bana sırtlarını dönmüşlerdi. Hatta en iyi arkadaşlarım Münevver ve Nataşa bile benimle bir işleri olsun istemiyordu. Ders aralarında onlarla karşılaştığımda hemen ortadan toz oluyorlardı. O günden sonra artık okuldan eve tek başıma dönmek zorundaydım. İlk kez o zaman dinin insanlar arasında ayrılıklar yarattığını fark etmiştim. Hatta o çaresizlikle camiye bile sığınmışım. Ama orada da kendimi, sokakta olduğu kadar yalnız hissettim. Bu, herhalde hiç dua bilmediğimden idi.

Annem, “Acele edin! Babanız eşyalara el koymadan evden çıkmamız gerek,” diyerek bizi telaşa sürüklüyordu. Çantaların hepsi hazır. Ama babam birden hain bir hastalık gibi ortalıkta görünüyordu. Bu kez o çılgın sarhoşluğu içinde annemi öyle bir yaraladı ki, zavallı kadın dört ay boyunca hafızasını kaybetti. Goran onu yarı ölü bir halde yeni evimize getirdi. Annem ayıldığında tamamen hissizleşmişti. Yemek yapmak, çamaşır yıkamak gibi en basit şeyleri bile yapamıyordu. “Anne!” diye yalvarıyordum ona. “Uyan!” Ama benim adımla bile unutmuştu.

Bu benim için büyük bir darbeydi. Şüphesiz Goran ve akrabalarının tümü benimle ilgilenmek üzere kendilerini feda etmeselerdi, benim için daha da kötü olurdu. Annemin hastalığına karşın hayatımın en güzel zamanı böylece başlamıştı. Ansızın bir baba sahibi olmanın ne demek olduğunu anlamışım. Ayrıca, neyse ki çocuklar büyükler gibi kinci değillerdi. İki ay sonra kız arkadaşlarım bana koymuş oldukları sınırları kaldırdılar.

Evimiz biraz uzakta kalıyordu, küçük bir derenin aktığı taş ocağının yakınındaydı. Emir ve ben dışarıda dolaşıyorduk. Annem iyileşir iyileşmez sürekli aynı şeyi tekrarlıyordu: “Bu adam bize Tanrı’nın bir hediyesi.” Bu arada otuz altı yaşına gelmişti ve sade düğün giysisi içinde önümüzde dönerken mutluluktan ışıl ısıldı. Öylesi daha doğru olduğu için kutlamayı küçük bir çevre içinde yaptık. Annemin sevinci biraz yarım. Sürekli ebeveynlerinin ve K.deki kız kardeşlerinin bu ikinci evliliğe nasıl bakacaklarını dert edip duruyordu. Zaten kocasının alkolik olduğunu da yıllarca ailesinden saklamıştı. Bu ona öylesine sıkıntı vermişti ki!

Annem, “Belki de artık bizimle ilgili bir şey duymak istemezler,” diyerek bizi duruma hazırlamaya çalışıyordu. Bu bana ve Emir’e çok zor gelmişti.

Büyükanne ve büyükbabamızı dünyada herkesten çok severdik. Ama endişelerimizi kendimize saklayabilirdik. Çünkü düğünden iki gün sonra büyükbabam yeni damadını tanımak üzere otobüsle gelmişti. İki hafta bizimle kaldı ve veda ederken anneme neşeye şöyle dedi: “Çok daha önce

boşanmalıydın.”

Babam, aylardır kira ve elektrik parası ödemediği için en sonunda dairemizden kaçıp gitmişti. Çok geçmeden yeni ailemizle birlikte oraya geri döndük. Evlilikle birlikte bütün hayatımız hareketlenmişti. Annem bu arada kereste fabrikasında bedenen daha hafif bir iş bulmuştu. Karışık evliliklerin sağladığı kazancı da hemen fark etmiştim. O günden sonra kutlanacak yüzlerce bayram çıkmıştı. Biz de Noel’i Müslümanların yeni yılı gibi kutluyorduk. Bazen bir bayramı yanlışlıkla atladığımızda, eğlence için bir sonraki fırsatı kesinlikle kaçırmıyorduk.

Masaların üzeri her bayramda pastalar ve diğer lezzetli yiyeceklerle donatılırdı. Konuklar arasında çoğunlukla anne ve babamın birkaç iş arkadaşı, Goran’ın bütün aile efradı bulunurdu. Özellikle K.deki aile dostlarımız geldiğinde çok seviniirdim. O zamanlar kendimi olağanüstü derecede mükemmel bulduğum için bütün konukları piyes gösterilerimle etkilemek isterdim.

Çoğunlukla umut vaat eden alkışlar alırdım. Ama başka bir çocuk daha fazla sempati topladığında büyüklerin kahkahaları eşliğinde kapıyı çarpıp odadan çıkardım.

Üvey babamız bizi şımartıyordu. Hatta bana yıllardır deli gibi özlemine çektiğim Puma marka spor ayakkabıyı bile almıştı. Ama Emir’le benim bir isteğimizi reddetmişti. “Babamızı dövemez misin? O zaman belki annemi rahat bırakır!” diyerek onu kışkırtmaya çalışmıştık. Ama Goran, o akıllı tavrıyla karşı çıkmıştı: “Bu adamı döversem ileride bana kin duyarsınız. Sonuçta, o sizin babanız.” Herhalde haklıydı. Neyse ki, kız kardeşim Gorana doğduğunda babam kendi kendine dövündüğü için buna gerek kalmadı. Sonunda artık bu işin geri dönüşü olmayacağını o da anlamıştı. On iki yaşındaydım.

İlk coşkular

Kız arkadaş grubumuzda erkek çocukları hem aptal hem de çekici bulduğumuz zamanlar başlamıştı. Küçük erkek kardeşimle birlikte ergenlik çağına geçişte bir sorunum olmamıştı. Daha sekiz yaşında bir bebektir. Birbirimizin yolundan olabildiğince çekilebiliyorduk. Yalnız olmak ya da soyunmak istediğimde yaygara çıkarmadan odadan çıkardı. Bu arada Emir'le ben, hayvan posterlerimizin yerine Michael Jackson ya da Madonna'nın resimlerini asmıştık.

Okuldan sonra televizyondaki kanalları izledik. O zamanlar pembe dizileri ve aksiyon filmlerini seviyordum. Ayrıca Danielle Steele'in aşk romanlarına deli oluyordum. İçindekiler çoğunlukla tehlikeli zamanlarda geçen aşk, ihtiras, ihanet ve ölümle ilgili konulardı. Romanın kahramanı genellikle korkunç karışıklıklardan sonra masal prensini bulan fakir bir kız olurdu.

Bir genç kız adayını burnum oldukça havadaydı. Aynanın önünde şarkı söyler, her iki dakikada bir kılık değiştirir, Noel ağacının süslerini kafama takardım. Annem yazları hep öğütlerdi: "Şu saçlarını topla." Ama ben bu ihtişamı saklamaktansa ölümüne terlemeyi yeğledim. Kendime olan güvenim gerçekten de hiç eksilmezdi. Kendimi fethedilemez hissediyordum. Natasa ve Münevver'le gizlice makyaj yapardık.

Herhangi bir şarkıcı ya da sinema yıldızı hakkında gevezelik eder, yeni dans adımlarını dener ve idollerimiz gibi görünmeye çabaldık.

İlk kez on iki yaşındayken regl oldum. Bundan sonra on altıncı yaşına dek kesildi. Okulun tuvaletinde külotumdaki kanı fark ettiğimde tam bir şok yaşamıştım. Öğretmen kadın beni eve gönderdi ve hemen ardından annem endişe içinde beni kolumdan tutup doktora götürdü: Adet kanaması için biraz erken, diye düşünüyordu. Doktor bizi sakinleştirdi ve cinsellik hakkında bana bilgiler verdi. Masum bir yüzle onu dinledim. Aslında benim yaşındaki bütün çocuklar gibi bu konudan oldukça haberdardım. Sonuçta yeterince televizyon izlemiş ve kız arkadaşlarla bu konularda konuşup kıkırdaştık.

Göğüslerim ilk çıktığında büyük bir gururla anneme gösterdim. Hemen bana bir sutyen ve güzel iç çamaşırları hediye etti. Annem hiçbir zaman, cinsel ilişkinin uygunsuz olabileceğini biraz olsun ima etmemişti. Cinsellik ona göre iki insan arasında olabilecek en gizli, en içten şeydi. O zamanlar buna inanacak kadar saftım. Bu konu o zaman henüz ilgimi çekmiyordu. Daha her şeyin başındaydım ve çelimsiz, büyümekte olan bir kuşkonmaza benziyordum.

Kız arkadaşlarımdan aksine, zararsız bir yer olsa da diskoteğe oldukça seyrek olarak gitmeme izin verilirdi. Kızlar ve erkekler arasında hep sanki görünmeyen bir duvar vardı. Işıkların altında kolamızı yudumlar ve çevrede kimin en güzel olduğuna dair eleştiriler yapardık. Annem bu ziyaretleri çeşitli bahanelerle yasaklamaya çalışıyordu: "Çok uzak," ya da "Yollarda çok trafik var," gibi. Bu beni öfkelen diriyordu tabii. Ama büyük bir isyankâr değildim. Annemin kurallarına uyardım. Ama bu yüzden sık sık onun bu yasakları hakkındaki düşüncemi dinlemek zorunda kalırdım.

Akşamları evde kalmak zorunda olduğum zamanlar günlüğümü özlemlerimle doldururdum: "Aşk farklı bir sesi var. Aşk bir düş gibi. Aşk, bazen konuşulamayan bir kelime. Aşk yitip gitmemesi gereken bir güç." Çoğu zaman en sevdiğim aktör olan Michael Douglas'ın resmini de yapıştırırdım. Sarhoş bir babaya karşın erkeklerle ilgili hiçbir şekilde kötü bir düşüncem yoktu. Daha çocukken bile önyargılardan uzak durulması gerektiğinin bilincindeydim.

Bir ilişki hakkında çok romantik düşüncelerim vardı. Bir erkek olarak gerçek bir centilmen düşünüyordum. Bana mum ışıkları içindeki bir restoranda yemek teklif eden ve beni bir prenses gibi

şımartan biri. Gençlik dönemimde adı Haris olan bir çocuğa biraz ilgi göstermişim. Sportif, iyi espriler yapan ve sürekli ilgi odağı olan bir tipti. Haris’le ilgili hatırladıklarım, bol bol dondurma ve parkta tutulduğumuz gülme krizleri Aşk yeminleri ve öpücük yasaktı. Bana olan duygularımı en fazla okul çantamı çalıp çığlıklar eşliğinde kaçarak göstermişti. Bu çocuklar o yaşlarına göre oldukça salaklardı.

Eve gelip kapıyı açar açmaz, “Düşünsene, Haris bugün gezerken elime dokundu,” diye gevezeliğe başladım. Annem çapkınlıklarım ile ilgili iç dökmelerimi melek sabrıyla dinlerdi. O benim için bir abla gibiydi ve tabii örnek aldığım kişiydi de. Hep onun gibi giyinmeye çalışır, saçımı onunki gibi tarar ve onun davranışlarını benimsemeye çalışırdım. Onun en kötü durumlarda bile yüzüne bir gülümseme oturtmayı nasıl başardığını bugüne dek anlayabilmiş değilim.

B.deki günler biraz sıkıcı geçiyordu. Gençler okuldan sonra parkta buluşurdu. Münevver, Natasa ve ben, “Yarın ne giyelim?” diye kafa yorardık. O zamanlar püsküllü, dize kadar gelen son derece modern çizmeler giyerdim.

Giysiler, müzik ya da günlük şeylerden söz ederdik. Siyasi konular ilgimizi çekmiyordu. Her gün kız arkadaşlarıma gelecekle ilgili yeni bir tablo çizerdim. Bazen oyuncu, bazen doktor ya da şarkıcı olurduk.

Karar vermekte zorluk çekmediğim tek hedefim şuydu: “B.den gitmek!” İlkokulun sekizinci sınıfından sonra nereye gideceğimi de biliyordum.

Zagreb’deki ya da Riyeka’daki akrabalarımın yanına gidebilirdim, ama en çok hoşuma giden, K.deki çevre ve insanlardı. Ortaokula orada gitmek ve daha sonra ekonomi eğitimime orada devam etmek istiyordum. On beşinci doğum günümü orada kutladım.

Krayina yolunda

“Bizimle kal,” diyordu annem kulağıma. Ben de, “Bu delikte ne yapacağım,” diye karşılık veriyordum. Annemin buna vereceği doğru dürüst bir yanıtı yoktu. Beni yanında tutmayı ve okula burada devam etmemi çok istiyordu. Ama ailemden ayrılmak bana inanılmaz derecede acı verici gelse de kimse beni niyetimden caydıramazdı.

Annem, 1991 Eylülünde bavullarımı toplamama yardım etti. “Bir kez daha düşünmek istemez misin? Dört yıl ortaokul uzun bir zaman” diyerek beni yumuşatmaya çalışıyordu. Ama ben kafamı inatla sallayınca, o da sonunda pes etti. Kalın kafalılığımınla tanınmıştım. Heyecanla Michael Jackson kasetlerimi, Puma ayakkabılarımı ve diğer ıvır zıvır eşyalarımı topladım.

Otobüs terminalinde hepimiz bir kez daha kucaklaştık. Cesurca güldüm. Son olarak Gorana'nın şişko yanaklarına bir öpücük kondurdum. Otobüsün penceresinden hasretle el salladım. Annem gözyaşlarını mendiliyle sildi.

“En kısa zamanda görüşmek üzere!” diye camın ardından birbirimize seslendik. O zaman “en kısa” zamanın sonsuzluğa uzayacağından haberim yoktu. Ancak beş yıl sonra annemle karşı karşıya gelebilecektim. Bir yabancı olarak...

Sonraki üç saat boyunca, “Evi çok fazla özlersem, bir iki günlüğüne geri dönerim” diye kendimi avuttum. Ama otobüs K.ye yaklaştıkça boğazıma oturmuş olan yumru giderek kayboldu. Nihayet büyükannemi, büyükbabamı, en sevdiğim Amila teyzemi, en sevdiğim Senad dayımı ve bütün diğerlerini görebilecektim. Annemin üç erkek kardeşi ve bir kız kardeşi, aileleriyle birlikte K.de yaşıyorlardı.

Büyükanne ve büyükbabamın evi meyve ağaçlarıyla kaplı kocaman bir arazinin ortasındaydı. Akrabalarımız arazinin her yerine kendi evlerini inşa etmişlerdi. Herkes birbirine çok yakındı. Avluda fiskiyeli bir havuz vardı. En gençleri olan Cazi dayım yirmi yaşındaydı. Pazarlama uzmanlığı dalında eğitim görüyor, büyükanne ve büyükbabamın evinin çatı katında oturuyordu.

Büyükannem, “Nihayet buradasın!” diye kollarını iki yana açarak avluda beni karşıladı. Onun neşesi beni hemen coşkulandırmıştı. Etekleri dizlerine dek inen bu zayıf kadına annem kadar bağlıydım. Kısa saçları kuzguni siyah boyalıydı.

Hemen ardından büyükbabam görüldü. İri yapılı, göbekli ve çok bakımlı bir adamdı. Gömlekleri göbeğine biraz dar geliyordu. Başının tepesinde bir parça kahverengi saç kalmıştı. Büyükbabam İkinci Dünya Savaşı'nda kolundan ağır yaralanmıştı. O günden beri savaş malulü aylığı alıyordu.

Evin içi büyükannemin bahçeden getirdiği ayvaların kokusuyla doluydu. Yemek odasındaki uzun yemek masası krallara yaraşır biçimde hazırlanmıştı. Herkes bana, “Hoş geldin,” demek istiyordu. Bu, evin içinde her zaman olan bir durumdu. Ertesi gün bana ayrılmış olan aydınlık odamı düzenledim. Rafları hemen en sevdiğim romanlarımla doldurmuşum. Duvarları ise Gorana, Emir ve Goran'ın fotoğraflarıyla süsledim. Annemin çerçeve içindeki fotoğrafı hepsinin ortasında bir yıldız gibi parlıyordu. Sonra ilk kez makyaj masamın önüne oturdum ve büyük aynada ciddiyetle kendimi seyrettim.

K. hayalimdeki şehirdi. B.den biraz daha büyük ve moderndi. Özellikle nehirdeki muhteşem plajı da cabasıydı. Ayrıca K.nin çevresini saran karanlık dağlar da yoktu. Yeni okulumda Sabina ve Feride'yle arkadaş oldum. Ev ödevlerini yaptıktan sonra kıyıda buluşuyorduk. Neredeyse her gün yeni bir mayo deniyordum. İki parçalı, tek parçalı, üç parçalı...

Etine dolgun olan Sabina'nın, kendisini benden fazla meşgul eden başka bir sorunu vardı.

Yüzmeyi mutlaka öğrenmek istiyordu. Bir gün erkek arkadaşı İbrahim'le birlikte, üçümüz nehirde kürek çekiyorduk. İbrahim'le kaş göz işaretleriyle anlaştım. "Haydi aşağı!" diyerek çığlık çığlığa bağırarak Sabina'yı suya attık ve ardından hemen biz de atladık. Bu şekilde ona yüzme öğrettik.

Öğleden sonraları en sevdiğim dayım Senad'a ait olan bir büfede çalışıyordum. Bu bana eğlenceli geliyordu, aynı zamanda cep harçlığımı da çıkartıyordum. Orada süt, sigara, bisküvi ve buna benzer şeyler satardım. Senad gıda ticaretiyle uğraşıyordu. Ama domuz eti satmazdı. Çünkü K.de sadece Müslümanlar yaşıyordu. Büyükanne ve büyükbabamın arazisindeki en büyük ev Senad dayımınkiydi. Dört arabası olduğu için kendine ait bir yola ihtiyacı olan tek kişi oydu. Sabina sık sık büfeye ziyaretime gelir, erkek arkadaşından coşkuyla söz ederdi. Görünüşe bakılırsa, hayatındaki tek hedefi evlenmekti.

Genç bir adam her gün birkaç kez büfenin önünden geçiyordu. Yakışıklıydı, ama oldukça mağrur bir havası vardı. Sabina'yla birlikte hayranımla dalga geçiyorduk. Onu hep soğukça reddetmemi gururuna yediremediği için bir bakışımın peşinden koşuyordu. Zavallı çocuk her seferinde kızgın bir halde, "Neden böyle yapıyorsun?" diye öğrenmeye çalışır, tabii tatmin edici bir yanıt alamadığı için ertesi gün yine ortalıkta görünürdü.

İşten sonra keyfime göre, dayılarımdan birine ya da teyzelerime uğradım. En sevdiğim teyzem neşeli Amila'ydı. Öğretmendi ve yirmi altı yaşında genç bir kadındı. Muhammed dayıyla birlikte iki küçük çocukları vardı. Avlumuzun her yeri bebek ve küçük çocukla kaynardı. Her zaman bir hareket vardı. Buluşma noktası her zaman büyükanne ve büyükbabamın eviydi, arı kovanı gibi oraya doluşurduk.

Büyükannem, Sabina ve Feride'yle buluşmadan önce saçlarımı kestaneler gibi parlayana dek tarardı. Kasabada diskoteği olan büyük bir otel vardı. Göbeklerimizi açıkta bırakan tişörtlerle dans pistinde döner dururduk. Her zaman son moda giyinmeye çabalardım.

Büyükanne ve büyükbabam, annem gibi son derece toleranslıydılar. Yine de akşamları en geç onda evde olmam gerekiyordu. Büyükanneme Sabina'nın erkek arkadaşı olduğu konusunda sızlandığımda beni uyarırdı: "Başkalarının yaptıklarından sana ne! Sen okulunu bitirmeye bak. Erkekler daha zaman var." Biraz eski kafalıydı. Evde de zaman zaman parti verdiğimiz olurdu. Başka ailelerde erkeklerle kadınların ayrı oturması alışılmış bir durumdu. Açık kapılardan birbirlerine yan gözle bakarlardı. Bu bizim için fazla gereksizdi. Biz bir odada hep birlikte oturur ve birbirimize dokunurduk.

Günler, ancak yatağıma girdiğimde düşünmeye fırsat bulabileceğim kadar yoğun geçiyordu. Bu zamanlarda ev hasretiyle yanıp tutuşuyordum. Her gece ağlamaktan yastığımı ıslatıyordum. Yine de ne pahasına olursa olsun okulu bitirmek istiyordum. Acımı hafifletmek için günde en az on kez annemi telefonla arıyordum. Neyse ki kimse yüksek gelen telefon faturaları konusunda söylenmiyordu. Annem, "Ne var ne yok? Bu akşam nereye gidiyorsun?" diye beni soruya boğuyordu. Her zamanki gibi yaşadıklarımızı en ince ayrıntısına dek birbirimize anlatıyorduk. "Seni özledim, ama burası harika," diyordum ona. Ama gözyaşlarımdan söz etmiyordum. Yoksa annem hemen beni eve geri götürürdü. "En kısa zamanda ziyarete geleceğim," diye bana söz verdi. O sıralarda işine ve küçük kız kardeşime fazlaca yoğunlaşmıştı. Ama birkaç ay sonra artık çok geçti. Savaş başlamıştı. Artık geçiş yoktu.

Savaş başlıyor

06.04.1992

Saraybosna'da savaş başladı. B.de yaşam kolay değil. Artık maaş yok. Kızıl Haç'ın önündeki kuyruklar gittikçe uzuyor.

Annenin günlüğünden

***

Bir gün içinde üzerimize ateş açmaya başladılar. Neden? Adım Leyla olduğu için mi? Bunu kimse anlayamıyordu! Savaş başladığında on altı yaşındaydım. Birkaç ay içinde kaderin tokadıyla büyüyecektim. Saraybosna'da savaş başladıktan sonra büyükanne ve büyükbabamın oturma odasında toplanıp radyodaki haberleri dinliyor, televizyonun önüne çöküyorduk. Aradaki bütün ilişkiler bana anlaşılmaz geliyordu. Genç bir kız bütün bunlardan ne anlayabilirdi ki? Akşam yemeklerinde savaşın bize de sıçrayıp sıçramayacağını tartışıyorduk. Hepimiz iyimserdik ve "Hayatta olmaz!" diyorduk. Sadece savaş deneyimi olan büyükbabam üzgün bir tavırla başını sallıyor ve "Bekleyin! Bizim de başımıza gelecek," diyordu.

Bir sabah uzaktan gelen bir gök gürültüsüyle uyandım. "Birazdan yağmur yağacak," diye düşündüm. Karnım acıktığı için üzerime bir şey giyip kahvaltıya inmek istedim. Koridordan geçerken büyükanne hıçkırarak pencereden baktığını gördüm. "Büyükanne, neyin var?" diye sordum. "Bak, Leyla, savaş başladı," diyerek pencereden dışarıyı gösterdi. Şehrin kıyısından dumanlar ve gürültüler yükseliyordu. Büyükanne ağladığı için ben de ağlamaya başladım. Bugüne dek savaşı sadece tarih kitaplarından ve "Rambo" gibi kötü aksiyon filmlerinden biliyordum. Kimse bu deliliği kendisi yaşamadan kavrayamazdı.

31.05.1992

B. yakınlarında HVO¹ ve Sırp'lar arasında çatışmalar başladı. Bugün sirenler iki kez duyuldu. Sıralardan üç, HVO'dan ise bir kişi ölmüş.

Annenin günlüğünden

***

Telefon boşalır boşalmaz üzerine hücum edip annemi aradım. Bana büyük bir ciddiyetle Saraybosna'da durumun çok kritik olduğunu açıkladı. Sonra ağlayarak büyükanne ve büyükbabamın sözünden çıkmamamı tembihledi. "Endişelenme, her şey çok kısa zamanda yoluna girecek. Olabildiğince çabuk geleceğim," diyerek bana cesaret vermeye çalıştı. Ama büyük komşu kent Biha'daki bombardımanlarla birlikte savaş yaşadığımız yerde de başlamıştı.

Kapı ardına kadar açıldı ve Biha'da oturan Mirsa teyze çılgın gibi koridora girdi. Oldukça perişan bir haldeydi. Büyükbabam onu sakinleştirmeye çalışırken bir yandan da sabırsızca üsteliyordu: "Neler olduğunu anlat." Mirsa teyzenin saçları darmadağınktı. İnleyerek konuştu: "Bombalardan biri bizim evin yanına düştü." Korkunç patlamanın şiddetiyle her şey havaya uçmuştu. Parçalanmış mobilyalar ve döküntüler arasında üç yaşındaki kızlarını bulamamışlardı. Kocasını ancak yarım saat sonra küçük kızı bulabilmişti. Açılmış bir çukura yuvarlanmış olan çocuk bir saat boyunca konuşamamıştı, ama neyse ki hafif yaralanmıştı.

Sonra Mirsa teyze sokaklarda birçok yaralı ve ölü gördüğünü söyledi. "Bu gerçek olamaz," diyen Senad dayım ne diyeceğini bilemiyordu. Hiçbirimiz böyle bir şeyi hesaba katmamıştık, yine de hepimiz hiçbir şey olmamış gibi işlerimize devam etmiştik. Ama Mirsa teyzeden sonra artık hayatlarımızın ciddi biçimde değişeceğini anlamıştım.

Çok geçmeden K. de kuşatıldı. Her yönden bombalanmaya ve kurşunlanmaya başlamıştık. Yakınımıza ilk bomba düştüğünde çok korktum. Bir sıçrayışta oturma odasındaki yemek masasının altına girmiş ve çatışma bitene dek orada kalmıştım. İnsanın savaşa bu kadar çabuk alışması çok garipti. Yirmi dört saat sonra en basit kurallar çoktan benimsenmişti bile. Pencerelerden uzak durmak ve eğilmek... Başlarda ölü yoktu, sadece yaralılar vardı. Sırp'lar genellikle şehir dışındaki sanayi bölgelerine saldırıyorlardı. Orada en fazla bir ya da iki ev tamamen harabe haline gelmişti. Ama saldırıların sivil halka yönelmesi uzun sürmedi.

Birbirimizi karşılıklı olarak avutuyorduk: "Çok yakında her şey düzelecek." Gündüzleri sürekli annemi düşünüyordum. Bu bana gülümseyebilme gücü veriyordu. Yalnızca geceleri kendimi zayıf hissediyordum: "Annem yarın arayacak mı? Bana her şeyin yakında biteceğini söyleyecek mi?" Ama artık telefonla arayan yoktu. Bağlantılar kopmuştu. Tabii savaşta ölülebileceğinin de bilincindeydim. Yine de soğukkanlılığımı korumaya çalışıyordum. En çok da annemin beni arayamaması bana acı veriyordu.

Korkuyordum, ama bu, teyzelerimin duyduğu panik gibi değildi. Dışarıda patlama sesleri başlar başlamaz panik başlıyordu. Ağlıyorlar, bağılıyorlar ve küçük çocuklarıyla nereye saklanacaklarını bilemiyorlardı. Akrabalarım beni çok severdi, ama şimdi öncelikle kendi çocukları için endişeleniyorlardı. Beni unutmışlardı.

Sirenler ulumaya başladığında bodruma kaçıyorduk. Yaklaşık yirmi metrekare büyüklüğünde, tünel gibi kapkaranlık olan büyük bir odaydı. Eskiden orada kışlık erzak depolanırdı. Şimdi bazı günler buraya yirmi ya da daha fazla kişi sıkışıyorduk, çünkü komşular da korunacak yer arıyorlardı. Bodrum katı bombardımanlar altında sarsılıyordu. Mumumuz yoktu. Kimse konuşmuyor, bazıları

ağlıyordu. En genç olan dayım Cazi tir tir titriyordu. Anneler avazı çıktığı kadar haykıran çocuklarını sallıyorlardı. İki geceyi bu bodrumda battaniyeye sarılı olarak geçirdim. Sonra yatağımda yatmayı yeğledim. Nefes almak için havaya ihtiyacım vardı.

Büyükannem o dönemde hastalandı. Hava alarmı verildiğinde onu hep birlikte aşığı taşıyorduk. Coğu zaman yanında çömelip saatlerce buruşuk ellerini okşuyordum. Hâlâ savaşın kimler arasında başladığını tam olarak bilmiyordum.

Herkes Sırpların bize saldırdığından söz ediyordu. Bu, “Çetnikler² bizden nefret ediyor,” demektir. Bu tam olarak böyle açıklanmıyordu. Bana göre bir grup insan güç elde etmek amacıyla birbirleriyle savaşıyordu. Birdenbire bütün Sırpların benim düşmanım olabileceğini düşünemiyordum. Bir Çetnik, yakınlarımdan birini öldürse, ona derin bir nefret duyardım. Ama bu yüzden Sırp dostlarımı hor görebilir miydim? Hiç suçları yokken?

Çok geçmeden K.deki ilk ölümler için ağlamaya başlanmıştı. İlk cesedi ne zaman gördüğümü hatırlamıyorum. İnsanlar gözlerini, bacaklarını ya da tüm yaşamlarını kaybetmişlerdi. İlk önceleri bütün her şey beni şoka uğratiyordu.

Ölümlerle birlikte ailemizdeki hava da değişmişti. Teyze ve dayılarım savaştan önce milliyetçilerden farklıydılar. Bu durum şimdi tam tersiydi. Bir anda üniforma giymeye başladılar. En korkakları olan Cazi ön cephede savaşıyordu. Senad dayım nispeten daha güvendeydi, orduda bir masa başı görevi elde etmişti. Kadınlar korku ve endişeden saçlarını başlarını yoluyorlardı. Erkekler önce doğru dürüst silah tutmayı öğrenmek zorundaydılar.

20.08.1992

B.de üç kez alarm çaldı. Gerginlik ve belirsizlik korku yaratıyor. Mülteciler günlerce şehre akın etti.

Annenin günlüğünden

***

Bombardıman genellikle sabahları ve akşamları olmak üzere rutine girmişti. Halk ne zaman sokağa çıkabileceğini biliyordu. Dışarıya sakinleştiğinde hepimiz karıncalar gibi karanlık deliklerimizden dışarı çıkıyorduk. Büyükbabamla ben, hemen bombaların düştüğü yerlere koşuyorduk. Hasarı merakla inceliyor ve uzman kişiler gibi tartışıyorduk. K.de bizimle dalga geçmeye başlamışlardı. “Bunlar kasabanın en cesur, aynı zamanda da en aptal kişileri,” diyorlardı bizim için. Kısa zamanda mermi ve bombaları oldukça iyi tanımaya başlamıştım. Küçük olanları sadece çatılara zarar veriyordu. Ama öyle biçimsiz düşüyorlardı ki, iki katı birden parçalayabiliyorlardı. Askerler “pislik” dedikleri kalın el bombalarını atmaya başladıklarında gerçekten korkmaya başlamıştım. Bu silahların bazen hedeflerini şaşırıp açık alana isabet ettikleri oluyordu. Böyle bir “pislik”, içine bütün bir evin sığabileceği kocaman kraterler oluşturuyordu.

Çok geçmeden kasabamızın yarısı tahrip edilmişti. K.de şöyle bir söylenti dolaşıyordu: “Bomba yağmuruyla karşılaştırıldığında çok az ölü var.” Ve yüzlerce ölü vardı. Okul süresiz kapatıldığı için çatışma aralarında kız arkadaşlarımı ziyaret ediyordum. Sabina bile bu arada aşırı uç görüşlü birine dönüşmüştü. Sırplarla ilgili yorumları ilk kez ondan duymuştum. “Bunlar uzun sakallı Çetnik kasaplar,” diyordu. “hepsini öldürmek gerek.” Onun bu bakış açısı konusunda birkaç kez tartışmıştık. Feride ise, “Benim için sadece iyi ve kötü insan vardır,” diyordu. Birkaç gün sonra onlardan birine yakalanmıştı. Bombalardan biri öğle yemeği sırasında onu parçalamıştı. Çok ağladım, ama artık korkudan felce uğramıyordum. Ölüm artık bize normal gelmeye başlamıştı. Arkadaşımızın yasını tutarken, “Şimdi artık bütün Sırpların kötü olduğuna inanıyor musun?” diye tıslamıştı Sabina. O zaman kendimi kaybettim: “Dinle, bu bombayı B.deki Sırp arkadaşlarımdan biri atmadı.” Bu düşünceye sarsılmaz bir şekilde bağlıydım. Ama bunu kendime saklıyordum.

Akrabalarımızın hiçbiri kaçmayı düşünmüyordu. Hangi yöne kaçacağımız konusunda hiçbir fikrimiz yoktu. Beni meşgul eden başka şeyler vardı. B.deki ailem ateş altında mıydı? Hepsi hâlâ yaşıyor muydu? Elimden geldiğince annem gibi davranmaya çalışıyordum. Bunu en çok Amila teyzeyle birlikteyken başarıyordum. Gülecek bir şey kalmadığı için fıkralar anlatıyorduk. Bombanın basıncından parçalanmamaları için pencere kanatlarını her zamanki gibi ardına kadar açmıştık. Perdeler yana çekilmişti. Yine bombardımanın başladığı bir gün, Amila teyze birden ayağa fırlayıp perdeleri kapattı. Şaşkınlıkla sorduk: “Bu da neden?” Muzipçe iddia etti: “Bu bizi bomba parçalarından korur.” Hepimiz karınlarımızı tutarak güldük.

Saldırıları bitirmez yine günlük olaylardan konuşmaya başlıyorduk. Sadece alarm verildi diye yemeği soğutmuyorduk. Durumun bizim için ne zaman tehlikeli olabileceğine dair bir sezgi geliştirmiştik. Patlamanın ses tonu ve şiddetinden bir binaya isabet edip etmediğini anlayabiliyorduk. Neyse ki büyükbabamın evinde elektrik dışında önemli olan her şeye sahiptik. Dayım dükkânını neredeyse boşalttığı için yeterli erzakımız vardı. Böylece kasabadaki diğer insanlarla bir şeyler paylaşabiliyorduk. Her gün düşünüyordum: Yarın bu cadı masalı sona erecek. O zaman annemle babamı ziyaret edeceğim.

İhanet

Bombaların ardı kesildikten sonra meyve ağaçlarının üzerinde yine kuşlar cıvıldamaya başlamıştı. Büyükbabam, Amila teyze ve diğerleriyle terasta oturmuş, yüzümü sonbahar güneşine vermiştim. Teyzelerim tenteli salıncakta oturuyordu. Bu yerde kendimi huzur dolu bir vahadaymış gibi hissediyordum. Bir aydan bu yana sükûnet geri dönmüştü. En kötüsünü atlattığımızı tahmin ediyorduk. Bu günlerde Nermin teyze ziyaretimize geldi. Büyükbabamın erkek kardeşinin kızıydı ve Velika Kladuşa'da oturuyordu. Burası, K.den birkaç kilometre uzaklıktaki küçük bir kasabaydı. Sohbet etmek için arada sırada bize uğrardı. Diğer teyzelerim otuz yaşındaki bu kadından pek hoşlanmazlardı. Amile onun hakkında, "Neden bilmiyorum ama insan olarak bu kadın hoşuma gitmiyor," diyordu. Nermin teyze ürkek biriydi. Saçları kısacıktı, güzel olmak bir yana, çirkindi.

Onu pek fazla tanımıyordum, ama iyi anlaşıyorduk. Bir öğleden sonra masada oturmuş kahve içerken, okulum, onun bebeği ve eviyle ilgili sohbet ediyorduk. Nermin teyze, "Birkaç günlüğüne bana gelsene. O zaman evi de kendi gözlerinle görmüş olursun. Akşamları da biraz dışarı çıkıp gezeriz," diye önerdi.

Nihayet buradan dışarı çıkabilmek! Son haftalarda yaşadığımız felaketten sonra bir değişiklik yapmak için büyük bir heves duymuştum. İçimden düşündüm: İki ya da üç gün uzun bir zaman değil. Eğer hoşuma gitmezse çabucak geri dönerim. Büyükbabam bu planıma hiç katılmamıştı. Evden uzaklaşılacak zaman değildi. "Gitme, Leyla, çatışmalar çıkabilir! O zaman yollar kapanır ve bir daha geri dönemezsin," diye beni uyardı. "Hayır, sanmıyorum," diyerek ona karşı çıktım. Çünkü o zamana dek Kladuşa'ya saldırı olmamıştı. Senad dayım da benimle aynı fikirdeydi ve büyükbabamın omzuna vurdu: "Beybaba, sen hep abartırsın!"

Hava yavaş yavaş soğuduğu için mantomu da kolumun altına sıkıştırdım, herkesle kısaca vedalaştıktan sonra teyzemle birlikte otobüs durağına yürüdüm. Bu, büyükanne ve büyükbabamı son görüşüm oldu. Bir yaşamda iki savaş görmek ve ardından tuttukları yas, onları ölüm döşegine götürmüştü. Kladuşa'ya henüz varmıştık ki, uzaktan ilk çatışmaların sesleri duyulmaya başlamıştı. Akrabam, "Endişelenmene gerek yok," diyerek beni yatıştırdı. Büyük bir güvenle onun yanında yürümeye devam ettim. Burası ilk görüşte hoşuma gitmemişti. Çok küçük ve sıkış sıkıştı. Velika Kladuşa'dan bir tek yol geçiyordu. Tepede eski bir kale yükseliyordu. Kasabanın girişindeki dağlar bana can sıkıcı biçimde B.yi hatırlatmıştı.

Nermin teyze bir apartman dairesinin önünde kapının anahtarlarını çantasından çıkardı. Bu arada, iki odalı bu daireyi kocası Mehmet'le birlikte kiraladıklarını anlatıyordu. "Birkaç günlüğüne gitti," diyerek ondan söz etti. Diğer akrabalarım gibi Mehmet de Bosna ordusunda askerdi. Daha fazlasını sormadım.

Günün geri kalanını sakin geçirdik. Nermin teyze bize yiyecek bir şeyler hazırlarken ben de küçük oğluyla oynadım. Akşam bebek arabasıyla parkta dolaştık. "Yarın bir alışveriş merkezine gidelim," diye önerdi. "İyi fikir," dedim, "nihayet giyecek güzel bir şeyler satın alabilirim." Gece olunca yan odadaki kanepeye yatağımı yaptım.

Bu da neydi?! Sabahın köründe korkuyla, yattığım yerden fırladım. Dışarıdan çatışma ve patlama sesleri geliyordu. Kulakları sağır eden bir alarm sesi ortalığı inletiyordu. Yaralıların sesleri yukarıya kadar geliyordu. Tam penceremizin altında, kum torbalarının ardında siper almış olan askerler ateş ediyordu. "Burada neler oluyor?" diye heyecanla teyzeme sordum. Ama o tamamen şaşkına dönmüştü

ve bebeğini sakinleştirmeye çalışıyordu. Dışarıya bakarken korkudan fenalaşmışım. Bir anda düşman yakınım gelmişti. Artık bir yüzü vardı. Ağzı, burnu, kulakları ve gözleri...

“Bunlar, eski meclisin milletvekillerinden biri olan Fikret Abdic’in özerk birlikleri,” dedi teyzem telaşlı bir sesle.

Birlikleri Sırp ve Müslüman askerlerden oluşuyordu. Abdic, 5. Kolordu adıyla bilinen Bosna ordusuna o sabah savaş ilan etmişti. Hepsinin üzerinde aynı üniforma vardı. Velika Kladaşa’da Müslümanlar, Müslümanlara karşı savaşıyordu. Bosnalı askerler kollarına yeşil, özerk birliklerse kırmızı bantlar bağlamışlardı. Aradaki tek fark buydu.

Büyükbabamın öngördüğü gibi bir anda K.ye dönüş yolu kapanmıştı. Askerler bütün ara yolları kontrol ediyorlardı. Birbirine düşman grupların ortasındaki bu apartman dairesinde kalmaktan başka bir seçeneğim yoktu. Teyzem, “Mehmet, zavallı Mehmet’im,” diyerek kocası için ağlıyordu. Onu avutmak için elimi omzuna koydum. Ama son kalan cesaretim de çabucak kaybolmuştu. Başım dönüyordu. Başımı korkuyla ellerimin arasına almışım. Akşama dek düşmanların bizi unutacağı umuduyla, evde parmaklarımızın ucunda dolaştık. Arada sırada pencereden bakma riskini göze alıyordum. Kolayca bir kurşuna hedef olabilirdim. Askerler dışarıda, komşu evin çevresinde çatışıyorlardı. Yarısı Bosna ordusu, diğerleri de özerklerdi. Saatler geçtikçe 5. Kolordu’nun durumu kötüye gitmeye başlamıştı. Ne gariptir ki, akrabam rahatlamış görünüyordu.

O gece gözümü kırpmadım. Atılan roketlerin ışığı sürekli dairenin içini aydınlatıyordu. Sabah olduğunda özerk birlikler Bosnalı askerleri yenmişlerdi. Endişeyle tırnaklarımı kemirirken Nermin teyze garip bir şekilde sakindi. Sanki üzerinden büyük bir yük kalkmış gibiydi. Bu ilgisizlik, onun ruhsal durumundan şüphe edecek kadar garibime gitmişti.

Birden kapı çalındı. Nermin teyze duraksadı. Sonra kapı kırıldı ve iki genç asker odaya girdiler. Biri altın bir zincir takmıştı. “Sizi polis merkezine götüreceğiz. Hazırlanın!” diye emretti. Nermin teyze neredeyse ilgisiz bir sesle, “Neden?” diye sordu. Sanki hiçbir şey umurunda değilmiş gibi davranıyordu. Şaşkınlıktan ağlamaya başlamışım. Nermin teyze öfkeyle, “Sakin ol, kötü bir şey olmayacak,” diye söylendi. Ses tonu beni korkutmuştu. Askerler sadece Velika Kladaşa’da bulunma nedenimiz konusunda sorgulanacağımızı söylüyorlardı. Bizi arabayla tekrar geri getireceklerdi.

Heyecan yüzünden mantomu unutmuşum. Bir pantolon ve uzun kollu ipek bir bluzla soğuğa çıktım. Kafamın içi, “Kesin artık! Lütfen, bütün bunlar artık bitsin!” diye uğulduyordu. Beş dakika sonra polis merkezindeydik. Daha ofise adımımızı atar atmaz Nermin teyze acı acı ağlamaya başladı. Bir an başını kaldırıp polislere çıkıştı: “Kocam sizinle aynı tarafta savaşıyor! Bu yüzden bana ve bebeğime böyle kötü davranmalarından siz sorumlusunuz!” Suçlamasını yaparken benden söz bile etmemişti. Bir polis şaşkınlık içinde benim kim olduğumu sordu. Nermin teyze makineli tüfek gibi benim gece yarısı tesadüfen geldiğimi, çatışmadan korunmak için sığınak aradığımı söyledi. “Bu kızı hiç tanımıyorum. O yabancı,” diye haykırdı. Bunları söylerken gözlerimin içine bakıyordu.

Şaşkına dönmüştüm. Tekrar soluk alabildiğimde, “Yalan söylüyor,” diye bağırdım, “o benim teyzem.” Nermin haykırdı: “Ben değil, o yalan söylüyor!” Akrabam bir anda şeytanileşmişti: “Size bu kişinin günlüğünü gösterebilirim. İçinde bu kızın bir hain olduğuna dair yeterli kanıt bulabilirsiniz.” Günlüğümü K.den biliyordu, beni sık sık yazarken görmüş ve içinde neler olduğuyla ilgilenmişti. Ben de aptal gibi dayılarımın savaşta neler yaptığını oraya yazmışım. Bunun üzerine Nermin teyze bir polisle birlikte polis merkezinden ayrıldı.

Gözlerim hareketsiz bir şekilde tahta panoya dikili kalmıştı. Neden yalan söylüyor? Ama o benim teyzem! Neden yalan söylüyor? Kafamın içinde her şey dönüyordu. Ağzımdan tek bir ses çıkmıyordu.

Nermin teyze yaklaşık yirmi dakika sonra elinde günlükle geri döndü. Polis şefi günlüğün kapağını açıp sayfalarını çevirdi. Alaycı bir sesle birkaç cümle okudu. “Şimdi nasıl bir durum oluştuğunu artık biliyorum. Savaş ve soğuk. Sevgili anne, seni çok özledim.” Sonra günlüğümde adı geçen kişilerin kim olduğunu tek tek sordu. “Senad kim? Orduda ne yapıyor? Ciko kim?” Bu durum iki ya da üç saat bu şekilde sürdü.

Her akrabamla ilgili rapor vermem gerekiyordu. “Tam olarak bilmiyorum,” diyerek kaçamak yanıtlar vermeye çabalıyordum. Bütün bunları günlüğüme yazdığım için içimden kendime küfrediyor, kendimi bir hain gibi hissediyordum. Müfettiş üsteğmen sabrını yitirmişti, küfredip yere tükürüyordu. Sonunda günlüğü sayfa sayfa okuduktan sonra çöp kutusuna fırlattı. Sonra emir verdi: “Bunu hindilere götürün.” Kastettiği, özerklerin toplama kampı olarak kullandıkları terk edilmiş hindi çiftliği idi. Ama o sırada bunu henüz bilmiyordum.

Beni karşıdaki eve götürdükleri sırada teyzem çoktandır sıcak dairesinde oturuyor olmalıydı. Yerde cam kırıkları parlıyordu, duvarlar bomba delikleriyle doluydu. Burası herhalde eskiden bir kahve olmalıydı. Salonda benim gibi nakledilmek üzere bekleyen sekiz tutuklu daha vardı. Ama bu adamlara bakamadım. Polis beni kapıdan içeri soktuğunda şişman bir muhafız ona sordu: “Bu neden burada?” Gür kara kaşları vardı. Kafasına askeri bir şapka takmıştı. Polis yanıtladı: “Bu casus.” Yağ tulumu müthiş bir öfkeyle yüzüme bir tokat patlattı. Ardından, uzun saçlarımdan tutup başımı defalarca demir ocağa vurdu. Sonra hiçbir şey hissetmedim.

Biri seslendiğinde neredeyse hava kararmak üzereydi. “Bugün başka nakil olmayacak.” Hemen ardından biri benimle konuştu: “Teyzenin yanına, eve git. Yarın sabah biz seni almaya gelene dek orada bekle. Bir yere kaçmaya kalkışırsan seni buluruz. Bizden kaçma şansın yok.” Kör gibi sendeleyerek gecenin karanlığına çıktım. Koşacak halim olmadığı için kaldırımın kenarına oturdum.

Bana neler oluyordu? Sağırlaşmış gibiydim. Şimdi nereye gidecektim? Teyzem kesinlikle kapıyı yüzüme kapatırdı.

Velika Kladaşa üç yıl sonra, 1995 Ağustosunda kurtarıldığında, akrabalarım ve ailem her yerde beni aramış. Sırp Cumhuriyeti’ne, Hırvatistan’a ve Bosna’ya başvurmuşlar. Tabii ilk baktıkları yer Kladaşa’daki Nermin teyze olmuş.

Utanmadan onun evine hiç gelmediğimi söylemiş. Beni sokakta bir yerde kaçırmış olmalıymışlar. Ama o benimle değilmiş. Böyle bir şeyi kimsenin aklı almamış. Bu yüzden Biha’da oturan Mirsa teyzem onun kapışımı çalmış, “Onu en son nerede gördün?” diye sormuş.

Mirsa, gardıropta mantomu bulmuş. Daha sonra komşulardan öğrendiğine göre Nermin teyze onu sık sık giyiyormuş. İki kadın şiddetli bir kavgaya tutuşmuş. Ama Nermin bu bariz kanıtı karşın hâlâ aynı iddiasını sürdürmüştü. Böylece hiç kimse beni izleyememişti. Birdenbire ortadan yok olmuştum. Nermin teyze bugün artık Velika Kladaşa’da oturmuyor. Başka bir yere taşındı.

Zerrin

Karanlığa gözümü dikmiş otururken aklıma Kladuşa'da oturan bir tanıdık geldi. Adı Zerrin'di ve benim gibi on altı yaşındaydı. K.deki plajda tanışmış ve birbirimizi çok sevmiştik. Uzakta oturmuyordu. Hemen bir sonraki caddenin köşesindeydi. Onu ziyarete geldiğim takdirde bulabilmem için sık sık evini tarif etmişti. Sarhoş gibi sendeleyerek cadde boyunca yürüdüm. Apartman zilinin üzerindeki isimlere bakarken her şeyi çift görüyordum. Daha iyi görebilmek için şişmiş gözlerimi kırptırdım. Sonunda Zerrin'in zilini bulmuştum. Tabii özerklere ya da Bosnalı askerlere mi yakın olduğunu bilmiyordum.

"Leyla! Sana ne oldu böyle?" dedi şaşkınlıkla soluyarak. Bedenimin her yeri çürük içindeydi, "içeri gel," diyerek kolumdan çaktı ve merdivenlere telaşla göz attı. Zerrin küçük bir apartmanda yalnız yaşıyordu. Bazen anne babası ya da erkek kardeşi kalmaya geliyorlardı. Asıl evleri komşu bir köydeydi ve sadece okul zamanı burada kalıyordu.

Herkes gibi savaşın bir hafta sonra bitip okulların tekrar açılacağını düşünmüştü.

"Buraya da geldiler mi?" diye sordum. Zerrin, "Hayır, şimdiye dek kimse gelmedi," diyerek beni sakinleştirmeye çalıştı. Gücüm tükenmiş halde kanepeye çöktüm. "Bunu kim yaptı?" diye öfkeyle sordu. Başıma gelenleri ve teyzemin yaptıklarını bir solukta anlattım. Zerrin'in gözünden yaşlar akmaya başlamıştı. "İstediğin kadar bende kalabilirsin. Ortalık yakında mutlaka sakinleşir," diyerek iyimser konuştu. Bu arada kanlanmış saçlarımı alnımdan çekiyordu. Elleri ter içindeydi.

Birbirimize oldukça benziyorduk. Sadece dış görünüş olarak değil. Zerrin benden biraz daha kısaydı. Siyasi taraf tutmazdı. Bizim için dışarıdakilerin hepsi çılgındı. Megalomanyağın biri yüzünden insanlar birbirlerini öldürüyordu. Zerrin'le ikimiz bütün gece bir çıkış yolu aradık. Ara sıra yorgunluktan içimiz geçiyor, uyuyakalıyorduk. Özerklerin her an kapıyı kıracağı korkusu iliklerimize işlemişti.

Ertesi sabah ağaran günün ışıkları odaya sızdığına hâlâ ne yapacağımızı bilmiyorduk. Karınlarımız gurulduyordu, ama yemek yemeyi unutmuştuk. Sadece susuzluk bize dayanılmaz geliyordu. Evde su yoktu. Boğazlarımız kurumuştu.

Aslında evden çıkmak yasaktı. Ama gizlice çeşmeden içecek su almaktan başka çaremiz kalmamıştı. Birlikte sokak boyunca çabuk adımlarla yürüdük. Evde bir dakika bile yalnız kalmak istemiyordum. Herhalde sokağa çıktığımızı biri görüp haber vermiş olmalıydı.

Bütün bir gün ve gece boyu daha birlikte oturduk. Her gürültüde yerimizden sığırdık. Zerrin, "Köye, annemlerin yanına kaçıp orada saklanabiliriz," diye fikir yürüttü. Birlikte şehirden en kolay nasıl kaçabileceğimizi düşünmeye koyulduk. Tabii bunun olanaksız olduğunu ikimiz de biliyorduk. Ama bu çöp kadar zayıf umuda tutunmuştuk.

"Açın!" Sabah saat beşte biri kapıyı yumrukluyordu. Kalbim boğazımda atmaya başlamıştı. O anda korkudan Zerrin'le birbirimizin gözlerine bakamıyorduk.

Zerrin toparlanıp kapıyı açtı. Otuz yaşlarında üç asker sert adımlarla birbiri ardına içeri girdiler. Bu adamlar Kara Birlik'tendi. Bu Sırp birliğinin özellikle gaddarlıklarıyla ünlü olduklarından haberimiz yoktu. İşaret olarak siyah üniforma giiyorlardı ve şapkalarında simge olarak bir kurukafa vardı.

İçlerinden biri emir verdi: "Üzerinize bir şey giyin. Sorgulanmanız gerek." Panik içinde Zerrin'e dönüp hıçkırdım: "Bizi nereye götürecekler?" O zaman arkadaşım öfkeyle adamların karşısına dikildi: "Bizi götürmeye hakkınız yok."

Eğer bizi sorgulayacaksanız, bunu burada da yapabiliriz.” Her şey çok çabuk olup bitmişti. Biri Zerrin’i kazağından tutarak sarstı: “Ne konuşuyorsun, kız? Sana nereye gitmeni emrediyorsam oraya gideceksin.”

Bu adam uzun boylu ve zayıftı. Sol yanağından aşağı çapraz inen bir yarası vardı. Zerrin donmuş gibi kalakaldı. Birden arkasını dönüp banyo tarafına doğru kaçtı. Bunu neden yapmıştı? Üç asker ardından koştu. Kızı dövmeğe başladılar, çizmeleriyle kafasına vurdular. Yüzü yaralı olan, bir anda silahını çekip karnına ateş etti.

On altı yaşındaydık, hayat hakkında ne biliyorduk?

Anne babamız bizi kötü yetiştirmişti. Dünyada böyle kötü adamların olabileceğine karşı bizi hazırlamamışlardı. Zerrin inliyordu. Tanrım, acıdan yüksek sesle inliyordu. Tekmeleyenlerden biri yüzü yaralıya dönüp, “Bunu neden yaptın!” diye bağırды. Katil kendini savundu: “Ben bir şey yapmadım.” “Şimdi bunu nasıl götüreceğiz?” diye sordu beriki. “Onu götürmek zorunda değiliz,” diye karşılık verdi yüzü yaralı herif. Üçüncü asker bütün bunlar olurken suskun kalmıştı.

Ansızın beni kolumdan tutup önü sıra merdivenlere sürükledi. Kapı ardında açık kalmıştı. Aşağı indiğimizde iki el silah sesi duydum.

Beni bir arabanın arka koltuğuna çuval gibi attılar. Zerrin’i döven iki adam iki yanıma oturmuştu. “Canın kıymetliyse, bundan kimseye söz etmezsin,” diyerek beni korkuttular. Sonra sustular. İçim bomboştu. Panik yoktu, gözyaşları yoktu.

Hiçbir şey yoktu. Sonumun aynı gün içinde arkadaşımın gibi olacağından emindim. Aslında savaşın başladığını Zerrin’in ölümüyle ancak şimdi kavramıştım. İnsanların bir değeri yoktu. Sinek gibi ölüyorlardı.

Yeniden polis merkezine getirildim. Ama bu kez beni sorgulayan başka bir müfettişti. Nereden geliyordum? Kimdim ve Kladaşa’da ne arıyordum? Yanıtlarım ağzımdan makine gibi çıkıyordu. Sonra emir verdi: “Salona git ve hepsini tek tek yaz.” Emrine uyarak ifademi yazdım. Bir polis kâğıdı aldı ve hemen ardından boş bir kâğıtla tekrar yanıma geldi. “Bir daha yaz,” dedi. Bu süreç beş kez tekrarlandı. Her kâğıtta aynı şey yazıyordu: “Adım Leyla Zişko ve 17 Eylül 1976’da B.de doğdum. Ortaokulu okumak için K.de oturan büyükanne ve büyükbabamın yanına gittim. Dört gün önce Nermin teyzemi ziyaret etmek üzere buraya geldim.”

Kağıdı beşinci kez verdiğimde, polis sorgu odasına gelmemi emretti. Müfettiş hemen ne kalın kafalı ve inatçı olduğuma dair bana çıkıştı. O güzel kafamı kaybetmek mi istiyordum? Sonra adeta kükredi: “Bunu hindi çiftliğine götürün!”

Hindi çiftliği

Arabada herkes susmuştu. Direksiyonda Zerrin'in katili vardı. Yolculuk sırasında pencereden dışarı bakarken ne gördüğümün bile farkında değildim. Çevremdeki her şey bir sisin içinde kaybolmuştu. Bir saat sonra oldukça ıssız bir yerde durduk. Önümüzde saçtan yapılmış sekiz hangar duruyordu. Bütün kompleks ortadan ikiye bölünmüş bir varili andırıyordu. Arazi telle çevrilmişti. Çevrede çayırlar ve ormanlar uzanıyordu. Hava kararmaya başlamıştı.

İki asker beni ana kapıdan içeri sokup küçük bir nöbetçi kulübesine doğru iteledi. Holdeki üç herif tembelce masalarına yayılmışlardı. "Ah, ikmal," diyerek esnedi biri. Canları sıkkın bir halde yan odaya geçmemi işaret ettiler. Orada bir adam oturuyordu. Belki elli yaşlarında vardı, kafası yarı dazlaktı ve kocaman bir sakalı vardı. Aşağılar gibi beni süzdü.

Sekreter kız çekmecedan antetli bir kâğıt çıkararak hemen imzalamam için uzattı. Tam olarak ne yazdığını bile okuyamamıştım. Aceleyle imzalarırken sadece Bosna Hersek Ordusu'ndan olduğum ve üzerinde belirli bir işaret olan bir arabaya ateş açtığım yazılı olan satırlar gözüme çarpmıştı. Hemen bir yanlışlık olduğunu açıklamaya çalıştım. "Kapa çeneni!" diyerek sözümü kesti yaşlı adam. Ona boyun eğmekten başka çarem yoktu. Herif imzamı kontrol ederken alaycı bir sesle konuştu: "Ateş etmek yerine yazı yazmayı öğrenseydin daha iyi olurdu." Yazım titrekti.

Muhafızlardan biri beni arkadaki hangara götürürken hava kararmıştı. Artık hiçbir şeyi anlamıyordum. Bir anda her şey tersine dönmüştü. Asker demir kapıyı açıp beni karanlık salona itti. Burnumun ucunu bile göremiyordum. Bir anda, "Burası gaz odası," diye geçti aklımdan. Çünkü hava bıçakla kesilecek denli ekşi ve yoğundu. Heyecanla yalnız olup olmadığımı anlamak için çevremi dinledim.

Kulağıma ince inilti ve birtakım gürültüler geldi. Bir bebek ağlıyordu. Nihayet, insanlar!

Kollarımı öne uzatarak dikkatle yürüdüm. Bu karanlık salonun ne kadar büyük olduğunu anlamaya çalışıyordum. Tam iki adım atmıştım ki, birinin ayağına bastım. Bir kadın bağırdı: "Dikkat etsene!" Korkuyla yürümeye devam ettim ve yeniden birine çarptım. O zaman sırtımı duvara dayamaya karar verdim. Kollarımla bedenimi sarmıştım, çünkü ipek gömleğimin içinde korkunç derecede üşüyordum.

Zamanla gözlerim karanlığa alışmıştı. Zeminin şeklini seçebiliyordum. Ansızın karanlığın içinden bir gölge çıkarak bana doğru yaklaştı. "Sen yeni misin?" Sesinden onun yaşlı bir kadın olduğunu anlamıştım. Sorusunu tam olarak anlayamadım. "Lütfen bana nerede yeni olduğumu açıklayın." Kadın beni yatıştırmaya çalıştı: "Korkma. Kaç yaşındasın?" Yanıtladım: "On altı." Sonra cesaret verircesine, "Burada yere otur, başka yere gidemezsin. Her taraf dolu," dedi. Kadını sorulara boğdum: "Bize burada ne yapacaklar? Burası ne biçim bir hangar? Neredeyiz?" "Bilmiyorum, küçük. Bütün çocuklarımı hapsedtiler. Şimdi başka bir hangardalar," dedi kadın. Sonra hıçkırmaya başladı. Çevremiz sessizdi. Yaşlı kadın tıpkı ortaya çıktığı gibi ansızın kaybolarak beni yalnız bıraktı.

Buraya gelene dek bir damla gözyaşı dökmemiştım. Birden üzerimdeki bütün baskı kalktı ve bir ağlama nöbetine tutuldum. O zaman yaşlı kadın tekrar yanıma gelerek beni avutmaya çalıştı. Her şey düzelecekti. Derin bir uykuya daldım ve düşümde Zerrin'i gördüm. Kendi çılgılığımıza uyanmışım. Yaşlı kadın, "Ne oluyor?" diye endişeyle sordu. O zaman ona gece yarısı Zerrin'e gelişimi, askerinin onun karnına ateş edişini ve onun acıdan haykırışını anlattım. Yaşlı kadın benim yanımda uykuya daldı. Bense sabaha dek gözümü kırpmadım.

Ancak sabah olduğunda yaklaşık yetmiş kadın ve çocukla birlikte bir hangara tıklandığımızı görebildim. Bazıları kenarlara atılmış samanların üzerinde yatıyorlardı. Bunlar hindilerden geriye

kalmıştı. Tuvalete gitmem gerektiği için rahatsız bir şekilde yerimde kıpırdanıyordum. Yanımdaki yaşlı kadın uyandı. “Benimle gel,” dedi. Yan yana yatmış bedenlerin arasından salonun sonuna doğru yürüdük. Orada, yetmiş insanın dışkısı yerde duruyordu. İçimi kaldıran kokudan fena olmuşum. “Burada işini görebilirsin,” diye açıkladı yaşlı kadın, “buna alışmak zorundasın.” Buraya geleli ancak dört gün olduğu halde bunları söylüyordu.

Birden kapı açıldı. Bir asker, “Dışarı çıkın!” diye böğürdü. Zayıf ve sakat yaşlılar, çocuklar ve kollarında bebekleriyle anneler, avluda üç sıra olmak zorundaydı. Işık gözlerimi kör etmiş, temiz hava başımı döndürmüştü. Yaşlı kadını gözden kaçırmıştım. Şaşkınlık içinde sıraya girdim ve bekçilerin diğer hangarların kapılarını açmasını izledim. Yavaş yavaş, yaklaşık üç yüz esir dışarıda toplanmıştı. Ön taraftaki hangarlardan dışarıya çıkanlar erkek esirlerdi. Hemen ardından bize göz kulak olan kişi sıra boyunca yürüdü ve rastgele birkaç kadını işaret ederek emretti: “Sen dışarı çık, burada kalıyorsun, sen, dışarı çık, burada kalıyorsun.” Bu şekilde bizi belli çalışma gruplarına ayırdılar. Seçime göre yapılacak işler patates soymak, hastalara bakmak, su getirmek, dışkıları temizlemekten oluşuyordu. Ortalama iki günde bir görevler değişecekti.

İlk günümde beş kadınla birlikte hastabakıcılık görevine verildim. Bir bekçi bizi kocaman beton küvetlerin olduğu bir bodruma götürdü. Bunların içinde, üzerine et ve kemik parçaları yapışmış sargı bezlerini yıkamak zorundaydık.

Ellerimi bu kanlı suyun içine sokup bu parçaları ayıklamaktan son derece tiksiniyordum. Yardım arar gibi yanımdaki kadına baktım. Ama gözleri uzağa sabitlenmişti. “Adın ne?” diye sorarak onunla konuşmaya çalıştım. Adını söyledikten sonra bana sırtını döndü. Korkudan akşama dek ağzımı açmadım. Sargı bezlerini yıkarken kemik parçaları iğne gibi battığı için ellerimizi yaralıyordu. Sonunda bu iğrenç şeyleri bir çamaşır makinesine tıktık. Daha sonra bu işin diğerlerine göre daha yararlı olduğunu fark ettim. Suyla gizlice ellerimi ve yüzümü temizleyebiliyordum.

Bekçimiz, bir sonraki iş için, “Silin!” diye emretti. Yaklaşık on beş hasta odasının her birine iki ya da üç yaralı asker yatırılmıştı. Yüzü olmayan adamların yanında organları yeni kesilmiş hastalar yatıyordu. İçeri girdiğimizde hemşireler burunlarını tıkayıp yapmacık seslerle iğrenerek soludular: “Öf, pis kokulular yine geldi.” Her birimiz bezlerle birçok odayı silmek zorundaydık.

Askerlerin çoğunun durumları iyi olmasa da, bizi tekmelemek, dövmek ve tükürmek için hâlâ güçleri vardı. İşleri bitene dek sessiz olmak zorundaydık. Bunların çoğu Müslüman’dı. Bizim kardeşlerimizdi. İçimizden birine gizlice bir elma ya da muz veren normal insana çok seyrek rastlanıyordu.

Akşam olunca koyunlar gibi kokmuş ahırlarımıza geri dönüyorduk. Her kadın hangarda kendine yatacak bir yer arıyordu. Önce gelen altına biraz saman koyacak kadar şanslıydı. Titreyerek yerde bir köşeye kıvrıldım, ertesi gün beni sorguya çağıracaklarından emindim. Orada bütün bu yanlışlığı açıklayacak ve nihayet eve geri dönebilecektim. Çevremde kadınlar çocuklarını kucaklarına bastırılmışlardı.

Bebekler acıdan bağıryorlardı. Çoğunun derisi tahriş olmuştu. Tabii bebek bezi yoktu, kâğıt da. Sadece üzerimizdekilere sahiptik. Birkaç gün sonra küçük olanları başka yere naklettiler. Şimdi diğer iki kızla birlikte gençlerin olduğu gruptaydım, yaşları on yedi ve on altıydı. Bu kızları da daha sonra götürdüler. Serbest mi bırakmışlardı, kaçırmış ya da öldürmüşler miydi? Bunu bilmiyordum.

Midem açlıktan kazınıyordu. Son kez ne zaman bir şeyler yediğimi bilmiyordum. Yanımdaki kadına, “Ne zaman yemek verecekler?” diye sordum. “Beklemeyi öğrenmelisin,” dedi bana. Hemen ardından muhafızlar bir el arabasıyla gelip ekmek dağıttılar. Bekçi kendi keyfine göre herkese bir ya

da iki dilim paylaşıyordu. Parmaklarımla yeşil küfleri temizledim. Suyun ne zaman verileceğini sorduğumda, yemek verdiklerinde su vermediklerini ya da tam tersi olduğunu öğrendim. Yere çömelerek annemi düşünmeye başladım. Beni bir kez kollarına alabilseydi. Tanrı vere de benim başıma gelenler ailemin başına da gelmemiş olsa. Ne olur hayatta olsunlar, Tanrım, diyordum. Başlarda günleri sayıyordum. Sonra bir zaman geldi, saymayı unuttum. Tamamen kendiliğinden.

Kampta oyunun kuralları çabucak öğreniliyordu. Birçok şey muhafızlara bağlıydı. Yaklaşık otuz kişiydiler. Müslüman mı yoksa Sırp mı oldukları ya birbirlerine seslendiklerinde adlarından ya da bazen üniformalarından anlaşılıyordu. Çoğunlukla her hangarın önünde bir bekçi vardı. Ayrıca hangarların arasında iki muhafız nöbet tutuyordu. Sürekli değişiyorlardı. İçlerinde iyileri de, kötülerini de vardı. Birkaçı bize çok sataşıyordu.

Çalışırken şarkı söylememizi istiyorlardı. İçlerinde özellikle iğrenç olan biri vardı. Törende yürüyormuş gibi kurumla salınıyordu ve ona dönüp bakmamız yasaktı. Daha dostane olanları birbirimizle konuşmamıza izin veriyordu.

Bu fırsatı değerlendiriyorduk. Aramızda genellikle yüzeysel konuşmalar geçiyordu. “Adın ne?” “Nerelisin?” “Neyle suçlanıyorsun?” Yanıtlar çoğunlukla aynıydı: “Velika Kladaşalıyım ve kocam yüzünden hapsedildim. Kendisi 5. Ordu’dan.” Esirler birbirlerine fazla yakınlık göstermiyordu. Herkes kendi sorunuyla meşguldü. İlk günlerde karşılıklı bakışmalarla birbirimize cesaret veriyorduk, ama kısa zamanda hissizleşmiştik. Yine de oradayken aramızda bir bağ oluştuğunu seziyordum. Hepimiz aynı acıyı çekmek zorundaydık. Ama bunu herkes kendi başına çekiyordu.

Birkaç gün sonra pislik temizlerken Rabia’yı tanıdım. Yirmi yedi yaşındaydı ve uzun, kahverengi saçları vardı. Rabia inanılmaz derecede zayıf ve kırılğan görünüyordu. Birisi vurduğu takdirde sanki kırılıp bin parçaya bölünecekmiş gibiydi. Ama diğerlerinden daha sağlam ve güçlüydü. Kürek ve süpürgeyle pis kokulu dışkıları süpürüp daha sonra hangarın arkasına boşalttığımız sırada tanıştık. Dışkı temizlemenin bütün diğer işlerin hepsinden daha iyi olduğunu düşünüyorduk. Bu işe verilen kişi kendini şanslı saymalıydı. Kendi hangarımızı temizledikten sonra askerlerin barakalarını da temizlememiz gerekiyordu. Yerleri temizlerken onlar da yataklarında horluyorlar, böylece bizi rahat bırakıyorlardı. Sonra kendi hangarımıza dönüyorduk. Çoğunlukla henüz karanlık basmamış oluyordu ve içeride biraz volta atabiliyorduk. İleri, geri; tıpkı kafesteki kaplanlar gibi.

Rabia’yla aynı gruba düştüğümüzde, birbirimizle sohbet etmekten hoşlanıyorduk. Bana, evinde yalnız bırakmak zorunda kaldığı dört yaşındaki çocuğundan söz ediyordu. Askerler onu kucağından çekip almışlardı. Bundan söz ederken Rabia’nın gözlerinden yaşlar boşanıyordu. “Çocuğumla şimdi kim ilgileniyor?” diye soruyordu. Her gece onun çığlıklarıyla uyanıyordum, “Anne, gitme!” diye bağıriyordu. Rabia’yı sakinleştirdikten sonra ona annemden söz ediyordum. Onun ne kadar mükemmel bir insan olduğunu ve ailemle ilgili endişelerimi anlatıyordum. Rabia, biraz dost olabildiğim tek kişiydi. Tabii bu ortamda ne kadar olunabiliyorsa. Bazen geceleri benim yanımda yatardı. Ama hiçbir zaman birbirimizi ısıtabileceğimiz kadar yakın durmamıştık.

Geceler, dinlenmek için değildi. Bazen sarhoş askerler beş ya da altı kişi halinde hangarımıza gürültüyle girip, ağır çizmeleriyle bizi rastgele tekmeliyorlardı. Bu tekmeleri neden yediğimiz bir kenara, bunu kime borçlu olduğumuzu da bilmiyorduk. Herhalde ön cephede kayıplar vermişlerdi ve acısını bizden çıkarıyorlardı. Bu öfkeli tekmeler savaşın nasıl sürdüğünü tahmin etmemiz için tek işaretti.

Dayak atmaktan sıkıldıklarında, eğlenmek ya da intikam istediklerinde kadınlara tecavüz ediyorlardı. Bu, ya oracıkta ya da dışarıda bir yerde gerçekleşiyordu. Birçok kadın bu gecelerde

ortadan yok oluyordu. El fenerinin ışığının tepemizde dolaşmaya başladığını görür görmez olabildiğince büzülüyordum. Bir böcek gibi hareketsiz kalıyordum. “Lütfen beni atlasınlar. Başkasını bulsunlar,” diye içimden Tanrı’ya dua ediyordum. Sonra yakınımında bir elbise hışırtısı duyuyordum. Bazıları çığlıklarla imdat istiyorlardı, birkaçı ağlıyor, bazıları da ölü gibi sessiz oluyordu. Kaskatı bedenim ancak kapı adamların ardından kapandığında tekrar çözülüyordu. Ertesi gün kimse bu tecavüzden söz etmiyordu. Bu, durumu daha da kötüleştirmekten başka bir işe yaramazdı. Sanki hiçbir şey olmamış gibi davranılıyordu.

Kaçmak! Tabii kaçmayı düşündüm. Sadece bunu nasıl yapacağımı bilmiyordum. Gündüzleri kamp çevresinden silah sesleri duyuluyordu, o zaman, “Biri daha kaçmaya kalkıştı,” diyorlardı. Boşunaydı! Bir gün yirmi beş kadınla birlikte patates soyma işine verildiğimde esirlerden biri gizlice ortadan yok olmaya çalışmıştı. Adamlar iki duvar arasında içi su ve patatesle dolu yaklaşık otuz varil taşımak zorundaydı. Ben, varillerin içinden patates alıp soyarken göz ucuyla kaçma girişiminde bulunan kişiyi izliyordum. Önce bir varilin ardına gizlendi. Sonra gizlice cephe hattına doğru giden küçük bir patikaya doğru yürüdü. Ormandaki 5. Ordu tarafından kurtarılmak istediği açıktı. Soyulmuş patatesleri başka bir varilin içine atıyordum. Elimi buz gibi suya soktuğumda soğuk bütün vücuduma yayılıyordu. Ansızın arkamda bir silah patladı. Aynı şekilde kurşun önden de isabet etmiş olabilirdi. Adam bir solucan gibi yere kıvrıldı.

Çok ölü görmüş olan biri, bir tek kişinin ölümüne çıkartılan gürültüye hayret ediyor. Yine de bu olaylar bana dokunuyordu. Bu arada çok kötü olaylar yaşamış olsak da bu böyleydi. Askerler bazı günler hangarların önünde “boğazlama” oyunları oynuyorlardı. Bunun için bir ya da birkaç erkek esiri avluya çıkartıyorlardı. Hemen ardından, biz kadınlar dışarı çıkartılıp erkeklerin önünde durmak zorunda bırakılıyorduk. İçimizden cesur olanlar, “Lütfen, bizi buna tanık etmeyin, bırakın, hangara girelim,” diye yalvarıyorlardı. Tabii işkencecilerimiz kendilerini bu eğlenceden mahrum etmek istemiyorlardı. Erkeklere ölümüne yapılan işkenceyi izlemek zorundaydık. Kafasını çeviren ya da gözünü kapatan en kötüsüyle yüzleşmek zorundaydı.

Hayvanlar herhalde bu insanlardan daha merhametle öldürülürlerdi. Muhafızlar avcı bıçaklarıyla esirin çıplak göğsü üzerine ay ve yıldız çiziyorlardı.

Haykıran uzuvlarını, boğazını kesiyorlardı. Fakat kesikler hemen öldürecek kadar derin değildi. Kestikleri kafalarla futbol oynuyorlardı.

Bazı kadınlar bu vahşete dayanamıyordu. Zayıf bir kadın su taşırken, “Çekip vursunlar,” diyerek hıçkırdı. Kovaları elinden bırakarak kör gibi çayırlığa doğru yürüdü. Çok uzağa gidememişti. Kaçmak intihardı. Yine de bu düşünce bana umut vermişti. Bunda, su taşımaya giderken tanıştığım Samir’in de büyük payı vardı. Kadınlar ilk haftalarda sık sık erkek esirlerle karşılaşıyorlardı. Daha sonra bizi yine birbirimizden ayırdılar.

Beni Samir’le birlikte su almak için oluşturulan otuz kişilik grubun içine aldılar. Kaynak cephe hattına oldukça yakın olduğu için su taşıma görevi yapılan işlerin içinde en tehlikeli olanıydı. Bir taraftan 5. Ordu ateş ediyordu, diğer taraftansa özerk birlikler. Mitralyöz ateşine hedef olmamak için tam zamanında yere yatmak gerekiyordu. Korulukta bulunan su kuyusuna yokuş yukarı çıkmak yaklaşık yirmi dakika sürüyordu. Çoğunlukla iki esir yan yana yürüyordu.

Erkekler 50 litrelik kovalarını dolduruyorlardı. Kadınlar 20 litrelik kova taşıyordu. Halsizlikten bu yolda kaç kez düşüp bayıldığımı bilmiyorum. Bazıları düştüğü yerden bir daha kalkmıyordu.

Samir yanımda yürürken yeni bir yaşam gücüyle doluyordum. Genç adam çok sempatik ve coşku doluydu, hasım öne düştüğü zamanlarda Samir beni tekrar doğrultuyordu: “Bekle, Leyla. Buradan çıktığımızda K.deki büyükannene kahve içmeye gideceğiz.” Bir keresinde önümüzde duran muhafızın patlamış pantolonunu görünce kahkahalarımızı koyuvermiştik. Poposundaki benekli donu görünüyordu.

Aslında çok komik değildi, ama gülmemizi durduramıyorduk. Samir’le kaçma planları yapıyorduk. Her seferinde aklına başka bir fikir geliyordu. Geceleri bu fikre yoğunlaşıyordum.

“Dışarı çıkın!” Bu, her sabah duyduğumuz sestti. İş bölümü yapıldıktan sonra bizi avluda tuttular. Bu iyiye alamet değildi. Yine birini “boğazlayacaklardı”. Kurbanı gördüğümde dizlerimin bağı çözüldü. Bu Samir’di. Onun yüzüne bakmam için beni kasıtlı olarak en ön sıraya koymuşlardı. Kısa bir an için bakışlarımız birbirine kenetlendi. Sonra midesine inen ilk darbe bizi birbirimizden ayırdı.

Askerler, Samir artık bir insana benzemeyecek hale gelene dek onu çizmeleriyle tekmelediler.

Artık ayakta duramadığı için iki üniformalı onu tuttu. Sonra bir asker Aliyev İzzetbegoviç’in resmini Samir’in ayakları dibine fırlattı. Onu politikacının resmini çiğnemeye zorladılar. Samir bunun yerine güçlkle konuştu: “Yaşasın Bosna Hersek!” Ağzından kanlı baloncuklar çıkıyordu. Onu tutan iki asker bu sözleri karşısında öfkeyle gözlerini döndürdü. Biri tabancasını çıkarıp Samir’in şakağına dayadı ve tetiği çekti.

Acıma duygusunu sonsuza dek yitirdiğim an, sanırım o gündü. Bazen kendime acı çektiriyordum. Kadının biri falancanın öldürüldüğünü söylediğinde, omzumu silkiyordum: “N’olmuş?”

Askerler, biz kadınların boğazını kesmiyorlardı. Bizimle hesapları başkaydı. Tecavüze uğruyor, işkence ediliyor ve öldüresiye dövülüyorduk. Uzun zamandır kimse, “Neden?” sorusunu sormuyordu. Bu bizi sadece deliliğe götürürdü. Daha neden burada olduğumuzu bile bilmiyorduk. İnsanların neden hayvanca davrandığını nasıl anlayacaktık? Neden kardeşlerinin kanlarına tükürüyorlardı? Bu soruya bugüne dek bir yanıt bulamadım.

Akşamları hangarda, “Bütün bunlar sadece kötü bir kâbus,” diyerek kendi kendime konuşuyordum, “yarın her şey bitecek.” Samanların üzerinde yatarken kendimi başka bir dünyada hayal ediyordum. “İki saat içinde plaja gidip orada güneşleneceğim.” Hatta bu arada saate bakıyormuş gibi bile yapıyordum. Uzun bir süre yakışıklı bir bekçinin beni buradan kurtaracağını düşledim. Ayrıca 5.

Ordu'nun savaşı kazanacağını da umut ediyordum. Ama en azından bu konuda gerçekçi olmuştum. Kendimle konuşurken artık yarından değil, herhangi bir günden söz ediyordum. Bir gün bütün bunlar geçecekti.

Sabahları erkenden pis kokan kafeslerimizden çıkarken, zaman zaman ne kadar farklı görüldüğümüz gözüme çarpıyordu. Korkuluklar bizden daha güzeldi.

İçimizden çok azının külotu vardı. Eteklerimiz ve pantolonlarımız lime lime olmuştu. Bir kadın regl olduğunda akan kan her tarafına yapışıyordu. Birkaçı dövülme sonucu adetten kesilmişti. Bazıları mutlaka hamileydi. Tepeden tırnağa bit kaynadığım için sürekli kaşınıyordum. Bir süre sonra onları hissetmemeye başladım. Pis olup olmadığım benim için fark etmiyordu. Yemek için bir şeyler bulabilmek benim için en önemlisiydi.

İki gün mideye hiçbir şey girmediğinde bağırsaklar guruldamaya başlıyordu. Üçüncü gün de yemek verilmediğinde insan kendi kendinden nefret etmeye başlıyordu. Bu duygularla başa çıkmak zordu. Açlık mideyi parçalıyordu. Dördüncü gün gerçekten kötüydü. Ayakta zar zor durulabiliyordu. Bazen şehirde gezmeye çıktığımı ve çikolata yediğimi hayal ediyordum. Evde annem kızarmış tavuk ve patateslerle beni bekliyordu. Öylesine kendi içime dalıyordum ki, sonunda kurduğum hayallerden neredeyse tıka basa doymuş oluyordum. Hatta dışkı kokusu bile bana patates kızartması gibi gelmeye başlamıştı. Muhafızlar dördüncü gün de yiyecek vermedikleri takdirde artık hayal kuracak güç de kalmıyordu. Askerler bazen gözlerimizin önünde sosis ve salam yiyerek bize eziyet ediyorlardı. Ama bir kez biz kadınların önüne iyi bir şey konmuştu. Fasulyeli makarna. Askerler herhalde bir zafer kutluyorlardı. Tabaklar kullanılmıştı. Yemek kupkuruydu. Hayatımda hiçbir şey bu kadar lezzetli gelmemişti.

İki buçuk ay böyle geçti. Tecavüz edilmemiş kadın kalmamıştı. Bir gün benim de başıma gelecekti. Bir gün bizi yine su almaya yolladılar. Her iki taraftan da makineli tüfek sesleri geliyordu. Bombalar hemen yanı başımızdan uçuyordu. Yer sarsılıyordu. Bir adım daha atmaya cesaret edemediğim için yere çökerek geride kaldım. Daha kısa zaman önce bomba parçaları iki kadının bacak ve karınlarını parçalamıştı. Askerler sakatlananları bizim hangara atıyorlar ve onları günlerce inlemeler içinde, öylece bırakıyorlardı. Sonra yarı ölü olanları naklediyorlardı. Götdükleri yer herhalde doktorun bulunduğu bir yer değildi.

Bekçimiz benim duraksadığımı görünce öfkeyle tepki verdi: "Seni kuyuya kadar kovalayacağım, korkak karı!" Kafası usturaya vurulmuş adam belki babam yaşındaydı. Ve benim gibi Müslüman'dı. Diğer kadınlar hemen benden uzaklaştılar. Dazlak kafalı dolması için kovamı suyun altına koydu, sonra elime tutuşturdu.

Kurşunların artık kafamızın üzerinden vınlıyarak geçmeyeceği kadar uzaklaşmıştık ki, kovayı yere koymamı emretti. Dediğine göre su başında duraksamamı cezalandıracaktı.

Beni yere itti, önümde diz çöktü, bluzumu yukarı sıyırıp göğüslerimi sıktı. Şimdi olacakları biliyordum. Yine de başka türlü düşüneceğini umuyordum. "Lütfen yapma," diye yalvardım. Ağladım. Ama o bir hayvan gibi davrandı, pantolonumu yırttı. Sonra bacaklarımı ayırdı. Gözleri korkunç derecede büyüktü. Soğuk, sert bir şeyi acımasızca içime soktu. Canım çok yandı. Neden bu kadar çok acıyordu?

Elimden geldiği kadar şiddetle kendimi savundum. Ama çok zayıftım. Açtım ve susamıştım. Ayrıca sessiz olmak zorunda olduğumu biliyordum. Yoksa beni çekip vururdu. Onun için çok çabuk olup bitmişti. Benim için sonsuzluk kadar uzun sürdü. Fermuarını tekrar yukarı çekerken, "Haydi, acele et," diye söylendi.

Kovaları kamp geri taşımak zorundaydım. Kan, bacaklarımdan aşağı akıyordu. Henüz bakireydim.

O gün artık çalışmam gerekmiyordu. Diğer bekçiler beni fark ettiklerinde benimle alay ettiler.

Bizim hangara doğru sendeledim. Bütün vücudum titreme nöbeti geçirir gibi sarsılıyordu ve sürekli kusuyordum. Kendimden iğreniyordum. Kirlenmiş hissediyordum. Bu adam hâlâ bana ait olan son şeyi benden almıştı.

Onurumu. İlk kez beni öldürmelerini istedim. Diğer kadınlar akşam işten geldiklerinde gelip bana baktılar. Rabia yanıma oturdu ve hiçbir şey olmamış gibi davrandı.

Bütün gece kustum. Önceleri korkudan ağrıyı hissetmemiştim. Şimdi pisliğin içime boşaldığı rahmim iltihaplı yara gibi zonkluyordu. Yeterince karşı koymadığım için kendimi suçluyor ve aptal gibi hissediyordum. Utanç içimde yanıyordu. Şimdi içimde bir düşman taşımak zorunda kalacağım düşüncesi beni yiyip bitiriyordu. On altı yaşındaydım ve o zamanlar ilk cinsel birleşmede hamile kalacağımı düşünüyordum.

Kendimden ve bütün dünyadan nefret ediyordum. Dazlak kafalıyla daha sonra avluda karşılaştığımda başka yöne baktı. Ama nefret dolu bakışlarım onu delip geçti. Onu vurmaya çok isterdim. Bir hafta sonra yavaş yavaş şoku atlattım. İlk tecavüzü en kötüsü olarak görüyordum. Daha sonra yaşayacaklarım aşağı yukarı belliydi.

Yavaş yavaş tekrar toparlanabilecek gücü buldum. Bir tek isteğim vardı: Hayatta kalabilmek. Artık kamptaki hayata alışmıştım. Bedenim kurumuştı. Aşırı derecede çalışmış, zayıflamıştım ve duyarsızdım. İşimi bir robot gibi yapıyordum. Sadece akşamları, hangar kapatıldığında beynim çalışmaya devam ediyordu. Bana önceki dünyamdan güzel resimler yolluyordu. Hâlâ yakında beni serbest bırakacaklarını umuyordum. Çünkü zaman zaman gerçekten de kadınlar evlerine gönderiliyorlardı. En azından nakledilmeden önce onlara verilen söz böyleydi.

20.10.1992

Bugün son derece gerginim. Başım çok ağrıyor. Gorana ve Emir hâlâ iyiler. Goran 12 kilo aldı. Odun toplamak için ormana gitti. Ailemden ve Leyla'dan bir haber alabilmek için yanıp tutuşuyorum. Beklemek gittikçe daha fazla acı veriyor. Her gün daha az yiyecek bulabiliyoruz. Sigara ve kahveyi çoktan unuttuk.

Annenin günlüğünden

***

Bu arada Kasım ayına gelmiştik. Soğuk gittikçe dayanılmaz oluyordu. Kar ve yağmurda patates soyuyor ya da su kovalarını taşıyorduk. Mesanem ateş gibi yanıyordu ve ciğerlerim sökülürcesine öksürüyordum. Pantolon ve ayakkabılarımı tecavüz sırasında su başında kaybetmişim. Üzerimde sadece ipek gömleğim, bir sutyen ve külot vardı. Donmamaları için yere bastığım ayaklarımı sürekli değiştiriyordum. Artık başaramayacaktım. Enerjim tükenmişti.

Geceleri bir kovanın içinde ateş yakıyorduk. Bir muhafız bize kibrit vermişti. Değerli samanlarımızı tutuşturuyorduk. Kadınlar bana küflü ekmeğin alevlerin üzerinde nasıl dezenfekte edilebileceğini göstermişti. Uyumak için ateşe yakın duruyorduk. Soğuğa karşın herkes hâlâ yakınındakinden uzak duruyordu. Soğuktan titriyorduk.

Esirlerden biri sorgudan döndükten sonra, "Eve gidiyorum," diyerek sevinç çığlıkları attı. Sevinçle bizim gruba baktığında bakışları benim üzerimde takılı kaldı. "Buraya gel," deyip bana işaret ederek soyunmaya başladı. Sarışın kadın bana külotunu ve ince eteğini uzattı. Biçimsiz külotunun altında paçalı bir donu daha vardı. Bir zamanlar epeyce güçlü olmalıydı, çünkü giysileri oldukça büyüktü. Dizlerime dek inen komik donu giydiğimde uzun zamandan beri ilk kez güldüm. Kadınlar da kahkahalarına katıldılar. Hatta ailesinin sarışın kadını sadece don gömlekle evlerinin kapısında görünce ona nasıl da aptalca bakakalacağını düşünüp eğlendik. Bu dönemlerde hepimiz delirmiş gibiydik. İç donunu bir lastikle bağladım. Eteği de samanların arasında bulduğum bir iple sağlamlaştırdım. Veda ederken bana kocaman terliklerini de hediye etti. Birkaç dakikalığına çok mutlu olmuşum.

Bazı kadınlar artık kendilerini toparlayamıyorlardı. Hastaydılar ve ölmekten başka bir şey istemiyorlardı. Ama yine de yaşamaya devam ettiler. Sabahları buz gibi soğukla uyandığımda vücudum hissizleşiyordu. Hasta olup olmadığımı bilmeden çevrede dolanıp duruyordum. Belki ateşten yanıyordum, belki de zatürreeye yakalanmışım, hiçbir fikrim yoktu. Geceleri ateşin başında dua ediyordum: "Allah'ım, lütfen bu durum sona ersin. Ailem iyi olsun. Bizi tekrar bir araya getir ve burada olanları untabilmeme yardımcı ol."

Rabia birkaç gün sonra, "Kendine dikkat et," diyerek bana veda etti. Beraat etmişti. Heyecandan tek kelime bile edemiyordu. "Kendime dikkat edeceğim," diyerek ona söz verdim.

Üçüncü ayda, hayatta kalacağımdan ve bir gün buranın acısını çıkaracağımdan emindim. Dışarıdan gece gündüz silah sesleri duyuluyordu. Cephe hattı bir ya da iki kilometre uzaktaydı ve mesafesi sürekli değişiyordu. Görünüşe bakılırsa 5. Ordu bizi kurtarmaya çalışıyordu. Ama bu bize sevinçten çok endişe veriyordu. Çünkü bombaları bizim hangarın duvarlarını sarsacak kadar yakına düşüyordu. Bazı günler sıkı çatışmalar nedeniyle hangarlarımızdan çıkmamıza izin verilmiyordu. İyi niyetli olan muhafızlar kapılarımızı açmamıza ses çıkartmıyorlardı. Bu büyük bir rahatlamaydı. Çünkü hangarın içindeki koku dayanılmazdı.

Bir gün kapıda hava alırken şişman bir bekçinin beni izlediğini fark ettim. Paytak paytak

yürüyerek yanıma yaklaştı ve elime bir parça çörek sıkıştırdı. Ne kadar şanslı olduğuma inanamıyordum. Neredeyse açlıktan ölüyordum ve bu adam bana içi marmeladı çörek hediye ediyordu! “Acele et, kimse görmesin,” diye fısıldadı, sonra tekrar yok oldu.

Bir akşam bitkin bir halde ellerimizi ateşe tutmuş, oturuyorduk. Birden kafasına bir bant takmış olan uzun sakallı bir Çetnik, ayaklarını sürüyerek içeri girdi. Askerlerin gelip kendilerine kadın seçmesi normaldi. Herif hiç duraksamadan beni işaret etti: “Seni istiyorum!” Ayaklarımın altındaki zemin kaymaya başlamıştı. İlk kez başıma böyle bir şey geliyordu! Ama hemen ardından şişman bekçinin sesi duyuldu, adam acele adımlarla içeri gelip açıkladı: “Olmaz. Onu bu akşam için kendime ayırdım.” Çetnik omzunu silkerek bir başkasına yöneldi. “Gel,” diye homurdandı şişman adam. Korkuyla onu izledim. Beni asker barakalarının ön salonuna götürdü ve orada bana yiyecek, içecek bir şeyler verdi.

“Adım Zahid,” diyerek kendim tanıttı. Benim gibi, bir Müslüman’dı. Önce bir şey söylemeye cesaret edemedim. Sonra kendimi toplayıp sordum: “Burada yaptığınız şey, savaş mı? Neden bunu yapıyorsunuz?” Bu soru onu utandırmıştı. Zahid buraya gelmekten başka çaresi kalmadığını iddia ediyordu. Eskiden 5.

Ordu’yla birlikte Kladaşa’da savaşmıştı. Özerk birlikler Bosnalı askerlerin savunmasını kırdığında taraf değiştirmek zorunda kalmıştı. “Buradan ilk fırsatta kaçacağım,” diyerek bana içini döktü. Kaçtığı takdirde ailemi haberdar edeceğine dair bana söz verdi. İki hafta sonra gitmişti.

Dördüncü ayda bütün bu olanlarla hiçbir ilgim olmadığı hissine kapılmaya başlamıştım. Artık bir insan değildim. Dışkı temizleme işinden sonra biraz zaman kaldığında, hemen yere çömelip uyuyordum. Geceleri ocağın yanında oturduğumu görüyordum. Onunla ısınmak istiyordum. Bir gün annem ve büyükannem yanımda oturuyorlardı. Birbirimizle sohbet ediyorduk. Annem, “Her şey düzelecek, seni eve götüreceğim,” diyordu. Sürekli ağlıyor ve ne zaman gideceğimizi soruyordum. “Fazla uzun sürmeyecek,” diyordu bana. Ona daha birçok şey anlatmak istiyordum, ama bunu başaramadım. Birden yok oldu. Daha çok ağlamaya başladım ve bana geri dönmesi için yalvardım. Ama geri dönmedi.

Kale

O zamanlar başıma beterin beterin geleceğini henüz bilmiyordum. Akla hayale gelmeyecek olan bir şeyi nasıl düşünebilirdim? Aralık ayında Velika Kladaşa'dan kamp komutanı Iuvuz Begi gelmişti. Bu, umut anlamına geliyordu. Bu adam keyfi yerinde olduğu zamanlarda bir ya da iki kadını serbest bırakıyordu. Hangarın kapısı açıldığında öğlendi. Bir muhafız, "Sorguya," diye bağırdı ve parmağıyla beş kadını işaret etti. Bu kez beni unutmamıştı! İçimden sevinç çığlıkları atıyordum. Grubumuz askerin ardı sıra muhafız barakasına doğru sendeleyerek yürüdü.

Begi, yazı masasının ardına kurulmuştu. Siyah saçlı ve sakallı, oldukça uzun boylu, güçlü bir adamdı. Onun otuz yaşlarında olduğunu tahmin ediyordum. Sanki bizi görmemiş gibi, önündeki dosyalara yoğunlaşmıştı. Bir süre sonra başını kaldırdı ve hepimizi baştan aşağı süzdü. Sıksa, pis ve bitli bir durumda, onun önünde sıra olmuştuk. "Herkes tek tek sorgulanacak," diye açıkladı. Yine odadan dışarı çıkartıldık. Muhafız sırayla bizi içeri sokuyordu. Heyecanla kapının önünde bekliyordum. İlk içeri giren dışarı çıktı: "Tanrı'ya şükür, sonunda bitti. Artık eve gidebilirim." Yorgun bir tavırla yüzündeki yaşları sildi. Aynı durum diğer kadınlarda da tekrarlandı. Ben sonuncu kalmıştım.

Büyük bir umutla ofise girdim. Begi o sırada dosyalarını yerleştirmekle meşguldü. "Lütfen dışarıda bekle" dedi bana. Barakanın önüne bir cip park etmişti. Direksiyonda bir sürücü oturuyordu. Begi karda titreyerek durduğumu görünce, "Git, arabada otur," dedi. Onu dinleyerek arka tarafa tırmandım. Motor çalıştı. İçimden sürekli, "Aileme gidiyorum," diye tekrarlıyordum. Beni mutlaka Kladaşa'ya götürecekler ve orada salıvereceklerdi. Begi, "Bir tane al," diyerek bana sigara uzattı.

Erkeklerin saçma değiş tokuşları beni ilgilendirmiyordu. Olabildiğince çabuk annemi, Emir'i, Gorana ve Goran'ı kucaklamak istiyordum. Karlı yollarda yol almak zordu. Bakışlarını manzaraya çevrildi. Dağlar, dağlar, dağlardan başka bir şey yoktu. Yaklaşık iki saat sonra Velika Kladaşa'ya varmıştık. Sokaklarda bir hareket göze çarpıyordu. İnsanlar bir yere yetişme telaşı içindeydi. Neredeyse herkesin sırtında üniforma vardı. Bir anda ana caddeye sapmadığımızı fark ettim. Ansızın korkuya kapılmıştım. Ama Begi hemen bana doğru dönüp yatıştırmaya çalıştı: "Artık korkmana gerek yok, sana bir şey olmayacak." Bana yapılan işlem, herhalde doğduğum yer B. ve ifadem yüzünden diğerlerinden biraz daha karmaşıktı. Belki de beni bugün şehir dışındaki bir ikametgâha götürüyorlardı. Ve yarın K.ye giden bir otobüste olacaktım.

Yol kıvrılarak dağa doğru çıkıyordu. Eski kaleye gittiğimizi anlamıştım. Kalenin kuleleri önümüzde hayalet gibi yükseliyordu. Kemerli bir ana kapıdan avluya girdik. Begi arkadaki kapıyı açtı. Dışarı çıktığımda neredeyse bayılacaktım. Soğuk bir rüzgâr yüzüme çarpmıştı. Komutan kibarca, "Beni izle," diyerek kalenin en büyük kulesine doğru yöneldi. Biraz şüphe duymaya başlamıştım, ama umut doluydum. Mutlaka ofisinde bir kâğıt yazacak ve imzalamam için bana verecekti. Sonra özgürdüm. Özgür! Özgür! Özgür!

Koyu renk taş merdiven birinci kata çıkıyordu. Yukarıda uzun bir koridor vardı. "Burası benim ofisim," diye mırıldandı Begi ve kapılardan birini anahtarıyla açtı. Yine, pencereleri olmayan bir oda. Ama içerisi oldukça sıcaktı. Biri, üzerine pastalar, kurabiyeler ve kahve konmuş bir büfe hazırlamıştı. Bu görüntü karşısında mideme kramplar girmişti. Komutan, "Otur," dedi. Sonra bana bir bardak meyve suyu ve bir tabak kruvasan servisi yaptı. Bu, hiç doyulmayacak bir zevkti. Ben, her lokmanın tadını ağzımın içinde iyice çıkarırken Begi karşıma geçip bir sandalyeye kuruldu. Kurt gibi aç olduğum halde tabağımdaki lokmayı bitiremiyordum. Midem bu kadar büyük miktarlara alışkın

değildi.

“Aileni tekrar bulman için sana yardım edeceğim,” dedi komutan. En kötüsünü atlatmıştım. Benim için her şeyi yoluna koyacaktı ve buna benzer bir şeyler saçmaladı. “Yan tarafta bir banyo var. Orada yıkanabilirsin,” diye açıkladı.

Aynı anda kapı çaldı. Uzun, sarı saçlı, ablak yüzlü bir adam içeri girdi. Burnunu kıvrırarak alaycı bir tavırla konuştu: “Uf, bu da ne?” Komutan eğlenerek ona karşı çıktı: “Gülme! Bekle, kız bir yıkansın, ne kadar güzel olduğunu göreceksin.” Bu arada bu herifin lakabının “Soluk” olduğunu öğrenmiştim. Dostça görünmek istedim. Kâh Begi’ye, kâh Soluk’a gülümseyerek aptalca sıırıttım.

Begi, babacan bir tavırla sırtıma vurdu. “Banyoya girmeden önce sana giyecek bir şeyler bulayım.” Sonra iki adam odadan çıktı. Komutan geri döndüğünde bana ince bir ipekli elbise getirmişti. Kış için uygun bir şey değildi. Ama herhalde başka şeyleri yoktu. Banyodaki aynada kendime bir göz attım. Solgun görünüyordum. Gözlerimin altında koyu halkalar belirmişti. Vücudumun bazı yerleri sararmıştı ve çürüklerle doluydu. Derim kaskatıydı ve çatlamıştı.

Sıcak suyu cildimin üzerinde yeniden hissetmek ne keyifli bir duyguydu! Tepeden tırnağa sabunlandım ve yapışmış saçlarımı yıkadım. Kafamdan aşağı ara sıra bitler düşüyordu. Üzerimden akan su simsiyahtı. Uzun zaman siyahlığı değişmedi; siyah, siyah... Mutlaka bir saat kadar yıkanmış olmalıydım.

Sonrasında küvete uzanmayı çok isterdim. Ama buna cesaret edemedim. Bu kadar uzun zaman harcadığım için belki komutan bana kızabilirdi. Şortu ve fanilayı aldım. Pembe renkli elbise yetişkin bir kadın içindi ve bana çok büyüktü.

Kabarık kollu, iki parçalı bir giysiydi. Tıpkı masallardaki gibi...

Taptaze kokarak ofise girdim. Begi, dişlerinin arasından takdire değer bir ıslık çaldı ve daha meyve suyu isteyip istemediğimi sordu. “Olur,” dedim keyifle. Kâbus nihayet sona ermişti. Bu komutan çok ciddi ve saygılı bir insana benziyordu. Kanepeye, yanıma oturdu. Birden yaklaşarak çok güzel saçlarım ve gözlerim olduğunu söyledi. Sonra iki eliyle belimden tutarak beni öpmeye çalıştı. “Hayır!” diyerek yana kaçtım. “Korkma. Sana tanımadığın, güzel bir şey göstereceğim.”

Beni yeniden öpmek istedi. Ama yüzümü duvara döndürmüştüm. Kafamı zorla çevirip ağzımı sımsıkı kapattığım dudaklarımın üzerine bastırdı. “Lütfen yapmayın. Bırakın gideyim,” diye ağlayarak onu ittim. Ama o, pembe giysiyi parçalayarak beni yere attı. Bu kez hemen teslim olmayacaktım. İlk seferkinden daha kuvvetliydim. Ellerim ve ayaklarımla karşı koydum. Begi külotumu parçaladı. Onun yüzünü tırmaladım. Komutan bana iki ya da üç kez tokat attı. Sonra aceleyle üniforma pantolonunu çıkardı ve içime girdi. İşi bitene dek, “Hayır, hayır, hayır!” diye bağırdım.

Begi bir anda ayağa fırladı. Beni biraz öncekinden daha şiddetle dövmeye başladı. “Yaşlı fahişe,” diyerek sinirden kuduruyordu. “Madem bakire değilsin, o halde neden karşı koyuyorsun?” Bu yüzden beni oracıkta vuracaktı. Bir kolumdan tutarak yukarı kaldırdı ve bir bebek gibi sallayarak odanın bir köşesine fırlattı. Büfenin üzerine düştüm. Tabaklar yerlere savrulup parçalandı.

Parçalardan biri parmağımın sinirini kesmişti. Fıskiye gibi kan fişkirmaya başladı. Kanaması hiç durmuyordu.

Begi yaralandığımı fark edince ses tonunu bir anda değiştirdi. Tatlı bir sesle şaka yapar gibi konuştu: “Şuna bakın. Benim küçüğüm yine başına ne iş açtı?” Bana parmağımı bağlamam için kocaman bir temizlik bezi getirdi. Sonra ayağa kalkmama yardım edip beni kanepeye götürdü ve bir bardak su verdi. “Hâlâ acıyor mu?” diye sordu. Sustum. Kolum şişmişti. Parmaklarımı artık hareket ettiremiyordum. Bütün vücudum ağrıyordu. Komutan sanki bütün bunlarla bir ilgisi yokmuş gibi

davranıyordu. Bu parçalanmış giysiyi giyemezdim. Yoksa nasıl görünürdüm? Bana yeniden giyecek bir şeyler getirecekti. Yarım saat sonra bana bir tişörtle bir şort getirdi. Şort kaba etlerimi bile örtmüyordu. Göz kırparak benimle vedalaştı. “Endişelenme, hemen geri döneceğim.”

Uyuşmuş bir halde kanepede oturdum. Hâlâ serbest bırakılacağımı düşünüyordum. Mutlaka normal biri gelip beni eve götürecekti. Bir can simidi gibi bu umuda tutunmuştum. Komutan geri döndüğünde yaşına yaraşır biri gibi davranmaya başlamıştı. Ama bu adam hava gibi değişkendi. Alnını kırıştırıp endişeyle homurdandı: “Zavallı Leyla, çok yakında her şey iyi olacak.”

Birkaç dakika sonra Soluk, kapıyı vurmada içeride girdi. Görünüşe bakılırsa Begi onu bekliyordu. İğrenç herif hiçbir şey demeden beni bir çamaşır parçası gibi halının üzerine savurdu ve orada tecavüz etti. Komutan sakın bir tavırla koltuğunda oturmuş meyve suyunu içiyordu.

Sadece kollarımla dermansız bir şekilde hâlâ karşı koymaya çalışıyordum. “Tanrım, bütün bunlar bitsin,” diye dua ettim. Çok çabuk bitti. Soluk, dışarı çıkarken tehdit eder gibi konuştu: “Tekrar geleceğim.”

Yaklaşık beş gün daha o ofiste kaldım. Çoğu zamanı başım klozetin içinde geçirdim. Komutan bana iki kez daha tecavüz etti. “Bırakın, anneme gideyim,” diye ona yalvardım. Bu kez beni çok şiddetli dövmemişti. Duşun altında ağlayarak kendimi fırçalıyordum, ama pislik üzerimden çıkmak bilmiyordu. Parmak uçlarımda yükselerek küçük banyo penceresinden dışarı baktım. Gökyüzünde kar taneleri uçuşuyordu. İç avluyu görebiliyordum. Orada birçok asker durmuş, birbirleriyle konuşuyordu.

Bütün gece ışık yandı. Komutan sürekli birkaç saatliğine ortadan yok oluyordu. Anahtar kilitte döner dönmez ayağa kalkıp çalışma masasını araştırıyordum. Belki kendimle ilgili bir not ya da savaşın süreciyle ilgili bir belge bulabilirdim. Ama anlamsız kâğıtlar ve eski gazetelerden başka bir şey yoktu. Begi, ihtiyatı elden bırakmayıp önemli çekmeceleri kilitlemişti.

Komutan düzenli olarak bana yiyecek, içecek getiriyordu. Sonra çalışma masasına oturup bir sigara yakarak dosyalarını karıştırıyordu. Bazen horlayarak koltuğunda uyuyakalıyordu. Uyanık kalarak her hareketini izliyordum. Arada sırada gözümün içine bakıp marmelat çalmış küçük bir çocukmuşum gibi beni azarlıyordu: “Güzel bir şeyi mahvettin. Seninle ne yapacağımı bilmiyorum. Seni nasıl bırakacağım?” Bazen de kendi kendine konuşuyordu: “Üzgünüm, Leyla, ama seni öldürmem gerek.” Bu beşinci gündü.

Kara Birlik

Beşinci gün komutan sandalyenin üzerine siyah renkli bir pantolon koydu. Onu ve ayağıma oldukça büyük gelen terliklerimi giydim. Begi şimdi onunla birlikte dışarı çıkacağımı söyledi. Ağlamamam gerekiyordu, başımı dik tutup gülümseyecektim. O zaman benim için her şey yolunda gidecekti. Beni öldüreceğine inanmıyordum. Ama bir deliye güvenilebilir miydi?

Avluda yaklaşık elli kadar asker toplanmıştı. Bu arada kalenin özerk birliklerin ana karargâhı olduğunu anlamıştım. Müslümanlar ve Sırplar kar altında birlikte bir şeyler içip sigaralarını tütürüyorlardı. Komutan beni kalabalığın arasından geçirmek istedi. Genç askerlerden biri ona seslendi: “Hey, bu da kim?” Begi yanıtladı: “Hoşuna mı gitti? Onu sana vereyim mi?” Kara Birlik askeri düşündü: “İki karton sigara sana uyar mı?” Komutan şaka yollu pazarlığa girişti: “Şey, böyle olmak istemem,” sonra sigaraları paltosunun cebine istifleyerek beni o adama bıraktı. Adam belki yirmi iki yaşındaydı ve boğazını ve yüzünü kapayan siyah bir şapka takmıştı. Şapkanın göz ve ağız kısımlarında delikleri vardı. Adamlar ihtiyaca göre bunu sırayla takıyorlar, o zaman banka soyguncusuna benziyorlardı.

Asker, ceketini omzuma koyarak, “Otur,” dedi. Yakışıklıydı ve Çetniklerin aksine pürüzsüz bir şekilde tıraş olmuştu. O sırada biraz uzakta diğerleriyle birlikte sigara içen Begi’yi işaret ederek, “Bu yaşlı beygirden ne istedin?” diye sordu. Üşüyerek omuzlarımı silkdim. “Adın ne?” diye sordu. “Leyla,” dedim zayıf bir sesle. “Aha, bir Balinkuşa³,” dedi Sırp, aşağılar bir tavırla. “Kladuşa’dan mı geliyorsun?” diyerek sormaya devam etti. “Hayır,” diye karşılık verdim alçak sesle. Şimdi olacıklardan korkuyordum.

Asker beni sorgulamaya devam etti. B.den geldiğimi öğrenince ortalığa doğru bağırdı: “Hey, Begi! Buraya gel!” Komutan gelir gelmez genç adam söylenmeye başladı: “Burada neler duyuyorum? Bu, B.den geliyormuş. Bunu neden hemen öldürmüyorsun?” Begi gülerken karşı çıktı: “O, K.deydi, biliyor musun? Onu sana tavsiye ederim. Gerçekten iyi!” Sonra bana dönüp şöyle dedi: “Umarım bu savaşı atlatırsın.” Korku dolu yüzümü görünce yanağımdan bir makas alıp ekledi: “Bir şeyi anla, Leyla. Seninle bir daha hiçbir zaman karşılaşmak istemiyorum, anlıyor musun?” Sonra oradan uzaklaştı. Ama sonra tekrar karşılaştık. Yıllar sonra mahkemede baş tanık olarak karşısında duracaktım.

Begi beni dosdoğru cehenneme yollamıştı. Çünkü bu adamlar insan değil, canavardı. Sonraki aylar bugüne dek kafamda bir kara deliğin içinde gibi kayboldular. Bütün parçalar eksik. Sıklıkla her şeyi birbirine karıştırıyorum. Hatırlamak midemi kaldırıyor. Bu dönemlerde artık hiç umut etmemiş ve düş kurmamıştım. Bu herifler duygularımı paramparça etmişlerdi. En dehşet duyduğum dönem ilk haftalardı. O zamanlar bu aşağılamaya henüz alışmamıştım. Sonrasında bir hiç oldum. Bütün bu zulme katlandıktan sonra, terapistim bana: “Dokuz canlı kedi gibisin,” demişti. Bu gerçekten de doğrudu.

Beni daha önce satın alan genç Sırp, sekiz asker eşliğinde beni kaleden dışarı çıkardı. Bir patikadan zorlukla yokuş aşağı yürüdük. Karda terliklerimi kaybetmemek için dikkat etmem gerekiyordu. Kara birliğin kamp kurduğu yer fazla uzakta değildi. Karanlıkta bitişik üç barakayı seçebilmişim. Beni bunlardan birine kapattılar. Odada üç kamp yatağı ve bir masa vardı. Işık yanıyordu. Oda ısıtılmamıştı. Adamlar bir yerlerden söktükleri bir kapıyı sürükleyerek getirip tuğlaların üzerine koydular. Sonra üzerine bir şilte attılar. Bu benim yatağım olmalıydı.

Korkuyordum, ama başlangıçta sakindim. Belki de beni sadece işçi köle olarak kullanacaklardı.

Ama bu umut kıvılcımları çabucak söndü. Burada bulunma nedenim, sadece bu adamları eğlendirmektir. Siyah üniformaları içinde çevremi sarıp iğrenç şakalar yapıyorlardı. “Şu küçük fahişeye bakın. Bizim için kuduruyor.” Bütün vücudum titriyordu. Bana ilk tecavüz eden, kendisine Rambo diyordu. Vücudunun üst bölümü dövme idi. Sırtını çapraz iki kemik süslüyordu. Omzuna bir kartal işlenmişti.

Dazlak kafalı, saçımın örgüsünden çekerek beni odanın içinde sürükledi. Haykırdım. O zaman kalçama dek gelen saçlarımı koluna dolayıp bıçağını saç dibime doğru tuttu. Sırıtarak saç örgümü kesti ve yere fırlattı. Sonra beni bir yatağa itip bir anda pantolonunu indirdi ve vücudunu üzerime sürttü. İnledim: “Bunu yapmayın, lütfen.” O ise bağırdı: “Senin Müslüman ananı becereyim.” Diğer adamlar Rambo’yu ateşliyorlardı: “Göster ona!” Omzundaki kartal soğuk gözlerle bana bakıyordu. Artık ağlamayı kesemiyordum. Rambo’nun soluğu alkol kokuyordu. Sonra sarışın arkadaşı Vuk’a⁴ işaret etti. Buz gibi mavi gözleri olan güçlü, kısa boylu bir adamdı. “Bize de bırak,” dedi biri salyaları akarak. O gece yedi kişi daha geldi.

Ancak tabanca ya da bıçakla zorladıklarında konuşuyordum. Beni bir “Türk” olarak aşağılamak için hep yeni küfürler icat ediyorlardı. Sırp askerler gece gündüz birbiri ardına geliyordu. Kaç tane adam olduğunu artık bilmiyordum. Belki yirmi. Artık bunun ne sıklıkta olduğunu da hatırlamıyordum. Bildiğim, hepsinin bana tecavüz ettiğiydi. Defalarca, art arda. Bedenim bir odun parçası gibiydi.

Çevremdeki dünya kaleydoskopdaki renkli camlar gibi sürekli değişiyordu. Süregelen korku, ruhsal olarak beni dondurmuyordu.

Askerlerin benden istedikleri her şeyi yapmak zorundaydım. Beni arkadan, önden, her iki taraftan da aynı anda kullanıyorlardı. Onlara çıplak hizmet etmek, ayaklarını öpmek, el ve ayaklarımın üzerinde sürünmek zorundaydım.

Bu arada regl oldum. Beşinci sınıftan beri ilk kez. Ne ped ne de lavabo vardı. Sadece açık alandaki tuvalet.

Artık uzun zamandır karşı koymuyordum. Bu onları ayrıca rahatsız ediyordu.

Gözlerim kurumuştur. Ağlamak çok fazla güce mal oluyordu. Üzerimde değişip dururlarken tahta duvarlara gözümü dikip bakıyordum. Sanki kendi omzumun üzerinden boş odaya bakıyormuş gibiydim. Bu dehşeti düşünmek bile birini öldürebilir.

“Buradan sağ çıkamayacağım,” diye düşünüyordum ve bundan emindim. Artık başka bir düşünce kafama uymuyordu. Adamlar beni çöp tenekeleri, oyuncakları gibi, pislikmişim gibi kullanıyorlardı. İğrenç fıkralar anlattıklarında, “Haydi, gül!” diye emrediyorlardı. Ama buna halim yoktu. O zaman biri kollarımdan sıkıca tutuyor, biri de beni gıdıklıyordu. Yarı ölü bir halde gülüyordum. Sonra, elimi masanın üzerine koymak zorundaydım. Bıçaklarını şimşek hızıyla parmaklarımın arasına saplayıp çıkarıyorlardı.

Öldürmek onlara yeterince ilginç gelmiyordu. Bana işkence ederek keyifleniyorlardı. En sevdikleri oyunlardan biri de “Rus Ruleti”ydi. “Bu kafanı dağıtır,” diyerek benimle eğleniyorlardı. Beni bir sandalyeye sürükleyip masanın çevresinde oturuyorlardı. Bu kadarını sadece kötü filmlerden biliyordum. Bu tür dehşet sahnelerinde televizyonu hep önceden kapatırdım. Ama birinin beyninin kafasından uçabileceğini biliyordum. Vuk, tabancanın topunu döndürdü. “Altı kurşundan biri, yeterince serttir, canım,” dedi biri. Herkes bana bir el ateş edecekti. Sonuncu olan Rambo tabancayı şakağıma dayadı. Demir soğuktu. Ter her yanımdan akıyordu. Rambo yeşil gözlerini kıstı. Sonra tetiği çekti. Kafamda sürekli bir çekiç vuruyordu: “Şimdi öleceğim.” Ama sonra kurtuldum. Buna minnettar değildim.

Kara Birlik'in askerleri akşamları genellikle sarhoş olup beni dövüyorlardı.

Daha iyi kafa bulmak için alkolle birlikte hap da içiyorlardı. Sonra da bıçağı gırtlığıma dayayıp beni en sonunda kesip doğrayacakları konusunda tehdit ediyorlardı. Bıçaklarını kulaklarıma, burnuma ya da cinsel organıma dayıyorlardı. Ama her zaman biraz kanatacak kadar batırıyorlardı. Sonra beni masanın üzerinde dans edip Sırpça şarkılar söylemeye zorluyorlardı. Masanın üzerinde bir kukla gibi dönüp duruyordum.

Bir akşam içlerinden biri beni kucağına çekip içki bardağını dudaklarıma dayadı. "İstemem," diye karşı koydum. Daha bir iki damlada kusacak gibi oldum. Bazen yere devrilene dek içmem gerekiyordu. Bunun için fazla içmem gerekmiyordu zaten. Bir başkası ise şöyle diyordu: "Şimdi sana bir Sırp bebeği yapacağım." Bu artık beni ilgilendirmiyordu. Acı ve korku duymuyordum. Sersem bir halde pis kokulu vücutların birbiri ardına üzerime süründüğünü algılıyordum.

Beni rahat bıraktıklarında, transa girmiş gibi yorganın üzerinde ileri geri sallanıyordum. Ne uyuyabiliyordum, ne de uyanık kalabiliyordum. Beni kullanmaya devam edebilmek için düzenli olarak yiyecek ve içecek veriyorlardı.

Ama bir lokmasını bile yutamıyordum. Bana göz kulak olmak için sürekli biri vardı. Tek başıma kapıya dek gitmeme bile izin vermiyorlardı. Benim için fark etmezdi. Hiçbir şey canımı acıtmıyordu. Sadece uyumak istiyordum.

İki genelev

Görünüşe bakılırsa, bir ay sonra benden bıkmışlardı. “Giyin,” dedi biri. Sersem gibi pantolonumu ve tişörtümü giydim. İlk kez tekrar dışarı çıkıyordum. Fakat çok kısa sürecekti. Asker, barakaların önünde duran bir kamyonun arkasına binmeme yardım etti. “Herhalde ormanın içinde bir yerde beni vuracak,” diye tahmin ediyordum. Planlara kendimi kapatmışım. Plastik variller arasında, sarsılan zeminde otururken hemen uyudum. Belki yolda dışarı atlayabilirdim, ama kaçamayacak kadar yorgundum.

Yolculuk ne kadar sürdü, bilmiyordum. Sürücü beni uyandırdı: “Kalk! Geldik.” Uğuldayan başımla kamyonun arkasından yere atladım. Akşamüzeriydi. Sırp Cumhuriyeti’nde bir yerlerdeydik. Bir ev ve yanında bir baraka vardı. Bunun dışında her yer karla kaplıydı. Daha sonra anlaşılacağı gibi, bu iki bina genelevdi.

Asker önce beni barakaya soktu. İçerisi tıpkı Kara Birlik’teki gibiydi.

Yalnız şimdi yatak da yoktu. Sırp askerleri bir paket sigara karşılığında beni cepheden gelen birilerine satmışlardı. Her şey eskisi gibi devam etti. Yine de her tecavüz farklıydı. Bir seferinde beni bağıyorlar, diğer bir sefer başımı arkaya çekip cinsel organlarını birbiri ardına, haykıran ağzıma sokuyorlardı. Pislik yavaşça beni dolduruyordu, başımdan vücuduma giriyordu. Öğürüyor, öğürüyor ve hepsini yutuyordum. Sonra her yer sessizleşiyordu. Bilincimi yitiriyordum.

Birkaç günlüğüne açlık grevine girdiğimi hâlâ hatırlıyorum. Ama bununla kimse ilgilenmedi. Ayrıca birçok kez tıkdığım karanlık delik hâlâ gözlerimin önünde. Orada bir adım atmak bile imkânsızdı. Deliğin kapağını açıp üzerime işiyorlardı. Ama çok fazla bir şey hissetmiyordum. Ölmek üzereydim.

“Çık buradan!” diye emretti askerlerden biri. Aylar ya da yıllar mı geçmişti? Bilmiyordum. Her gün benim için sonsuzluk gibiydi. Sallanarak askerin ardı sıra karşıdaki eve doğru yürüdüm. İkinci kata çıkmamı söyledi. Orada, kapının olması gereken yer tahtalarla kaplıydı. Kendimi yine karanlık bir odada buldum. Yine eskisi gibi mobilya, soba ya da yıkanacak bir yer yoktu. Pencereden bir yün yorgan sarkıyordu. Yine de diğer barakalara oranla yaşamsal önemi olan bir fark vardı. Artık yalnız değildim.

Beton zeminde on iki genç kadın oturuyordu. Donuk ve yabani görünüyorlardı.

Tıpkı yaşayan ölüler gibi. Tekrar insanlar arasında olduğum için çok sevinmişim. “Merhaba, ben Leyla!” diyerek coşkuyla onları selamladım. Ama hiç kimse tepki vermedi. Kadınlar yüzüme öylece baktılar. Hindi çiftliğinden tanıdığım bu deli ifade, yüzlerine yapışıp kalmıştı. Burada da hiçbir şeyin eskisinden farklı olmayacağını çabucak anlamışım.

Bir duvara yaslanıp yere çöktüm ve korkuyla çevreme bakındım. Oda on beş metrekare genişliğindeydi. Ortada içi dışına çıkmış bir yorgan duruyordu. Her taraf berbat bir şekilde dışkı kokuyordu. Kadınlar ihtiyaçlarını bir köşede gideriyorlardı. Burayı temizlememiz yasaktı. On iki ay boyunca.

İçimde yine umut kıvılcımları uyanmıştı. Belki de birçok kadının bulunduğu bir yerde daha kolay dayanırdım. Diğerleri benden biraz büyüktü. Herhalde yirmi yaşlarında olmalıydılar. Eskiden çok güzel oldukları belliydi, ama burada güzelliklerinden geriye pek fazla bir şey kalmamıştı. Saçlarına sperm yapışmıştı. Yüzleri taze yaralarla kaplıydı. Parmakları kanlıydı. Çoğunun açık yarası vardı, özellikle bacaklarında.

Birkaç dakika geçmemişti ki, iki asker gürültüyle içeri girdi. Kararlı bir tavırla iki kadını

yakalayıp dışarı sürüklediler. Uzun bir süre kadınların çığlıkları duyuldu. “Onları nereye götürdüler?” diye kekeleyerek sordum. İri burunlu esmer bir kadın donuk bir sesle fısıldadı: “Bir daha geri dönmeyecekler.” Gerçekten de öyleydi. Bu esmer kadın da daha sonra tıpkı diğerleri gibi yok oldu.

Odada ölüm sessizliği hüküm sürüyordu. Yarım saat sonra tekrar birinin merdivenleri çıktığı duyuldu. Nabzım hızlanmıştı. “Şu yeni geleni bir göreyim!” dedi bir asker. Sonra üzerime çullandı. Bunu diğerleri izledi. Utanma duygusu bir kenara, ne korku ne de acı duyuyordum. Bedenim uzun zamandır bana ait değildi. Sadece ruhum, bütün bunların geçip gitmesini bekliyordum. Başarmak istiyordum.

Askerlerin diğer kadınlara tecavüz edişine çoğunlukla tanık olmak zorundaydık. Onların kemikli vücutlara yaptıklarını, göğüslerinde sigara söndürmelerini ya da bıçakla derilerini çizmelerini. Sadece arada sırada birini karşı odaya götürüp tecavüz ediyorlardı. Uzun zamandır hissizleşmiş olmasaydık, bu dehşete dayanamazdık. Adamlar günün her saatinde ortaya çıkıyorlardı.

Geceleri el fenerleriyle kendilerine kadın seçiyorlardı.

Burada da “Rus Ruleti” gibi oyunlar yaygındı. Askerler bir keresinde bir kızı pencereye sürüklediler. Gözleri, yapışık saçlarının altında korkuyla parlıyordu. Biri şakağına hedef alıp tetiği çekti. Ama sadece hafif bir çıt sesi geldi. Kız derin bir nefes aldı. İkinci asker tabancasını kızın kafasına doğrulttu. Öyle korkunç bir patlama oldu ki, yerimden sıçradım. Aklımdan geçen tek şey, “Mutlu ol. Senin için her şey geçti,” diye düşünmek oldu. Benim için dehşetin azı çoğu yoktu. Hepsi aynı derecede kötüydü.

17.09.1993, Cuma

Güneşli bir gün. Bugün kızım on yedinci doğum gününü kutluyor. Bu, annesiz geçirdiği üçüncü doğum günü. Sevgili Leyla'm, doğum günün kutlu olsun. Eğer Tanrı isterse, yakında tekrar birbirimizi göreceğiz. Hepimiz seni çok seviyoruz ve senin iyi olmanı, dayanmanı ve kendine dikkat etmeni istiyoruz. Senin için ve hep birlikte olabileceğimiz gün için yaşıyoruz. Cesur ol. Senin yanındayız. Seni seviyoruz. Annen, Emir, Gorana ve Goran.

30.09.1993, Perşembe

Yaklaşık 20000 kişi ve 600 asker Velika Kladuša'dan K. yönüne doğru yola çıkmış. Yine beş tabur da K. yönüne doğru çekiliyor. Bunu Hırvat (Zagreb) radyosu haber verdi. Saat 18.30. Goran'a kim bilir kaçınıcı keredir askerliğe çağrı kağıdı getirdiler. Bosna'da neler oluyor? Gerçeği söyleyen bir radyo istasyonu yok mu? Leyla'm tesadüfen oraya düştü. Onun için duyduğum korku ve acı soluğumu kesiyor... Kendine dikkat et, kendine dikkat et, sevgili kızım.

18.10.1993, Pazartesi

B. çevresinde gittikçe şiddetli çatışmalar oluyor. Yaralılar var. İki kurye Goran'a askere çağrılma emrini getirdi. Goran saklandı. B.de seferberlik ilan edildi.

23.10.1993, Cumartesi

Hava alarmı başladı. Hepimiz kendimizi kaybedecek kadar gerginiz... Bir asker sokak boyunca dolaşarak pencereleri kapatmamızı söyledi.

24.10.1993

Korku gittikçe büyüyor. Artık kasabada Bosnalı erkek kalmadı. Birkaçı kaçtı, diğerleri de okulda hapis tutuluyor.

01.11.1993, Cuma

Bu sabah aralıksız patlamalar duyuldu. Komşulardan birçok kişi bizim apartmana toplandı. Herkes büyük bir sabırsızlıkla konuşuyor ve bir yerlere gitme telaşı içinde. Pencereden ormandaki maden ocağına baktım. Düşen bombalar ağaçları nasıl da yakıyor! Orada neler olduğunu öğrenmek üzere saat 13:00'te dışarı çıktım. Komşu bana halkın evleri boşattığını söyledi. Önümden arabalar, otobüsler ve kamyonlar geçti. Eve geri dönüp üç yorgan, biraz yiyecek, Gorana için giysi ve birkaç oyuncak bebek hazırladım. Herkes arabalarla gidiyor. Goran ve ben yaya olarak yola koyulduk. 17.30'da R.'ye vardık. Yolda, bir tünelden geçerken Gorana ağladı. Her yer çamurluydu ve bombalar yüzünden koşmak zorunda kaldığımız için tepeden tırnağa pislenmiştik.

02.11.1993, Cumartesi

Bütün uluslardan binlerce insan R.'ye vardı.

27.11.1993, Cumartesi

Soğuk bir sabah. Kendimi çok kötü hissediyorum. İki doktor beni ziyaret etti. Felç atlattığımı söylediler...

28.11.1993

Bugün bizden yirmi kişi küçük bir plastik küvette banyo yaptı. Goran arada sırada B.deki evimize

doğru bir tur atıyor. Orada artık yasalar geçerli değil. Herkes aklına eseni yapıyor.

Annenin günlüğünden

***

Arada sırada regl oluyordum. Bazen sanki sürekli kanama geiriyormuşum gibi geliyordu. Sonra yine uzun bir süre hiçbir şey olmuyordu. Bu arada hamile olup olmadığım da benim için fark etmiyordu. Sadece hiçbir şey hissetmediğimi hissediyordum. Bir yıl boyunca bu odadan çıkmamıza izin verilmedi. Mevsimler sadece pencereden izlenebiliyordu. İlkbahar, yaz, sonbahar böyle geçti. Dışarıda hiçbir sivil görmedim. Kaçış hayallerimi kafamdan atmıştım. Bunun yanı sıra kapının önünde bir muhafız durup durmadığını bile bilmiyordum. Tahtalar kolayca yerinden oynatılabilirdi. Ama kimse buna cesaret edememişti.

Beş askerden oluşan kadro bizimle içki ve sigara kazanıyordu. Herhalde nc katta oturuyorlardı. En azından yukarıdan düzenli olarak ayak sesleri duyuluyordu. Adamların keyiflerinden kazandıklarını ya da kaybettiklerini anlayabiliyorduk. Biri, bir yenilgiden sonra sigarasını öfkeyle bileğimde söndürmüştü. Ziyaretilerimizin arasında en geçen olanı belki on dokuz, en yaşlısı da herhalde elli yaşındaydı. Bütün bu heriflerin içinde sefaletimize dönüp bakan bir tek kişi bile yoktu. İçlerinden biri olsun dostça bir söz söylememişti. Sadece bize küfür edip işkence etmişler ve bizi kullanmışlardı.

Susmak! İçimizde devamlı bir sessizlik hüküm sürüyordu. Böyle bir durumda söylenecek söz yoktu. Geceleri örtünün altında birbirimize yaklaşarak sıkışıyorduk. Sadece dokuz kişiydik. Bazen her üç günde bir, bazen de art arda iki kez, bir karton içinde odaya yemek getiriliyordu. Yanında da bir bidon su. Yemek, genellikle konserve ciğer ezmesi ve kuru ekmekten oluşuyordu.

03.12.1993, Cuma

B.den ekmek verdiler. Öğlenleri fasulye çorbası da içiyoruz. Sadece Leyla'dan haber almak ve çocuklara göz kulak olmak için iyi olmaya çalışıyorum.

08.12.1993, Çarşamba

Cephede çetin savaşlar oluyor. Geceleri gökyüzünde parlayan ve uçup giden roketlere bakıyoruz. Bomba birkaç kez kaldığımız yerin yakınına düştü... Gorana yeni dostlar edindi. BM'de çalışan Belçikalı Alfred ve Gerald "Amca"lar. Ona şeker ve meyve getirdiler.

09.12.1993, Perşembe

Gorana uyurken Alfred şeker, meyve suyu ve kahve getirdi. Öğleden sonra bize veda etmeye geldi. Belçika'ya geri dönüyor. Alfred, Gorana'yı birkaç kez öptü. O da karşılık verdi. Giderlerken arkasını dönüp bize el salladı. Gorana o burada olduğu sürece kendini daha güvende hissediyormuş gibi ardından ağladı.

17.12.1993, Cuma

Şehre üç bomba düştü. Bir bomba kilisenin yanına isabet etmiş. Şehirdeki ilk kurban, tanıdıklardan İlya'ydı.

18.12.1993, Cumartesi

... Merhametli Allah'ım, aklımı koru. Korkuyorum.

19.12.1993, Pazar

Barınaktan tekrar eve dönmek üzere hazırlandık... B.de gördüklerim insanlığa olan inancımı yıktı. Evde karmaşa hüküm sürüyor. Her şey çevreye saçılıp altı üstüne getirilmiş. Çoğu şey çalınmış. Üzerimizi soyunmadan, çocuklar kar giysileri içinde, öylece yattık.

20.12.1993, Pazartesi

Yorgunum. Uzun zamandır uyumuyorum. Her şey bana acı veriyor, çocuklarım ve Leyla için endişeleniyorum. Allah'ım, Leyla'ma göz kulak ol.

21.12.1993, Sah

Rüzgâr esiyor. Kalbim buz gibi. Sığınaktan dışarı çıktık. Her şey öyle perişan halde ki... Yönümü kaybettim. Sanki kendi evimde oturmuyormuş gibiyim. Elektrik yok, mum yok. Üç gündür haberleri dinleyemiyorum. Yaptığım her şeye huzursuzluk eşlik ediyor. Dokunsalar ağlayacak gibiyim. Yine de onur ve adalet gibi erdemlere sıkıca tutunuyorum. Her şey bana çok acı veriyor. Kendime kim olduğumuzu soruyorum. İnsan ne tür bir yaratık?

22./23.12.1993, Çarşamba/Perşembe

... Evimde herhangi bir iş yapacak ne gücüm ne de isteğim var. Yatak çarşafımız yok. İçinde kahve pişirebileceğim hiçbir şey yok. Ne giysilerimiz ne de ayakkabılarımız var. Her şeyi almışlar.

24./25.12.1993, Cuma/Cumartesi

Eve geri döndüğümüzden bu yana ilk kez bugün dışarı çıktım. Yeni bir kelime öğrendim. "Plyaika"⁵. Eşyalarımın birkaçını komşuların evlerinde gördüm. Bu insanların yüzlerine tükürmeyi

isterdim, ama şartlar beni sessizce seyretmeye zorluyor. Hâlâ düzensizlik içindeki yarısı boşalmış evimde sefalet çekerim, ama bu hırsızlardan daha huzurlu olurum. Bugün Noel.

31.12.1993

1993 yılının son günü. Zor ve acı dolu yıllar... Yeni yılı anımsatan hiçbir şey yok. Kasabanın içinden tanımadığımız insanlar gelip geçiyor. Çok soğuk. Evin önünden üç polis geçti. Kendimizi yalnız hissetmemek için Goran'la ikimiz onları durdurup sohbet ettik. Her şey beni sarsıyor, her şey zor geliyor. Hırvatlar ve Müslümanlar neden birbirlerine ateş ediyorlar? Bugünün birinde sona erecek mi?

En büyüğü, Leyla'ya duyduğum acı. Allah'ım, sen büyüksün. Bu acılara son ver. Allah'ım, kötü insanların ruhlarını merhamet ve şefkatle doldur. Onların kalplerini yumuşat. Bütün insanların acı ve üzüntüleri bitsin. Allah'ım, benim çocuğumu ve diğer bütün çocukları felaketten kurtar. Allah'ım, 1994 onlar için mutlu bir yıl olsun. Leyla'm, Emir, Gorana ve bu dünyadaki bütün çocuklar için. Onlara sağlık ve mutluluk ver.

Annenin günlüğünden

***

Bir süre sonra içimizden biri intihar etti. 21 yaşındaki kızın uzun süre camın kenarında dikilişini izledim. Gözleri sanki bir şey arıyormuş gibi çevrede dolaşıyordu.

Birden yorganı yana çekip boşluğa atladı. Yükseklik beş ya da altı metreydi. Birkaçımız korkuyla yerlerimizden sıçradık. Diğerleri ilgisizce yerlerinde oturmaya devam ettiler. Pencereden eğilip baktığımda, sarışın kız karın üstü taş zeminde yatıyordu.

Uyuyormuş gibiydi. Başının çevresinde küçük bir kan gölü oluşmuştu. "Hepimizin sonu böyle olacak," diye geçti kafamın içinden, "o en akıllıca olanı yaptı." Askerler kızı odaya sürükleyip geri getirmeden önce böyle düşünüyordum.

Ağır yaralı kızı bir süprüntü gibi odamıza atıp tekrar yok oldular. Onu dikkatle omuzlarından tutarak bir köşeye çektik. Kolu cansız gibi sallanıyordu. Herhalde kırılmıştı. "Bizi duyuyor musun?" diye alçak sesle sorduk. Ama sadece inliyordu. Gece ve gündüz. Bu, askerleri rahatsız etmiyordu. Ölmek üzere olan kızın yanı başında şimdiye dek olduğu gibi bize tecavüz ediyorlardı. Adamlar gider gitmez kıza yiyecek bir şeyler vermeye çalışıyorduk, ama sadece küçük yudumlarla su içebiliyordu. Dört gün sonra nihayet öldü.

Bir kız, "Başlangıçta yirmi kadındık," diye birdenbire benimle konuşmaya başladı. Şaşkınlıkla siyah saçlı kıza baktım. Adı Merima'ydı ve diğerleri gibi benim gelişimden dört ay öncesinden beri buradaydı. Orada bulunanların hepsinin Velika Kladaşa'dan geldiğini anlattı. Merima bir Roman'dı. Kara gözleri ve koyu bir teni vardı. Birbirimizle daha fazla konuşmadık. Ama güzel sesiyle kendi kendine şarkı söylerken onu dinliyordum: "Amerika ve parlayan altın lanetli."

Sarışın kızın cesedi iki gün boyunca yanımızda kaldı. Bir ara askerlerden biri gelip kıza tecavüz etmek istedi. Kızın gömleğini yukarı sıyırıp üzerine çıktı. İçine girmek istediğinde herhalde bir şeylerin yolunda gitmediğini anlamıştı. Öfkeyle ayağa kalkıp bize sövüp saydı: "Sizi kaltaklar, neden bana onun öldüğünü söylemediniz?" Bazen ben de pencereden atlamak istiyordum. Ama bu düşünceler tekrar uçup gidiyordu.

Kurtarılacak olmaya çok seyrek inanıyordum. Ama hiçbir zaman umudumu büsbütün yitirmemişim. Yoksa içimizden ikisi gibi aklımı kaçırdım. Bu ikisi, tecavüzcüler odadan gideli epey olduğu halde, "Hayır, bırak beni. Defol!" diyerek sürekli haykırıyorlardı. Biri kanatıncaya dek

başını taş duvara çarparken, diğeri kendi kendine konuşuyordu: “Acele etmem gerek. Yoksa gecikeceğim!” Kız bir anda kanlı alnının derisini yüzmeye kalktı. Hatta bize saldırmak istedi. Bir süre sonra çığlıkları askerleri öfkelenmeye başladı. Önce deliren kızı zorla dışarı çıkardılar, bir gün sonra da diğeri.

Bu arada bizi duvara dayayıp öldürme oyunları oynuyorlardı. Sırp olmayan acıya katlanmak zorundaydı. Yan yana durmak zorundaydık. Sonra adamlar tam başımızın üzerine ateş ediyorlardı. Hiçbir yerim kıılmıyordu. Sadece kendimi yorgun hissediyordum. Sonsuz yorgundum. Bunu bazen günde üç kez yapıyorlardı, bazen bir hafta hiç yapmıyorlardı. Artık bundan daha kötüsünün olmayacağından emindim. Bu tespit garip bir şekilde beni sakinleştirmişti. Annemin yüzü sadece bir gölge gibi gözlerimin önünde belirliyordu. Ailemin hâlâ yaşadığından emindim. Başka türlüsüne dayanamazdım.

Dört kişi kalmıştık. Kimse diğeri dikkat etmiyordu. Sadece bir kez sessizliğin içinde biri fısıldadı: “Adlarımız ne?” Herkes alçak sesle adlarını söyledi. “Nermin”, “Benice”, “Merima” ve “Leyla”. İçimizden hangimizin sona kalacağı konusunda endişeleniyorduk. O her kimse, tek başına kalacaktı. Yine sessizlik hüküm sürdü. Ve yine adamlar odamıza sükün ettiler. İçlerinden biri sarhoştı. Bize ağlamamızı emretti. Ama artık gözümüzde yaş kalmamıştı. “Ağlayıp ağlamayacağınızı göreceğiz,” diye böğürdü sarhoş ve Roman kızını dövmeye başladı. Kız, kollarıyla onun darbelerinden korunmaya çalıştı. O zaman Merima’yı bir sokak köpeği gibi öldürdü. Şimdi üç kişi kalmıştık.

14.01.1994, Pazar

Fiziksel olarak iyi değilim, ama ruhumdaki acı çok daha kötü. Bazen buna dayanamayacağımı düşünüyorum. Bazen her şeyi böylesine hafife alan kadınlara şaşıyorum. Aynı zamanda beni iğrendiriyorlar.

17.01.1994

Fiyatlar astronomik. 1 kilo un, 10 DM, 1 kilo şeker 30 DM, 1 yumurta 8 DM, 1 kilo kahve 70 DM.

05.02.1994

Henüz üç günden beri B.de değiliz. Kızılhaç çocuklara birer yumurta ve limon dağıttı. Hepsi anında yok oldu. Çocuklarım bir şey almayı başaramadılar.

16.02.1994, Çarşamba

Saat 17:00. Elektrik tekrar geldi. Saat 19:00'daki haberleri dinleyeceğim. Bihac'da durum kötü. Sırp yaylasında ağır savaşlar oluyor. Abdic'in yandaşları Sırplara yardım ediyor. Allah'ım, çocuğumu koru.

17.02.1994, Perşembe

Başrahiplikte yardım paketleri dağıtılacaktı. Goran'a da oraya gitmesi için üsteledim. Ama rahip onun için herhangi bir yardım olamayacağını yüzüne söylemiş. Bu siyasetle ilgili. Çünkü Goran orduya katılmak istemedi, ayrıca başka dinden biriyle evli...

21.02.1994, Pazartesi

Bihac çevresindeki savaş bölgesinde şimdi durum çok kötü. B.ye dört bomba düştü.

23.02.1994, Çarşamba

Emir ve Gorana bu sabah her yerlerinde lekelerle uyandılar. Kızamık çıkarıyorlar. Onlara bakarken küçük Leyla'mı hatırladım. Onu bir daha görebilecek miyim?

05.03.1994, Cumartesi

Bihac'a saldırı hâlâ devam ediyor. Şu politikacılar elbet bir gün kendi güçlerinin sarhoşluklarında boğulacaklar. Leyla, kendine dikkat et, bu canavarların seni mahvetmesine izin verme... Allah seni korusun.

08.03.1994, Salı

Küçük Leyla'm isim yortun kutlu olsun. Seni seviyorum. Saraybosna'da tramvay tekrar işlemeye başlamış. Biri, tramvay işlemeye başladığına göre savaşın sona ereceğini iddia ediyor. Öyle olmalı.

Annenin günlüğünden

Kurtarıcı

Uyuşuk bir halde yerde yatıyorduk. Günlerdir bir tek adım bile atmamıştım. Boğucu hava gri bir tıkaç gibi gittikçe daha yoğun biçimde kendi içine gömülüyordu. O sırada birden tecavüzcülerimizden biri içeri girip bağırdı:

“Hepiniz dışarı! Hava çok güzel!” Doğru mu duymuştuk? Herhalde yine üzerimizde sadistçe oyunlarından birini deneyeceklerdi.

Üç kişi sallanarak avluya çıktık ve orada bitkin bir halde yere yığıldık. Bu kadar uzun zamandan sonra açık havaya çıkmak tarif edilemez bir histi. İlk anda elime geçen ilk fırsatta oradan kaçmayı hayal ettim. Ağaçlar yapraklanmıştı ve güneş parlıyordu. Herhalde nisan ortasıydı.

23./24.04.1994, Cumartesi/Pazar

Hırvat komşularımız geri dönüyor. Soluk almak şimdi kolaylaştı... Yine yiyecek bulabiliyoruz. Her şey daha iyiye gidiyor. Ama hâlâ ailemle bir temasım yok. Leyla'nın akibeti hakkında hâlâ hiçbir şey bilmiyorum.

Annenin günlüğünden

***

Ansızın bir bölük asker tam önümüzde durdu. Adamlardan birkaçı bize sövüp tükürdü: “Bu fahişeleri öldürün! Bu pislikler neden hâlâ burada tutuluyor?” Tecavüzcülerimiz sırtttılar. Bir süre sonra içlerinden biri bölükteki bir askere seslendi: “Hey, birini almak istemez misin? Onlarla artık ne yapacağımızı bilmiyoruz.” Seslenilen kişi sıradan çıkıp karşılık verdi: “Öyleyse şu siyah saçlıyı alayım.” Beni gösterdi. Saçlarım bu arada tekrar omuzlarıma kadar uzamıştı.

Komando üniformalı bu adam ne şişman ne zayıftı, ne çirkin ne de güzel. Ortalama bir tipti. Bir karton sigara verip bana seslendi: “Gel, ayağa kalk! Gelmek istiyorsun, değil mi?” itaat etmeye alışmıştım. Ama bacaklarım beni dinlemiyordu. Asker, bize göz kulak olan adama yan gözle bakarak öfkeyle tısladı: “Bunlar hayvan!” Sonra orada ne kadar uzun zamandır bulunduğumu öğrenmeye çalıştı. Sustuğumu görünce ayağa kalkmama yardım etti. Israrla söylendi: “Gel artık! Yavaş yürü, gidelim buradan.” Bana destek oldu.

Gidiyor muydum? Hâlâ ayaklarım var mıydı? Gözlerimin önünde kırmızı ve siyah renkler dans ediyordu. Bir kötürüm gibi kafilenin ardından yürüdüm. Üzerimde sadece kalçalarıma dek gelen bir tişört vardı. Bu adamın beni bir sonraki geneleve satacağından kuşum yoktu. Bir tepenin üzerinde üç dört otobüs askerleri bekliyordu. İlki hemen dolmuştu. Bir otobüs şoförü bana eşlik eden adama terslendi: “O binemez.” “Neden?” diye sordu beriki. Şoför karşılık verdi: “Binemez, o kadar. Kladaşa'ya, eve dönüyoruz.” Orada bulunanlar bir “Balinkuşa” satın aldığı için adama dalga geçmeye başladılar. Otobüs şoförü son olarak beni alan adama bir de öneride bulundu: Beni ormana götürüp vurmaları ya da hayvanlara bırakmalarıydı.

Adam bu kez hiçbir şey söylemeden beni kolumdan tuttu ve ormana doğru götürmeye başladı. Öldürmeden önce beni kullanacak, diye geçiyordu kafamdan. Ormanın kıyısına geldiğimizde hayattan umudumu kesmiştim. Ama adam silahını çekmek yerine işaret parmağını bana doğru salladı: “Olduğun yerden kıpırdama, yoksa biri seni bulup öldürür. Beni burada bekle.” Ormanın içinde biraz sendeledim, sonra bitkin bir halde bir ağaca sırtımı dayadım. O adamı beklemeyi kesinlikle düşünmüyordum. Sadece yürüyecek halim yoktu. Karanlık basıyordu.

Yosunlara sarılarak kurşun gibi ağır bir uykuya daldım.

Sabah gün ağarırken biri omzumu sarstı. O yabancı, “Üşüdün mü?” diye soruyordu. Bana bir üniforma -bir pantolon ve gömlek- getirmişti. “Bunları giy. Sonra gidelim,” diyerek beni cesaretlendirdi. Giysiler cılız bedenimden dökülüyordu. Adam adımın ne olduğunu ve nereden geldiğimi sordu. Ama sadece sustum. İnsanlara olan güvenimi kaybetmiştim.

Asker beni küçük minibüsüne götürürken, “Konuşabiliyor musun?” diye sormaya devam etti. Yanıt vermedim.

‘Ne başımı sallayarak ne de dostça bir gülümsemeyle. Beni civardaki köylerden biri olan Ravnica'ya getirdi. Belki yirmi kadar evin bulunduğu küçük bir köydü. Sokaklarda normal insanlar dolaşıyordu. Erkekler, kadınlar ve çocuklar. Tavuklar yol kenarlarında gıdaklıyordu.

Büyük bir evin önünde durduk. “Bir genelev,” diye düşündüm. Asker beni kapıdan içeri sokup

büyük bir odaya götürdü. Odada birçok divan vardı. Masada laflayan askerleri selamladı. Bana başka bir gezegenden gelmişim gibi dik dik baktılar. Karşılarında çıplak ayaklı ve pis bir iskelet duruyordu. Beni getiren, onlara pek kulak asmadan bahçedeki tuvaleti gösterdi. Orada ellerimi ve yüzümü yıkayabilirdim.

Sadece bütün her şeyin artık sona ermesini istiyordum. Beni katletmeleri ya da evime göndermeleri artık fark etmiyordu. Benim için hepsi aynıydı. Salona geri döndüğümde bana diğer adamların arasında bir yer gösterdi. Kararsız bir halde oturdum. “Mutlaka açsındır,” dedi. Bir tas sütlaç burnumun ucunda tütüyordu. Çok istememe karşın neredeyse bir kaşık bile yiyemedim. Ama akşamüzerine dek tadı çok güzel olduğu için dört porsiyon daha yedim. Diğer üniformalılar benimle sohbet etmeye çalışıyorlardı. Sütlacı seviyor muydum? Adım neydi? Suskunluğum adamları şaşırtıyordu: “Nesi var?” Beni buraya getiren herif “Sağır,” diye açıkladı. Bu, adamları daha fazla şüphelendirmişti. “Burada ne işi var? Orduda ne yapıyor?” diyerek adamı soru yağmuruna tuttular.

“O bir sağlıkçı,” dedi sorularla sıkıştırılan adam. O zaman askerler ona gülmeye başladılar. “Bir sağlıkçı nasıl olur da böyle kötü görünebilir?” diye alay ederek sordular. Ama beni getiren adamın her soruya bir yanıtı vardı: “Cephe hattında oldukça uzun zaman geçirmiş. O yüzden bu kadar perişan görünüyor.” Kimsenin onun sözlerine inanmadığını seziyordum. Ama şimdilik onu rahat bırakmışlardı.

Diğerleri gittiğinde adam masaya gelip karşıma oturdu. Gözlerini kocaman açarak benimle bir yerliyle iletişim kurar gibi konuşmaya çalıştı: “Ben Milan. Sen kim?” Bunu belki on kez denedi. Bu herifle neden konuşacaktım ki? Beni nasıl olsa bu askerlere bırakacaktı. Bir balık gibi ona bön bön baktım. Olabildiğince çirkin ve aptal görünmek istiyordum. Belki o zaman beni serbest bırakırlardı.

Akşam olunca Milan yatacağım yeri gösterdi. Şilteye yatar yatmaz vücudunu yanı başımda hissettim. Telaşla kendimi duvara bastırdım. Korkudan kaskatı kesilmiştim. Şimdi her şey yeniden başlıyor, korkusu beynime bir çekiç gibi vuruyordu. Ama fazla uzun düşünemedim. Bir an sonra hemen uykuya dalmıştım.

Ertesi sabah uyandığımda, Milan gerçekten de bir kez olsun bana dokunmamıştı. Ama hemen yeniden başladı: “Ben Milan, sen kimsin?”

Şimdi tekrar ümit etmeye başlamıştım. “Gel, kahvaltı,” diyerek beni çağırdı Milan. Diğer adamlar bu arada benden tek kelime alamayacaklarını anlamışlardı. Bana dostça başlarını salladılar. Beni getiren adam, toplanmış olan ekibe, “Yemekten sonra Kladuşa’ya gidiyoruz,” diye açıkladı. Bu şehrin adı sırtımdaki tüyleri dimdik ediyordu.

Milan bütün yol boyunca sustu. Herhalde benimle konuşmanın bir yararı olmayacağını kabul etmişti. Kladuşa’ya girmeden önce fren yaptı. İki katlı bir evin verandasında polisler aylak aylak dolaşıyordu. “Nihayet döndün,” diyerek Milan’ı selamladılar. Adamlar sanki birbirlerini uzun süredir tanıyorlarmış gibi gevezelik ediyorlardı. Sonra Milan bana döndü: “Dışarı gel.”

Boyun eğdim. “Bunu da nereden buldun?” diye sordu adamlar. Ama Milan onları daha sonra açıklama yapmak üzere başından savdı. Oturma odasında oturup onları beklemeliydim. Herhalde burada oturan aile kısa zaman önce evden atılmıştı.

Çünkü apartman dairesi adamakıllı döşeliydi. Duvarlarda çocuk fotoğrafları asılıydı. Kanepenin ardına oyuncak hayvanlar sıkışmıştı. Her şey son derece derli toplu görünüyordu.

Milan duş almış ve üzerini değiştirmiş olarak karşımda belirdi. Şimdi sırtında Sırp Cumhuriyeti’ne ait bir polis üniforması vardı. Askeri bir polis karakolunda olduğumdan emindim. Milan bir Sırp’tı ve Müslüman meslektaşları gibi özerk birliğe aitti. Rahatsız bir tavırla ona baktım. O zaman bana

kısa bir süre ordu birliklerine eşlik ettiği için daha önce komando üniforması giydiğini açıkladı. Arkadaşlarından biri, “Neden bu kızı buraya getirdin?” diyerek onun sözünü kesti. Çevremizi sarmışlardı.

Milan bu kez gerçeği anlattı. Beni bir genelevde, kötü durumda bulmuştu. Herhalde hepsi bir Müslüman olduğumu hemen anlamıştı. Ama kimse bu konuda bir tek söz sarf etmedi. “Sanırım sağır ve dilsiz,” diye ekledi Milan. Arkadaşları çok candan tepki verdiler. Tabii ki onların yanında kalabilirdim. 5. Ordu’yu uzaklaştırır uzaklaştırmaz bana yardım edeceklerdi. Bana acıdıklarını hissettim. “Kimse sana bir şey yapamaz,” diyerek bana güvence verdiler. Ama bu sözlerini fazla tutmayacaklardı.

Milan öğlenleri tekrar karşıma oturup ağzımdan laf almaya çalışıyordu: “Bu durumda mı doğdun, yoksa kötü bir şeyler mi yaşadın?” Bu polislere de gülümsemeye dair en ufak bir imada bile bulunmadım. Bu benim için fazla riskliydi. Belki beni sempatik bulup hemen tecavüz ederlerdi. İlk akşam Milan beni yukarı çıkardı. Üç yataktan biri benimdi. Uyumadan önce birkaç kez derin soluk aldım. Çünkü aynı odada Milan ve bir meslektaşısı daha uyuyordu. Kimse bana dokunmadı.

14.05.1994, Cumartesi

Hırvatlar ve Müslümanlar bir barış antlaşması imzaladılar.

20.05.1994, Cuma

Goran'ın annesi bize yarım tavuk, Nada teyze de beş yumurta hediye etti. Saat 18:00'de B.ye altı bomba düştü.

Annenin günlüğünden

***

Yeniden biraz güven kazanmıştım. Sabahları altı polisle birlikte kahvaltı ediyordum. İştahım yavaş yavaş düzelmeye başlamıştı. Yemekten sonra askerlerin masayı temizlediklerini, bulaşıklarını yıkadıklarını hayretle görüyordum. Temizliğe çok dikkat ediyorlardı. Böyle bir şeye alışkın değildim. Milan'ın sesiyle onları izlemeyi bırakıp ona döndüm: "Yukarıda bir banyo ve içinde giysiler olan birçok dolap var. Ne istiyorsan al." Sevinçle kendime bir çift terlik, bir pantolon, bir tişört ve hatta bir külot ayırdım. Bu giysiler daha önce burada yaşamakta olan aileye aitti. Giyinmeden önce banyo küvetine girdim ve tepeden tırnağa sabunlandım. Tekrar tekrar. Ama pislik içimin derinliklerindeydi.

Çıplak halde banyo küvetinden çıktığımda birden dona kaldım. O zamana dek aynaya bakmaktan bilinçli olarak kaçınmıştım; ama şimdi bir yıldan fazla bir zaman sonra tesadüfen bakışlarım yansımama takılı kalmıştı. Hipnotize olmuş gibi aynadaki görüntüme baktım. "Bu ben değilim!" diye düşünerek korktum. Bir yabancı gibi yüzümü yokladım. Ön dişlerimden biri kırılmıştı. Bunun ne zaman olduğunu hatırlamıyordum. Diğer dişlerim siyahtı ve çürümüştü. Saçlarım tamamen keçeleşmişti. Vücudum, üzerine deri örtülmüş bir iskelet gibiydi. Bu görüntüye bakmak acı veriyordu. Ama artık bakışlarımı aynadan alamıyordum. Burnum kocaman görünüyordu. Gözlerim çukura kaçmıştı. Bir ceset gibi görünüyordum. Bu olaydan sonra aynadan sanki o tehlikeli bir canavarmış gibi sakındım. Aynadaki bu görüntüme alışamıyordum. İçime müthiş bir korku salıyordu.

Mayıs 1993, Çarşamba

Bir tanıdık, bana kız kardeşinin K.den Almanya'ya kaçmayı başardığını anlattı. Leyla'yı altı ay önce orada gördüğünü söylemiş. Kızım yaşıyor ve sağlıklı. Büyümüş ve güzelleşmiş.

Annenin günlüğünden

***

Milan aşağıda beni bekliyordu. Sürekli beni konuşturmaya çalışıyordu. Bir süre sorularını bir kâğıda yazdı ve benden yanıtlarını yazmamı istedi. Hiç tepki vermediğimi görünce herhalde okumam yazmam olmadığını düşündü. Bu nedenle basit ödevlerle çalışmaya başladı. Çizgi adamlar yapıp bana da aynısını yapmamı söyledi. Ama bütün bu denemeleri başarısız kaldı.

Gündüzleri gergin bir halde bir koltuğa çöküyordum. Bu toplulukta kendimi bir an bile güvende hissetmiyordum. Adamlar dışarı çıktıklarında genellikle beni de yanlarında götürüyorlardı. Tek başıma dışarıya bir tek adım atmaya cesaretim yoktu. Günler hep birbirinin aynı geçiyordu. Birlikte yemek yiyor ve evi topluyorduk. Sonra adamların yarısı nöbetlerinin başına gitmek üzere evden çıkıyorlardı. Diğerleri evde kalıyordu.

Oturma odasındaki televizyon çoğunlukla açıktı. Ben de diğerleri gibi haberleri izliyor, ama hiçbir şey anlamıyordum. Sırp programları oldukça tek taraflı haber veriyordu. Sadece öteki taraflar öldürüyor, yağmalıyor ve katlediyordu. Sırplar sadece kendilerini savunuyorlardı. Savaşın gidişatıyla ilgili bundan başka bir şey öğrenemiyordum. Gerçi adamlar arada sırada hangi cephenin geri çekildiğine dair konuşuyorlardı, ama bu konuşmalar bana pek fazla bir şey anlatmıyordu.

Bir yerde uzun süre oturduğumda hemen uykuya dalıyordum. Geceleri de kütük gibi uyuyordum. Kafam boş kalıyordu. Orada hiçbir şey yoktu. Düş yoktu. Sadece karanlık vardı. Düzenli beslenme bana iyi gelmişti. Kendimi biraz canlanmış hissediyordum. Düşüncelerim yine kaçmaya odaklanmıştı. Planı çoktan belirlemiştim. Her sabah üç adam nöbete gidiyordu, diğer üçü evde kalıyordu. Bu üç kişi her zaman olduğu gibi terasta kahve içiyordu. Onlara el işaretiyle tuvalete gitmek istediğimi anlatacaktım. Orada gizlice pencereden kaçabilirdim. Sonra nereye gidecektim? Bu kadar ilerisini henüz düşünmemiştim. Önce biraz güç toplamalıydım. Belki gittikçe yaklaşan 5. Ordu beni daha önce kurtarabilirdi. Silah sesleri çoktan duyulmaya başlamıştı.

Ne kadar uzun süre dinlenirsem ağrılarım bana o kadar fazla acı veriyordu.

İşkenceler sırasında bir şey hissetmemiştim. Ama bedenimin ansızın birçok parçaya ayrılacağı hissine kapılıyordum. Her şey bana acı veriyordu. Başım dönüyordu. Bu arada yönümü kaybediyor ve kör gibi odayı yokluyordum. Bir başka sefer bir bardağı tutmak istedim, ama yapamadım. Elim masanın kenarına çarptı. Bedenimi artık kontrol edemiyordum. Rahmime iğneler batıyordu. Sanki donmuştum ve yavaş yavaş çözülmekteydim.

Bu acılara karşın soluk alıyordum. Hatta ailem bir an düşüncelerimde tekrar belirdi. Bu çoğunlukla adamların kolluklarını derede yıkarken oluyordu. Bir polis bana bunun nasıl yapıldığını göstermişti. Hafif kaçık olduğumu kabul ettiği için her küçük el işini bana önceden gösteriyordu. Kollukları suya sokarken annemin yüzünü gözümün önüne getirmeye çalışıyordum. Başlangıçta zordu. Onun nasıl görüldüğünü tamamen unutmuştum.

08.07.1994, Cuma

Altı aydan sonra haziranın maaşını aldık. 120 DM.

Annenin günlüğünden

***

Yaklaşık yedi gün sonra Milan bana, “Tatile çıkıyorum ve iki hafta sonra döneceğim” diye haber verdi. “Endişelenme.” Ve çıkıp gitti. O andan sonra bana karşı olan davranışlar hemen değişti. Bana can sıkıcı olan, ama kapı dışarı edemedikleri bir kedi gibi katlanıyorlardı. Eskisi gibi düzenli olarak yiyecek bir şeyler veriyorlar, ben de yine eskisi gibi kimseyle tek kelime konuşmuyordum. İki gün sonra dehşet benim için tekrar başladı.

O zamana dek adamlar bir tek damla alkol almamışlardı, ama o akşam içlerinden biri sallanarak oturma odasına girdi ve kavga çıkarmaya çalıştı. Çevresine küfretti ve sonunda tabancasıyla evin içinde ateş etmek istedi. “Kes şunu!” diye sövdü diğerleri. Sonunda bir yolunu bulup onu sakinleştirmeyi başardılar. Ben bu arada gizlice odama çekilmiştim. Milan gittiğinden beri orada yalnız uyuyordum.

Gece yarısı sarhoş olan adam yavaşça kapımı açtı. Hemen ardından yatağa çöküp pantolonumu çıkartmaya çalıştı. Yıldırım çarpmış gibi ayağa fırladım. İçki kokusu ortalığı kaplamıştı. Kendimi öylesine kuvvetlice sarmalamıştım ki, birlikte yere yuvarlandık. İki güreşçi gibi konuşmadan yerde debelenip duruyorduk. Onun kollarından kurtulmayı başardım ve dışarı kaçtım. Ardından söylenerek sendeledi. Ama ben çoktan evin kapısından dışarı çıkmıştım. Dışarıda soluk soluğa sırtımı evin duvarına dayadım. Sarhoş herif, “Kız kaçtı!” diye ortalığı şamataya boğuyordu. Hemen ardından ayak sesleri duydum. Polislerden biri beni evin arkasında buldu. “Neden kaçtın?” diye sordu. Ama sustum. Onlardan hiçbiriyle konuşmak istemiyordum.

Beni oturma odasına geri getirip sarhoşun üzerine yürüdü: “Ona bir şey yapmak istedin!” Sarhoş adam böğürerek yanıtladı: “Bu küçük fahişenin kurtarıcısı rolünü mü oynuyorsunuz yoksa? Benden daha iyi olduğunuzu mu sanıyorsunuz?” Adamlar tekrar birbirlerine girdiler. Dişlerimi sımsıkı kenetlemiş halde bu tartışmayı izliyordum. Sonunda artık kimsenin beni korumayacağı konusunda anlaştılar. Dayak yemiş köpek gibi yukarıdaki odama çıktım.

Üç gün sonra yine aynı şey oldu. Üç adam her zamanki gibi nöbete gitti, diğer üçü de evde kaldı. Komşu eve bir Sırp sahra mutfağı yerleştiği için evde kalan iki polis yeni gelenleri merak ederek oraya bakmaya gitti. Üçüncü adam beklenmedik bir anda ardımda belirlediği sırada banyoda yüzümü yıkıyordum. Oldukça uzun boyluydu, sarışındı ve çelik mavisini gözleri vardı. “Sonunda yalnızız,” diye homurdanarak kapıyı kapattı. Bu herif o zamana dek bana hep nazik davranmıştı.

Birden ne olmuştu ona? Sarhoş bile değildi.

Köşeye sıkıştırılmış bir hayvan gibi önünde sindim. Sonra hızla koştum. Onun önünden kaçmak istiyordum, ama beni bileğimden yakaladı. Polis parmağını karnımın altına kabaca batırdı. Şiddetle karşı koyduğum için bana vurdu. Tıpkı daha öncekiler gibi bana pis bir sürtük ve daha buna benzer birçok şey olduğumu söyleyip küfretti. İşini bitirdikten sonra hiçbir şey söylemeden oradan sıvıştı. Tamamen harap olmuş bir durumda yerde yatıyordum. Lavaboya tutunarak ayağa kalkarken başım zonkluyordu. Yüzüm şişmişti, vücudum çürükler içindeydi. Yine de askerler sanki hiçbir şey fark etmemiş gibi davrandılar. Bana tecavüz eden herif, ben içeri girer girmez hemen dışarı çıktı.

Bu kâbus hiç bitmeyecekti. Buradan gitmeliydim! Ama nereye? Hiçbir yol göremiyordum. Yine her şey eskisi gibi devam etti. Yine derede diz çöküp kollukları yıkıyordum. Bir ara yabancıların biri

yanıma yaklaşp benimle gevezelik etti: “Merhaba, ben yeni komşunuzum! Şuradaki sahra mutfağından geliyorum. Adım Darko Miri. Ya seninki ne?” Koyu renk saçlı tombul adam çingeneye benziyordu.

İri gözleri dostça bakıyordu. Sessizce ona baktım.

Darko, ertesi gün yine derenin başına geldi ve benimle gevezelik etmeye çalıştı. “Biz Bosanski Novi’den geliyoruz. Burada ne yapıyorsun? Herhalde sen de bir polissin. Bu ev senin mi?” Bu kez daha uzun, ama kendi kendine konuştu ve sonunda kollarını çaresizce yukarı kaldırarak yakındı: “Neden hepiniz böyle kendini beğenmişsiniz? Kimse bizimle konuşmak istemiyor.” O zaman gözlerimden yaşlar boşandı. Bütün bunlar artık dayanılacak gibi değildi. Üç hafta sonra tekrar konuşmaya başlamıştım.

Beni bu evde hapis tuttuklarını aceleyle anlattım. Darko, “Bana hikâye anlatma,” dedi ve kendini tutamayp güldü. Şişko, tekrar kendini topladıktan sonra sordu: “Adın ne?” “Leyla,” dedim korkuyla. Müslüman polislerin Müslüman adı olan bir kadını hapis tutmasını akli almadığı için bu kez daha yüksek sesle gülmeye başladı. “Sen delisin!” diyerek neşeyle bana veda etti.

Akşam kapımız çalındı. Sırp sahra mutfağından gelen beş adam, yeni komşularıyla tanışmak istemişlerdi. Polislere hediye olarak sigara ve konserve gibi şeyler getirmişlerdi. Aslında Darko onlara benden söz ettiği için gelmişlerdi. Hepsi birlikte oturma odasında oturup bir yığın saçmalıklar hakkında palavra attılar. Ben de aralarında oturuyordum, ama kimse bana dikkat etmiyordu. Yalnızca sahra mutfağından Ratko adında biri, keskin bakışlarla beni süzüp duruyordu. Daha sonra bana ilk bakışta âşık olduğunu itiraf edecekti.

Ertesi gün yine derede bir şeyler yıkıyordum. Başımı kaldırdığımda Ratko’nun bana doğru geldiğini gördüm. Sarışın, kıvrıkcık saçlı bir çocuktü, boyu yaklaşık benim kadardı, belki yirmi beş yaşlarındaydı. Bana tatlı bir şeyler verdi.

Konuşmadan teşekkür ettim ve çikolatayı yemeye koyuldum. Ratko konuşup konuşamadığını sordu. “Evet,” diye kısaca karşılık verdim. “Bu polislerle ne yapıyorsun?” diye beni sorgulamaya devam etti. Bıkkınlıkla omuzlarımı silktim. Darko’nun kahkahalarından sonra nasıl olsa kimsenin bana inanmayacağını düşünüyordum. Ratko sormaya devam etti: “Burada ne yapıyorsun?” “Çamaşır yıkıyorum.” Hiç vazgeçmiyordu: “Polislerin aşçısı mısın?” “Hayır.” Her kelimeyi tek tek ağzımdan almak zorunda kalmıştı. On dakika sonra çamaşır sepetini taşıyarak eve geri döndüm.

O günden sonra Ratko her gün yanında benim için bir şey getirmeye başladı. Bu kez mısır gevreği getirmişti. Onun hoşluklarına şüpheyle yaklaşıyordum. Ama dostane biri gibi görünüyordu. Sonunda konuşabileceğim birini bulduğum için ben de biraz olsun mutluydum. 5. Ordu gittikçe daha fazla yaklaştığı için endişelendiğinden söz etti. Herhalde sahra mutfağını çok yakında taşımak zorunda kalacaklardı. Ansızın bana Su ana⁶ demesinin benim için bir sakıncası olup olmadığını sordu. Duygulandığım için ağladım. Çok uzun zamandan beri kimse benden bir şey rica etmemişti. Ratko, gözlerimin bu ada uyduğunu düşünüyordu.

Buna karşı çıkmadım.

Her zamanki gibi akşam erkenden yatağıma çekildim. Bir kez gözümü kapadım mı artık hiçbir şey duymuyordum. Ansızın üzerimde bir ağırlık hissettim. “Hayır,” diye haykırdım. Üzerime çıkmaya çalışan Hasan’dı. Salyası yüzüme damlıyordu.

Karanlıkta bile bu polisin sivri elmacık kemiklerini seçebiliyordum. “Aşk yapmak”la ilgili birtakım şeyler fisıldadı. Bunun aşkla ne ilgisi vardı? Bu şiddetti! Şiddetten başka bir şey değildi! Ruhuma yapılan saldırıydı. Ona yere yuvarlanacağı kadar kuvvetli bir tekme indirdim. Bir anda yataktan fırlayıp onun üzerinden atlardım, aşağı koşup oturma odasındaki camın kenarında laflayan

polislerin önünden hızla geçtim. Fazla düşünmeden komşu eve doğru koştum.

Neyse ki giriş kapısı açıktı. Koridorda önüme çıkan ilk kapıyı açtım.

Üniformalı bir adam korkuyla koltuğundan sıçradı. “Ratko! Ratko nerede? Lütfen bana yardım edin,” diye ağlayarak yalvardım. Görünüşe bakılırsa burası silah deposuydu ve bu adam da nöbetçi olmalıydı. Afallamış bir halde Ratko’nun yukarıda, odasında olduğunu söyledi. “Önce sakin ol! Onu getireyim,” diyerek beni sakinleştirmeye çalıştı. Sonra merdivenlere koştu.

Odada büyük bir karmaşa hüküm sürüyordu. Sırt çantaları, silahlar, cephaneler yerlere saçılmış duruyordu. Ratko, daha merdivenlerin başında, “Ne oldu, Su ana?” diye bağırdı. Oldukça endişeli görünüyordu. Perişan bir halde bir polisin bana saldırdığını ve kendimi son anda kurtardığımı aktardım. “Ne yapacağımı bilmiyorum,” dedim hıçkırarak. “Artık bir yere gitmiyorsun,” dedi Ratko.

Sırp sahra mutfağına kaçış

30.07.1994, Cumartesi

Yardım paketleri dağıtıldı. Kocam Katolik olduğu için bana bir şey vermediler.

03.08.1994, Çarşamba

Radyo 5. Ordu'nun beş köyü kurtardığını ve Velika Kladuša'ya doğru hareket ettiğini bildirdi.

Annenin günlüğünden

***

“Mutlaka gelirler!” diyerek telaşla söyleniyordum. Kendimi tamamen kaybetmişim. Aynı anda polislerin seslerini duyduk. Ratko, “Saklan!” diye fısıldayarak birçok makineli tüfeğin düzgün bir şekilde sıralanmış durduğu duvarı işaret etti. Tam onların ardına gizlenmişim ki, kapı açıldı. “Kız nerede?” diye sordu polisler. “Bilmiyorum,” diye karşılık verdi Ratko. Bana banyoda tecavüz eden adamın. “İçeri girip bakabilir miyiz?” diyen sesini duydum. “Hayır, bu olanaksız. Burası bizim silah deposu,” diye cevap verdi Ratko soğukkanlılıkla. Polislerin bunu kabullenmesi gerekiyordu. Homurdanarak çıkıp gittiler.

Bütün geceyi dizlerim titreyerek makineli tüfeklerin ardında geçirdim. Henüz sabahın erken saatinde polislerin seslerini yine duydum. Bu kez sahra mutfağının komutanıyla görüşmek istediklerini söylüyorlardı. “Kendisi yolda” diye açıkladı Darko. Komutan birkaç saat sonra mutfakta her zamanki kontrolünü yapmak isterken polisler onu durdurdular. Komutan onların sorusuna, “Bizde kadın yok,” diyerek karşılık verdi. Yalan söylememişti, çünkü oradaki varlığımdan haberi yoktu.

Komutan, ancak akşam olunca silah deposunda benim farkıma vardı. Umutsuzca önüme baktım. “Şimdi hemen polislere gidip bunu haber vereceğim,” diye öfkeyle söylendi. O zaman Ratko karşısına dikilip onu tehdit etti: “Bunu yaparsan, o zaman bu lanet olası mutfağı terk ederim.” Ratko onun yardımcısıydı. Kulaklarıma inanamıyordum. Biri gerçekten de benim için riske giriyordu.

Komutan şaşırılmış bir halde önce astı olan meslektaşına, sonra da bana baktı. Ratko ona Müslüman olduğumu ve oradaki polislerin beni en kötü biçimde rahatsız ettiğini anlattı. Komutan o zaman hafifçe öksürdü ve iki ya da üç gün orada kalabileceğimi söyledi. Ama hiçbir şekilde daha fazla kalamazdım. Ratko, “Gel,” diyerek bana eliyle işaret etti. Şimdiye dek hiç bu kadar büyük bir ev görmemişim. Odalar birbiri ardına sıralanmıştı. Yukarıdaki her iki katta da adamlar uyuyordu. Benim odam da burada olacaktı. Ratko bir alt katta kalıyordu. “Burada kalabilirsin,” dedi ve elime bir anahtar sıkıştırdı. Çabucak odanın içine dalıp kapıyı onun suratına çarpım ve kendimi içeri kilitledim. Ratko kapıya tıklayıp sordu: “İçeri girebilir miyim?” “Hayır,” diye yanıt verdim.

Ancak o gittiği zaman nerede bulunduğuma göz attım. Yatak olarak birkaç tuğla üzerine bir masa tablası konmuştu. Üzerinde de yastık ve yorganlar duruyordu. Sandalyeler bile tuğladandı. Bu odadan bir daha dışarı çıkmaya hiç niyetim yoktu.

Bitkin bir halde kendimi yatağımın üzerine atıp ağladım. Bu arada anahtarı avucumun içinde sıkıyordum. Benim anahtarım! Bu demir parçasının benim için anlamı inanılmaz derecede büyüktü. Gerektiğinde bana güven verecekti. Ratko o akşam birkaç kez daha kapıya gelip sordu: “Beni içeri alacak mısın?” Yanıtım her seferinde aynıydı: “Hayır.” Sonunda bana takıldı: “Hâlâ yaşıyor musun?” “Lütfen beni biraz daha yalnız bırak,” diyerek ona yalvardım. O zaman nihayet beni rahat bıraktı.

Dışarıdan silah sesleri duyuyordum. Bosna ordusu mutlaka buraya girecek ve bu heriflerin hepsini gebertecekti. Hepsi cehennemin dibine gitmeliydi! Önemli olan, eve geri dönmemdi. Ancak, polisler daha önce yeniden kapıya dayanırsa ne yapacaktım? Ratko herhalde bana yine yardım ederdi. Ama şüphesiz, daha sonra komutan beni vururdu. Belki de bu kıvrırcık kafa bana tecavüz etmek istediği için bu kadar yardımsever görünüyordu. Öte yandan hemen üzerime atlamayacağını, onunla rahatça konuşabileceğimi hissediyordum. Ama bunu daha önce polislerle de yaşamıştım. Dostça davranışları bir anda değişivermişti. O gece bu düşünceler kafamın içinde uğuldayıp durdu. Gün ağarana dek elimde anahtarla yatakta büzülüp oturdum.

Ratko, “Kahve ister misin?” diye sordu kapının dışından. O güne dek bu kara sıvıdan hiç hoşlanmamıştım, ama ağzımdan, “Evet,” sözünün çıktığını duydum. “Kahveyi odana getireyim mi?” diye sordu. Yine “Evet” diye karşılık verdim.

Anahtarı kilitte dikkatle çevirdim. Ratko üç dakika sonra elinde bir tepsiyle kapıda duruyordu. İki fincan getirmiş olmasına şaşırılmıştım. Yirmi beş yaşındaki genç adam yere oturup bana bir sigara uzattı: “İçiyor musun?” Daha önce hiç sigara içmediğim halde yine, “Evet,” dedim. Bana ne olduğunu anlayamıyordum. Bir anda o güne dek sakındığım bütün her şeyi istiyordum. Sigaramdan iki nefes çektim. Ansızın kusacak gibi oldum ve sırt üstü düşüp bayıldım. Ratko telaşla koşup bir kap soğuk su getirdi ve yüzüme serpti. Tekrar kendime geldiğimde bana meyve suyu ve sandviç verdi. “Sanırım, bunlar senin için daha iyi,” dedi gülerek.

Sandviçimi ısırırken huzursuz bir şekilde dışarıya bakıyordum. Belki hâlâ beni arıyorlardı. Ratko ne düşündüğümü anlamış olacak ki, beni sakinleştirdi: “Bizimle kalabilirsin. Komutanı dert etme.” Hemen ardından neden askeri polisin eline düştüğümü sordu. Biraz geriye giderek ona B.li olduğumu söyledim. Annemin adı Fatma, babamınki Milan’dı. Kafamın o karışık durumunda babamın ön adını beni genelevden kurtaran askerinkiyle değiştirmiştım. Ailemin soyadı Babic’ydi. Ama bu üvey babamın adıydı, benim değil. Kulağa Sırpça gelen isimler verdiğim takdirde bu herif belki bana bir şey yapmazdı. “Ama buraya nasıl geldin?” diye üsteledi Ratko. Ona kısaca K.de ortaokula gittiğimi ve Kladaşa’ya bir arkadaşımı ziyarete geldiğimi anlattım. Şehirde birden başlayan savaş yüzünden askeri polise sığınmıştım. O günden beri orada kalıyordum. “Neden?” diye hayretle sordu. Sabırsızca bu konuşmayı bitirdim: “Öyle gerekti.” Ona gerçeği anlatmaktan korkuyordum. Bunu yaparsam belki aklına bana tecavüz etme fikrini sokabilirdim. Genç adam bana inanmış gibi yaptı. Daha sonra bana kötü bir yalancı olduğumu söyleyecekti.

Ratko, beni sorularla bunaltmak yerine bitlerim için bir ilaç verdi. Sonunda bu iğrenç kan emicilerden kurtulabilecektim. Keçeye dönüşmüş saçlarımı mutfak lavabosunda minnettarlıkla yıkadım. Evyenin içi yüzlerce bitle dolmuştu. Yepyeni yıkanmış saçlarla mutfak ekibinin karşısına çıktığımda bana komplimanlarda bulundular: “Şuna bakın, kızımız da pek güzelmiş.” Ama hepsi de saçlarımın mutlaka biraz kesilmesi gerektiği konusunda hemfikirler. “Lütfen bunu yapar mısınız?” diyerek çekingen bir tavırla Ratko’ya döndüm. Kollarımı savurarak bunu reddetti. Diğerleri de saçımı kesmeye cesaret edemiyorlardı. “Ben yaparım!” diye atıldı Darko. Her zaman diğerlerinden bir adım öndeydi.

Sahra mutfağında toplam yirmi asker vardı: Yardımcı aşçılar, şoförler, muhafızlar ve lojistikçiler. Çoğunluğu kırk yaşlarındaydı. Bir tanesi çoktan altmışına merdiven dayamıştı. Adı Lubyen Dede’ydi. En çok onu sevmiştim. Yaşlı adam bana Rua⁷ adını takmıştı. Neyse ki komutan çok az gelip gidiyordu. Geceyi genellikle dışarıda bir yerde geçiriyordu. Mutfakta her şeyin yolunda olup olmadığına baktığı sırada ben ortadan yok oluyordum. Orada bulunduğum için eskisi gibi öfkeliydi,

ama varlığıma da alışmıştı.

İlk dört hafta evden dışarı çıkmaya cesaret edememiştim. Önceleri kilitli kapımın ardına çekildim. Hiç kimseyi rahatsız etmek ya da akıllarına aptalca fikirler sokmak istemiyordum. Ama adamlar hep bana göz kulak oluyorlardı. Her gün merdivenleri çıkıp odamı güzelleştiriyorlardı. Gereksiz yere aşağı inmek zorunda kalmamam için bana kap kaçak getirmişlerdi. Lubyen Dede, pencereme küçük bir perde asmış, hatta evden yatak takımı bile getirmişti. Bütün ekip bana bir prensesmişim gibi davranıyordu. Bazen şaşkınlıkla gözlerimi ovuşturuyordum.

Allah vere de bu düş bir sabun köpüğü gibi patlayıp yok olmayaydı.

Misan bir gün, “Karım bunları sana gönderdi,” dedi. Oflayıp puflayarak içi giysi dolu ağır bir bavulu yukarı sürükledi. Mutfakta şoför olarak çalışan kısa boylu, neşeli bir herifti. İçlerinden özenle bir şeyler seçtim. Bunlar gerçek birer hazineydi. Hatta içinde makyaj malzemeleri bile vardı! Ama en çok sabuna ve pedlere sevinmiştim. Sonunda Karan adındaki aşçı da içi giysilerle dolu kocaman bir karton getirdi. Dört hafta sonra odamda giyeceklerden kocaman bir dağ oluşmuştu.

Diğer adamlar her hafta sonu evlerine giderlerken Ratko bütün bir ay mutfakta kaldı. Ama daha sonra ister istemez zorunlu izne gönderildi. Bunu bana söylediğinde şok geçirdim. İçimden, “Kendimi öldürürüm,” diye geçiriyordum.

Çünkü her şey polislerle olduğu gibi gelişecekti. Milan evde olduğu sürece her şey yolundaydı. O gider gitmez dehşet yeniden başlamıştı. Ve burada, oradakinden çok daha fazla erkek yaşıyordu.

Dıştan sakın görünüyordum. Ama içimden çoktan alarma geçmiştim. Saldırmaya hazır bir hayvan gibiydim. Adamlar bana ilgi üzerine ilgi gösteriyorlardı, ama hep şüpheyile geri duruyordum. Ratko’ya çok daha fazla güven duyuyordum. “Eve mi gidiyorsun?” diye sorarken olabildiğince ilgisiz görünmeye çalıştım. Duyguları göstermek yoktu! Beklenti içinde bana baktı. Ama ben tırnaklarıma bakıyordum.

Sonra mutfakta, adamların cephedeki askerler için ne pişirmeleri gerektiği konusunda son talimatları verdi. Ben hemen odama fırlayıp kendimi yatağa attım.

Birden çatımıza düşen bir bombanın şiddetli gürültüsü duyuldu. Üçüncü katta tahta ve duvar parçaları çevreye saçıldı. Yüzüm gözüm toz içinde kalmıştı. İki dakika geçmeden yirmi kişilik bütün ekip yaralanıp yaralanmadığını görmek için endişeyle küçük odama dolmuşlardı. İlk gelen Ratko’ydu. Odayı, “Ne oldu, Su ana?”, “Rua, Rua’m nerede?” ve “Leyla, bir şey söyle!” sesleri doldurmuştu.

Güldüm. Ekibin böyle bir anda beni düşüneceği hiç aklıma gelmezdi. Onların bu ilgisini hissedince yüreğim biraz hafifledi. Bütün yaşadıklarımın sonra böyle bir bomba artık beni korkutamazdı.

O akşam Ratko bana veda etti. Bunun üzerine o geri dönene dek beş gün boyunca odamdan çıkmamaya karar verdim. Açlığa nasılsa alıştım. Diğerleri beni biraz unutulabilirlerdi. Biri kapımı çaldığında yatağıma çöküyordum. “Su ana, ne oldu sana, haydi kalk,” diye seslendi Karan. “Kızımabirader oynamak istiyoruz.” Kapıyı açtım ve oyunlarına katılmak üzere aşağı indim.

Ertesi gün Darko beni silah deposuna götürüp kulağıma bir Walkman taktı. Ne kadar uzun zamandır müzik dinlememiştim! Bana gençlik dönemimi hatırlatmıştı.

Bir zamanlar gerçekten de ben olmuş muydum? Ben? Bu nasıl bir şeydi? Darko’nun silahları parçalara ayırıp temizlemesini dalgın gözlerle izledim. “Hemen döneceğim, burada kal,” diyerek tuvalete gitti. Beni bütün bu silahlar ve cephanelikle burada yalnız bırakmıştı. O anda adamlara biraz daha güvenmeye başladım. Darko geri döndüğünde, “Gel, temizlememe yardım et,” diye öneride

bulundu. Silahlarına gelince, bütün ekip bu konuda oldukça dikkatsizdi. Hiçbiri bu işle doğru dürüst başa çıkamıyordu. El bombalarını kanepenin altında ya da evin herhangi bir yerinde bırakıyorlardı.

Askeri polis yüzünden tir tir titrediğimi artık daha fazla görmek istemeyen Darko, evin arka tarafında bana ateş etmeyi öğretti. Dere boyunda tabancayla şişelere nişan alırken polisler beni gördü. Sanki beni daha önce hiç görmemiş gibi davranmalarına şaşkınlıkla tanık oldum. Darko, “Bu tipler artık yanına yaklaşmaya cesaret edemezler,” dedi ve dizlerine vurarak güldü.

Ratko izinden döndüğünde az şaşırılmamıştı. Ağzımın kenarında bir sigarayla adamların arasına oturmuş, masada poker oynuyordum. Kısa zamanda mümkün olan her şeyi öğrenmişim. Hatta bazen tekrar yüksek sesle gülebiliyordum. Ama konu savaş olduğunda suskunlaşıyordum. Sırpların içinde bir Müslüman olarak göze çarpmamak en iyisiydi. Bu çevrede bile “Türkler”le ilgili aşağılayıcı sözler sarf ediliyordu, ama beni bunun dışında tutuyorlardı. Adamlar çoğunlukla ailelerinin yakınına gelenlerden nefret ediyorlardı. Temelde hepsi bu katliamın ne kadar saçma olduğu konusunda hemfikirdi.

Sürekli oturmaktan canım sıkıldığı için iş gücümü gönüllü olarak ortaya koydum. Sahra mutfağını kapının önünde tekerleklerin üzerine park etmişlerdi. Ratko, Karan ya da Lubyen Dede’yle birlikte askerler için sebze yıkayıp kazana atıyordum. Misan ve Ratko, “Yemek dağıtımını görmek için bizimle cepheye gel,” diye önerdiler. Bu bana sonsuz bir dehşet veriyordu, ama yine de onları reddedemedim. Bana söylenene kayıtsız şartsız uymayı öğrenmişim. Burada kimsenin beni bir şeye zorlamayacağını henüz bilincinde değildim.

Gerginlik içinde kamyonun arkasına bindim. Misan kontağı çevirdi. Bir süre bombalardan delik deşik olmuş asfalt üzerinde sarsılarak yola devam ettik.

Adamlar neşeye gevezelik ediyorlardı. Ratko ansızın bağırdı: “Nereye gidiyorsun?” Misan arabayı yanlışlıkla ters yöne sürmüştü. 5. Ordu’nun bulunduğu yerden fııldak gibi döndü. Bosnalı askerler lastikleri gıcırdayarak burunlarının ucundan geri dönen ve aksi yöne doğru tam gaz yol alan Sırp kamyonunun ardından garip garip baktılar. Sonra arkamızdan kurşunlar uçuşmaya başladı. Misan, “Şansıma edeyim” diye söylenerek alındaki terleri sildi.

Adamlar sınırları laçka halde gülüştiler.

Bu belki de benim kurtuluşum olabilirdi. Büyük olasılıkla Bosnalı askerler beni kamyonun arkasından çekip alır, büyükanne ve büyükbabamın yanına yollarlardı. Ama belki de diğerleri gibi beni de vururlardı. Bir Müslüman kızın Müslümanlar ve Sırplar tarafından tecavüze uğradığına ve sonunda yine Sırplar tarafından kurtarıldığına kim inanırdı?

Cepheye geldiğimizde ceset gibi sapsarı bir yüzle kamyonun içinde oturdum. Bunun nedeni, silah sesleri değil, askerlerdi. Oturduğum yerden Misan’ın seyyar tezgâhı çekişini ve Ratko’nun yemeği adamlara dağıtışını izledim.

Geri dönüş yolunda Misan ileride güvenlik nedeniyle herkes gibi üniforma giymem gerektiğine dikkat çekti. Hemen ardından, “Bugün nöbete geliyor musun?” diye sordu. “Hayır,” demeye cesaret edemediğim için geriye yapacak bir şeyim kalmamıştı. Akşam evin çevresinde dolaşıp sohbet ettik. “Gel, bir sigara tütürelim,” diye önerdi Misan. Bu arada kolunu omzuma attı. Bu temas iliklerime işlemişti. Onu kabaca ittim. “Ne oluyor? Sana bir şey yapmadım ki?” diye öfkelenildi. Rumpelstilzchen⁸ gibi ayağını yere vurup daireler çiziyordu. Misan, diğer adamlar gibi benim öykümü bilmiyordu. Büyük olasılıkla hepsi bir şeyler seziyorlardı. Sadece Lubyen Dede bana sarıldığında bir huzursuzluk duymuyordum. Bunun dışında biri yanlışlıkla yanıma yaklaştığında, gerilerek kenara çekiliyordum. Vücudum ter içinde kalıyordu.

Bazı günlerde adamların yanında durmaya dayanamıyordum. Sürekli benden bir şeyler öğrenmeye çalışıyorlardı. Ama geçmişimden nefret ediyordum. Onunla bir ilgimin kalmamasını, her şeyi unutmayı istiyordum. Gerçekten de Kara Birlik'i ve genelevleri unutmuştum. Uzun zamandır bu anıları içimde çok derinlere gömmüştüm. Yoksa bu sahneler beni mahvederdi. Geride yaşananları hatırlatan tek şey rahmimdeki ağrılar ve duyduğum sonsuz güvensizlikti.

Aşçılar bazen cepheden gelen yaralıları eve yerleştiriyorlar, sonra oradan bir doktora naklediyorlardı. Bu adamların yoluna çıkmıyordum. Onların yakınımda olması beni huzursuz ediyordu. Cephe ne kadar geri çekilirse mutfak ekibi de bundan o kadar rahatsız oluyordu. "Sırp Cumhuriyeti'ne doğru geri çekilmeliyiz," diye karar verdi Ratko. Ona çaresizce baktım. İçten içe hep 5. Ordu'nun beni kurtaracağını ümit etmiştim. İlk makineli tüfek yayılım ateşi kulaklarımızda patladığında bu düşünceyi çabucak bir kenara attım. Aceleyle yorganları, yiyecekleri ve silahları kamyonu yükledik. Adamlar tekerlekli sahra mutfağını olduğu gibi arkaya koydular. Kırk beş dakika içinde hazırlanmıştık ve kâbuslarımın ülkesine doğru yola koyulduk.

Ravnica'da

21.08.1994, Pazar

Velika Kladaşa kurtarıldı. Fikret Abdic Krayina'ya kaçtı,

11.09.1994, Pazar

Sırplar Bihac, K. Buzin, B. ve Krupu'ya yeniden saldırmaya başladılar. Ailemdeliklerin hâlâ yaşayıp yaşamadığını, Leyla'nın nerede olduğunu ve bütün her şeye nasıl dayandığını binlerce kez kendime sordum. Ne yapmalıyım? Buna dayanamıyorum. Haykırmak istiyorum.

12.09.1994, Pazartesi

Radyo BIH⁹ kanalıyla Leyla'ya mesaj gönderdim.

Annenin günlüğünden

***

Konvoy hafif engebeli bir ovada yol alıyordu. Bir köyde mola verdik.

İçimizden biri daha önceden gelip bütün ekibin kalabileceği, yeterince büyük bir yer aramıştı. Bulunan evin inşası henüz bitmemişti, üzerinde sadece bir çatısı vardı. Ne yazık ki içine henüz tuvalet konmamıştı. Tuvalet işinin dışarıda görülmesi gerekecekti. Ekibin yardımıyla elektrik çektik. Adamlar beni sevindirmek için odamın penceresine bir naylon perde gerdiler. Lubyan Dede, "Sana bir hediyemiz var," diyerek kamyonundan bir plaj şezlongu çıkardı. Adamlar ben rahat uyuyabileyim diye bunu bulup getirmişlerdi.

17.09.1994, Cumartesi

Saat sabahın 05:00'i. Radyodaki mesajları dinliyorum. Leyla'nın on sekizinci doğum günü. Kızım reşit oldu. Radyodan ona iyi dileklerimizi gönderdik.

04.10.1994, Sah

Kızılhaç üzerinden Leyla'ya bir mesaj gönderdim.

02.11.1994

Çok hastayım. Göğsüm parçalanıyor. Ağrı gittikçe beni ele geçiriyor. Leyla'dan hâlâ haber yok.

29.02.1994, Perşembe

Radyo Leyla için bir mesaj gönderdi. Bir tanıdık Zagreb'deki erkek kardeşimle temas kurmuş. Bana anne ve babamın öldüğünü söyledi.

Annenin günlüğünden

***

Arazi önümüzde tepsi gibi uzanıyordu. Şimşek çaktığında nerenin bombalandığı görülebiliyordu. Ravnica'da kalacağımızı bilmiyordum. Bunu birkaç gün sonra Misan'la birlikte dışarıda nöbet tuttuğumuz sırada öğrendim. Bu arada beni kurtaran Milan'la gecelemiş olduğumuz evin önünden geçiyorduk. Bir anda geneleve yakın olduğumuzun bilincine vardım. Ansızın öğürmeye başladım. "Çabuk beni sahra mutfağına geri götür," dedim ona. Misan benim garipliklerime alışkın olsa da "olmaz" anlamında başını salladı. O günden sonra artık bir daha aylarca içinde bulunduğumuz araziyi terk etmedim. Kasabada biri beni tanıyabilirdi. Hatta belki tecavüzcülerimden birkaçı burada yaşıyor olabilirdi.

04.03.1995, Cumartesi

... Sabah saat 00.30'da gözyaşları içinde uyandım. Haykırdım. Düşümde anne ve babamı gördüm. Leyla'yı arıyordum. Bana orada olmadığını söylüyorlardı. Leyla iğrenç bir herifle evlenmek zorunda kalmış. Bütün gücümle bağıryordum: "Neden buna izin verdiniz?" Sonra dışarıya koştum. Uzun süre uyumaya cesaret edemedim. Dışarıda oturup sigara içtim.

07.03.1994, Salı

Bugün ilk kez postaneden Riyeka'daki¹⁰ erkek kardeşimin cep telefonuna ulaşmayı başardım. Bana kız kardeşimin kocasının öldüğünü söylediler. Ölümünden sonra bir erkek çocuğu dünyaya gelmiş. Leyla'dan haberleri yok.

16.03.1995

20 DM borç alıp postaneden Zagreb'deki erkek kardeşimi aramaya çalıştım. Ona ailemizden haberi olup olmadığını sordum. Diğerleri gibi o da bir şey bilmiyor.

Annenin günlüğünden

***

Mutfak ekibiyle birlikte yaşamaya devam ettikçe onların iyi davranışlarını kabullenmeye başlıyordum. Yine de keyiflerinin bir anda değişebileceği endişesi içimde yer etmişti. Dışarıdan hiçbir şey belli etmiyordum. Zaman zaman kendi içime kapanıyordum. Bazen bu savruk halimin farkına vardığım oluyordu. Bir düşünceden diğerine atlıyor, hiçbir şeyin sonunu getiremiyordum. Neyse ki adamlar beni olduğum gibi kabul ediyorlardı.

İstediğim zaman sabahları saat on bire dek uyuma iznim vardı. Bu nedenle kahvaltı yerine birlikte kahve içiyor ve öğle yemeği yiyorduk. Bu arada Lubyan Dede bana tencereden en güzel lokmaları kapıyordu. Bütün gün deli gibi acıkıyordum, ama midem yiyeceklerin büyük bölümünü reddediyordu. Yemekten sonra üç-dört yüz kadar asker için sebze ayıklıyor ya da cepheden gelen bulaşıkları yıkıyorduk. İş biter bitmez oyuna başlıyorduk. Neyse ki ekipteki hiç kimse alkolden hoşlanmıyordu. Bu arada poker masasında herkesi yeniyordum. Yanı başımda çoğunlukla kazandığım dört beş karton sigara duruyordu. Oyun sonunda, "Lütfen bize bir paket sigara ver," diye yalvarıyorlardı. Sonra hep birlikte benim ganimetleri içiyorduk.

Ciddi bir sohbet etmek istediğimde Ratko'yla bir köşeye çekiliyordum. Çekingen bir tip olsa da, bana kendisi hakkında bir şeyler anlatıyordu. Savaştan önce teknisyen olarak çalışmıştı. Ratko'nun kız arkadaş şöyle dursun, hiç dostu olmamıştı. Kötü bir çocukluk geçirmişti. Evlilik dışı doğan bir çocuktu. Akrabaları annesini dışlamışlardı. Kadın çocuğuna görece katlanılabilir bir hayat yaşatabilmek için çok zor şartlarda çalışmıştı. "Bu bizi birbirimize yakınlaştırdı," diye ifade ediyordu.

Ratko kendisinden söz etmeyi bitirdikten sonra yine bitmez tükenmez sorularını sıralamaya başlıyordu. "Neden Kladuša'daki polis merkezinde kaldın? Orada neler oldu? Daha önce neredeydin?" İnatla söylediklerimde direniyordum. Ona yalan söylemek zorunda kalmak bana acı veriyordu. Ama başka türlü kendimi koruyamazdım.

Ravnica'da oldukça sakin bir dönem geçirdik. Çok az çatışma oldu ve ben savaşın çok yakında sona ereceğinden emindim. Nihayet ailemi kucaklayabilecektim! Yaşıyorlar mıydı? Başlarına herhangi bir şey gelmiş miydi? UNPROFOR'un¹¹ düzenlemesi sonucu Sırp ordusu yoluna devam

ediyordu. Ravnica çevresinde büyük bir ara sınır oluşacaktı. Gönül rahatlığı içinde eşyalarımızı tekrar kamyonlara yükledik ve ordunun ardından Kostanica'ya doğru yola çıktık. Yol Krayina'nın içinden, mısır tarlaları ve ince dereciklerin arasından geçiyordu. Her şey ne kadar sakin görünüyordu! Üç saat sonra eşyalarımızı yeni ikamet yerimize taşımıştık.

18.03.1995, Cumartesi

Sonunda Prosic'te aileme bağlantı kurabileceğim bir mobil telefon numarasına ulaştım. Uzun zaman uğraştık. Saat 13:00'te nihayet bağlantı kurabildik. Bir an sersemlemiştim. Algılayamıyordum. Hatta kız kardeşim vardı. Karşılıklı ağlaştık ve gözyaşlarından doğru dürüst bir şey konuşamadık. Sonra erkek kardeşimle konuştum. Leyla'yı sordum. Kıvrınarak onun Kladaşa'da olduğunu söyledi. Orada bir kız arkadaşının yanına gittiğinden söz etti. Ona derhal kızımı oradan almasını söyledim. Ağladım ve yalvardım. Velika Kladaşa'nın şimdi otonom olduğunu ve Abdic'in yandaşlarının elinde bulunduğu için bunun olanaksız olduğunu söyledi. O zaman bağırmağa başladım ve bunun ne anlama geldiğini sordum. Ağlayarak açıkladı: "Kardeşçığım, Leyla kampta." "Hangi kampta?" diye sordum. "Toplama kampında. Yalnız değil. İyi olduğunu umuyoruz."

13.04.1995, Perşembe

Leyla'yla ilgili yeni bir haber olup olmadığını öğrenmek üzere erkek kardeşimi aradım. Telefon ahizesinden patlama sesleri geliyordu. Kardeşim uçakların bombardımanı altında olduklarını söyledi: "Kardeşim, burada tam bir patlamanın ortasındayız. Aralıksız çatışmalardan gözümüzü kırıpamıyoruz."

18.04.1995, Sah

Zagreb, Riyeka ve K.yi aramak üzere postaneye gittim. Kimse Leyla'yla ilgili bir şey duymamış.

21.04.1995, Cuma

Bugün Kızılhaç'taydım ve Leyla için bir mesaj yazdım.

26.04.1995, Çarşamba

Postanedeydim, ama telefonlar çalışmıyor. Kızılhaç'a da uğradım.

29.04.1995, Cumartesi

Aileme ulaşabildim. Leyla'dan bir haberleri yok.

09.05.1995, Sah

... Kızılhaç'tan insanlar geldi. Onlarla konuştum ve Leyla için bir haber yazdım.

20.05.1995, Cumartesi

Bugün Goran ve Emir'le birlikte postaneye gittik. Yine yeni bir şey yok.

23.05.1995, Salı

Haberleri dinliyorum. Velika Kladaşa'da akıl almaz suçlar işlenmiş. Dinlerken acı ve üzüntüden perişan oldum. Allah'ım Leyla'm da bu kanlı Velika Kladaşa'da. Yere çöktüm. Ne kalkacak gücüm ne de söyleyecek bir sözüm var.

Gözlerim kararıyor.

27.07.1995, Perşembe

Komşumun kız kardeşinin kızı Srebrenica'dan; gelmiş. Ona hoş geldin demeye gittim. İçeri girdiğimde şoke oldum. Karşımda büyümüş, uzun saçlı genç bir kadın duruyordu. Bir an Leyla'mı gördüm. Onu sıkıca kucakladım ve sadece şunu tekrarladım: "Leyla'm nerede? Sen benim

Leyla'msın." Daha fazlasını hatırlamıyorum.
Annenin günlüğünden

Kostanica'da

“Savaş bitti,” 1995’te bundan emindim. Keyfimiz yerindeydi ve güneşleniyorduk. Eve dönmeyi düşünmeye başlamıştım. Kostanica, yaklaşık otuz haneli küçük bir kasabaydı. Kasabanın içinden geçen bir nehir, bana keyif verircesine tam burnumuzun dibinde yılan gibi kıvrılıyordu. Evimiz mobilyalarla döşenmişti ve şansımıza kocaman bir bodrumu vardı. Adamlar ikişer, üçer odalara dağılmışlardı. Ben, plaj şezlonguyla, tek başıma bir odada kalıyordum.

Gökyüzündeki şiddetli patlama huzurumuzu bozduğunda ağustos başlangıcıydı.

Hırvat askerleri nehrin karşı yakasında kum torbalarının ve dikenli tellerin ardında sipere yatmışlardı. Cephe bir anda elli metre yakınımıza ilerlemişti. Hırvatlar bizi hedef almışlardı. Bizi evin önünde tavşanlar gibi devirebilirlerdi. Tebeşir gibi olmuş yüzlerimizle toplantı odasına süründük ve ne yapacağımızı düşündük. Hırvatların bir sonraki yetmiş iki saat içinde “Hücum” kod adı altında Krayina’yı geri alacaklarını ne siyasetten anlamıyorduk. Nereden bilebilirdik? Hiçbirimiz “Biri su getirmeli” diye açıkladı Misan. Yoksa burada uzun zaman dayanamayacaktık. Ama kimse bu riske girmek istemiyordu. Ratko o sırada annesinin yanındaydı. Uzun süre aşağı yukarı dolaştıktan sonra Misan ve ben bu cesareti kendimizde bulduk. Öğleden sonraydı ve ortalık sessizdi. Elimizde silah olarak sadece kova olduğu halde kediler gibi sürünerek nehre doğru ilerledik.

Hırvat askerler birden üzerimize ateş açtılar. Çamurlar fiskiye gibi sıçırıyordu. Kaçmaya başladım. Koştum. Hiçbir şey düşünmeden... Sadece oradan kaçmalıyım!

Panik içinde ilk bulduğum sipere balıklama atladım, toparlanıp siperin içinde koşmaya devam ettim. Tepemde makineli tüfek mermileri uçuşuyordu. Havayı kulakları sağır eden gürültüler kaplamıştı. Bu, büyük çapta bir saldırı olmalıydı. Çukurun sonuna dek koştum ve soluk soluğa duvara dayandım.

Neredeydim? Tepemde bir şeyler çatırıyor, dumanlar çıkıyor, inlemeler duyuluyordu. Çatışmalar arasından çığlıklar geliyordu. Gevşek tahtalar üzerinde postalların gezindiğini duyabiliyordum. Tam ayak sesleri azalırken yenileri başlıyordu. Soluk soluğa kulaklarımı tıkadım. Ansızın sipere bir Hırvat atladı. O an kalbimin durduğunu sandım. Asker, çevresine bakmadan tekrar öteki tarafa tırmanıp çukurdan çıktı. Son derece gergin bir halde öylece durdum. Kurşunlar bütün gece uçuştü. Bombalar havada patlıyor ve beyaz şelaleler halinde yere dökülüyordu. Duvarlarda gölgeler dans ediyordu. Bir an için her şey solgun bir ışığa bürünüyordu. Patlayan mayınların sesi makineli tüfeklerin gürültüsüne karışıyordu. Hava duman içindeydi ve barut kokuyordu.

Bu gürültüde şaşkınlıkla yönümü bulmaya çalışıyordum. Cepheye nakledilen topların ve askerlerin seslerini dinliyordum. Ama hangi tarafta bulunduğumu biliyordum. Belki savaşın bitiminde Hırvat hapishanesine düşecektim. Bunca yaşadığımdan sonra bir bu eksikti. Belki de beni Sırp askerleri katleddi. O gerginlik içinde yüksek sesle kendime cesaret veriyordum: “Sakin ol, Leyla, sakın ol, sakın ol, sakın ol.”

Savaşın gürültüsü gittikçe kesildi. Sonunda sükûnet geri döndü. Ortalık çoktan aydınlanmıştı. Birden ayak sesleri duydum. Soluğumu tuttum. Üzerime bir gölge düştü. Bana doğru bir adam eğildi, uzun sakalı neredeyse yere değiyordu. Korkuyla çığlık attım. Adam da bir çığlık attı. Bu Karan’dı. Kurtulmuşum! Karan lanet olası bir Çetnik’e benziyordu. İçimi bir sıcaklık duygusu kaplamıştı. “Leyla düşman siperinde ne işin var?” diyerek rahatlamış bir tavırla güldü.

Adamlar her yöne dağılıp beni aramışlardı. Karan elini uzatıp beni çukurdan çıkardı. Sonra koşarak bizim eve geri döndük.

Ekip, “İşte bizim güneşimiz,” diyerek beni karşıladı. “Seni bulamasaydık Ratko bizi öldürürdü.” Herkes dönüşümle rahatlamış olsa da hepsinin yüzü bir gece önceki gerilim nedeniyle kararmıştı. Misan saldırıdan sonra iz bırakmadan ortadan yok olmuştu. Birbirimizi tekrar görmeyi sevinci yarım kaldı, çünkü çok geçmeden küçük köyün üzerine yüzlerce bomba yağmaya başladı. Darbeler öyle yoğundu ki, parçalar birbiri ardına duvarlara çarpıyor ve pencerelerden içeri uçuyordu. Adamlardan birkaçı küçük çocuklar gibi ağlıyordu. “Bodruma!” diyerek kontrolü ele aldım. Her yönden ısıklar duyuluyordu.

Uyumayı düşünecek durumda değildik. Gece tek bir çılgılık gibiydi. Çaresiz bir halde aşağı yukarı dolaşılıyor ve birbiri ardına sigara içiyorduk. Darko’nun elleri öyle titriyordu ki, su şişesini doğru dürüst ağzına götüremiyordu. Karan bir öfke nöbetine kapılmıştı ve sürekli bağıyordu: “Lanet olası bok! Lanet olası bok!” Neredeyse hiç konuşmadan birbimize bakıyorduk. Gömüleceğimiz bir mezarda bekliyor gibiydik. Panik ve sigara dumanından oluşan bu boğucu karışım dayanılacak gibi değildi. Açık havaya çıktık ve dışarıda sigara içtik. Kafamıza bir kurşun yemek umurumuzda değildi. Zaten eğilmekten başka yapacak bir şey yoktu. Bir kurşuna hedef olup olmamak kimsenin elinde değildi. Belki de bunu bilmek beni duygusuz yapıyordu.

Bir ateşkes sırasında Misan tekrar ortaya çıktı. Tamamen delirmişti. “Neredeydin?” diye ona sorduk. Yanıtladı: “Cephe dedim.” Bu kez hepimiz gülerken cepheye kaç kişinin olduğunu sorduk. Misan karşılık verdi: “Sadece ben.” Bu arada Ratko da geri dönmüştü. Her şeyi yapmaya hazır. Savaşmak ya da kaçmak. Herkes silahına davranmaya hazır.

Bir süre sonra bitmez tükenmez yayılım ateşine alışmıştık. O anda bütün dünyadan nefret ediyordum. Hiçbir insanı ayırt etmeksizin. İçimizden hiç kimse sahra mutfağında çalışmaya cesaret edemiyordu. Cephedeki askerler aç kalmak zorundaydı. Misan sürekli ileri geri sallanıp dualar mırıldanıyordu. “Kurtulacağız” diyerek ona cesaret verdim. Ama o an buna kendim bile inanmıyordum.

Yayılım ateşi iki gün boyunca sürdü. Sabah olunca molozların arasından dikkatle çıkıyorduk. Çatımıza üç ya da dört bomba isabet etmişti. Tamamen harap olmuştu. Ratko, “Buradan gitmeliyiz” diyerek harekete geçti. Eşyalarımızı toplarlarken yeni bombalar düşmeye başladı. Ama uzun zamandır eskisi kadar fazla değildi. Evin üzerine sanki dev bir yumruk inmiş gibiydi. Çoğunlukla duvar kalıntıları kalmıştı. Yarım saat sonra sığınacak başka bir yer bulduk. Cepheden yaklaşık bir kilometre uzaktaydı. Ortalık öncekinden daha sakindi.

Yeni yuvamız yağmalanmıştı, ama şaşılacak şey ki, pencere camları hâlâ sağlamdı. Bu cehennemden sonra yalnız kalamazdım. Bu yüzden bu kez yatağımı topluluğun bulunduğu salona yerleştirdim ve oraya uyum sağladım. Diğerleri daire biçiminde yere çömelip birbirleriyle sohbet ettiler. Karan, “Umarım karım hâlâ iyidir,” diyerek iç geçiriyordu. O sırada duvarlar sarsıldı. Parçalar üzerime döküldü. Üzerimdeki cam kırıklarını silkelirken Dule ve Pedrag dışarıya bakmaya çıktılar. Sırlar Hırvatların köye girişini engellemek üzere köprüyü havaya uçurmuşlardı. Hemen ardından sahra hastanesinde Pedrag’ın bacağını kesmek zorunda kaldılar. Dule, karnına yediği kurşunla zor kurtuldu. Gece nispeten sakin geçti.

Öğlen hava parlaktı. Uyuşmuş gibi pencereden bakıyordum. O sırada sokakta dolaşan iki asker gözümü çarptı. Üzerlerinde lekeli Sırp uniformaları vardı. Bizden yaklaşık on metre ilerideki komşu evin kapısını çaldılar. İki küçük çocuğu olan bir anne kapıya çıktı. İlk anda adamlardan birinin cepheden geri döndüğünü ve karısıyla tartıştığını sandım. Asker birden silahını dört yaşındaki çocuğa doğrultup tetiği çekti. Küçük çocuk yere yığıldı. Annesi öylesine şoke olmuştu ki, asker onu bıçağıyla

defalarca delik deşik ederken karşı bile koyamadı. Diğer çocuk çılgık çılgığa kaçtı. Onu daha sonra bir dolabın arkasında bulduk.

Onların kılık değiştirmiş Hırvatlar olduklarını kavradığımda, verandamıza koştum. Tamamen perişan bir halde haykırdım: “Askerler bir kadını katlettiler.” Bir an ağızları bir karış açık, bana bakakaldılar. O zaman korkudan tamamen sakinleştim ve “Pencereye gidin! Kadını ve çocuğu orada görürsünüz. Onları Sırp üniforması giymiş Hırvatlar öldürdü,” diyebildim. Önce kimse bana inanmadı.

Sonra bir dakika içinde büyük bir karmaşa başladı. İçlerinden hangisinin ilk önce silahına sarıldığını artık hatırlamıyorum. Her zamanki gibi hiç kimse silahının nerede olduğunu bilmiyordu ve hiçbiri daha önceden doldurmamıştı. İçimizden biri ilk önce pencereden ateş etti. Bu, adamların silahlarını ilk kullarılarıydı.

Dışarıya deli gibi ateş ederlerken ben de diğer pencereden dışarıda olanları izliyordum. Halk sürüler halinde kaçışıyordu. Yüz ifadeleri tamamen şaşkınlık içindeydi. Kimi bir mobilyayı sürüklüyor, kimi halısını sırtlamış, koşuyordu.

Çoğu çocuk sıkıca annesinin elini tutuyordu. Kılık değiştirmiş askerler birden kaçan sürünün üzerine makineli tüfekte ateş açtı. Kargaşa anlatılamazdı.

İnsanlar çılgık çılgığa oradan oraya kaçışıyor, yerde yatanlara takılıp tökezliyor ve bir yerlere saklanmaya çalışıyorlardı. Herkes herkese ateş ediyordu. Havada kurşunlar uçuştuğu için kimse başını kaldıramıyordu. Toprak yanıyordu.

08.08.1995, Sah

Postaneye gittim, ama hiç kimseye ulaşamadım. Kızıllaç'tan Velika Kladaşa'ya giremediklerini bildirdiler. Sırplar onlara izin vermiyormuş.

12.08.1995, Cumartesi

Tekrar postaneye gittim, ama Prosic'teki mobil telefon çalışmıyordu.

Annenin günlüğünden

***

Hırvatlar, ne zaman bir araba geçse, el edip yol kenarında durduruyorlar, sahte üniformalarıyla kendilerini Sırp polisi gibi gösteriyorlardı. Araç durur durmaz makineli tüfeklerini camdan içeri sokup içindekileri tarıyorlardı. Sırp askerleri ancak birkaç saat sonra kontrolü ele alabildiler. Yerler cesetlerle dolmuştu. Bedenlerin üzerinde sinek sürüleri uçuşuyordu.

“Dışarıya çıkıp bakmalıyız,” diye önerdi Ratko. Darko ve ben de ona katıldık. Birlikte köyün içinde dolaştık. Harap olmuş evlerin önlerine yanmış araba enkazları yığılmıştı. Bir zamanlar ev penceresi olan şeyler şimdi karanlık delikler haline gelmişlerdi. Bazen yıkıntıların arasında çok kişisel eşyalar göze çarpıyordu, bir kuş kafesi ya da çıplak bir oyuncak bebek gibi. Havada kan kokusu asılıydı. Yakaladıkları beş Hırvatı, Bosanski Novi'ye nakletmek isteyen Sırp askerlerine rastladık. Çoğu kaçmayı başarmıştı. Ansızın elinde silahla bir adam ortaya çıktı. Nefretten gerilmiş bir yüzle silahını esirlerden birine çevirerek onu öldürdü. Bunu yapan, daha önce komşu evde katledilmiş olan kadınla çocuğun kocasıydı.

Kılık değiştirmiş Hırvatların olayından sonra bir araya toplanmış olan mutfak ekibinden bir silah istedim. Karan ellerimin arasına kocaman, otomatik bir silah tutuşturunca oldukça şaşırıdım. Bununla nasıl başa çıkılabileceğini Darko'dan öğrenmiştim. Bu silaha sahip olunca yine ölü gibi uyudum. Şimdi artık kimse bana bir şey yapamazdı. Aslında buna çok ihtiyacım yoktu, onların askerlerinden birine zaten ateş edemezdim.

Birkaç gün sonra Sırp üniforması giymiş, yaklaşık yirmi bir yaşlarında genç bir adamın kapımızın önünde durduğunu gördüm. Saçlarını bir kasketin altına saklamıştı. Zayıf vücudu el bombaları, fişekler ve her türlü silahla donanmıştı. “Yine bizi aldatmak isteyen biri,” diye düşündüm. Bir anda kapıyı ardına dek açıp makineli tüfeğimi ona doğrulttum. “Olduğun yerde kal!” diye emrettim.

Yıldırım çarpmış gibi durdu ve gergin bir tavırla boğazını temizledi: “Sen kimsin?” “Seni ne ilgilendirir?! Asıl sen kimsin?” diye homurdandım. “Ben Davor’um.” “Ne Davor’u?”

Çocuk, bütün bu çılgınlığa daha fazla dayanamadığı için cepheden kaçtığı kekeleyerek anlattı. Asker kaçağı olduğu için eve dönmeye cesaret edememişti. Şimdi burada bulunma nedeni buydu. “Yalan söylüyorsun,” diye kestirip attım. Konuşurken sesi tüy gibi hafifti: “Miri burada mı?” “Hangi Miri?” diye sorarak silahımı ona doğru salladım. Bunun üzerine acı acı ağlamaya başladı. “Yoksa? Ratko Miri’ mi demek istedin?” dedim; o anda hatırlamıştım.

Çocuğu makineli tüfeğimle dürtükleyerek eve soktum. “Ellerini kaldır!” diye emrettim. Adamlar arka tarafta asmaların altında oturmuşlardı. Soluk yüzlü genci verandaya yürümeye zorladığımı gördüklerinde gözleri neredeyse yuvalarından dışarı uğradı. Ratko gülerek beni sakinleştirdi: “Silahı indir, Leyla. Bu çocuk benim köyden.” Misan bağırdı: “Davor! Burada ne yapıyorsun?” Diğerleri de onu samimiyetle selamladılar. Biraz mahcup bir tavırla silahımı indirerek öksürdüm: “İyi, o halde sen de bizimkilerdensin.” Bu kez diğerleri benimle dalga geçerek sordular: “Hangi bizimkilerden?” Bu asker tabii ki benim Müslüman olduğumu bilemezdi. Daha sonra bunu öğrendiğinde şaka yollu

beni öldüreceğini söyledi.

Davor savaş sonuna dek bizimle kaldı. Ne zaman bir Sırp askeri geçse onu dolaba ya da evin içinde herhangi bir yere saklıyorduk. Davor son yirmi gün büyük korku çekti.

21.08.1995, Pazartesi

Velika Kladuša beş günden bu yana kesin olarak kurtarıldı. Zagreb ve Riyeka'daki erkek kardeşlerim, K.deki kız kardeşlerimi ziyarete gittiler. Hayattalar, ama bitkin, zayıf ve sersem haldeymişler. Leyla'dan haberleri yok. Söyleyecek söz bulamıyorum. Ama onu aramaktan vazgeçmeyeceğimi biliyorum.

Annenin günlüğünden

Evlenme teklifi

Savaşın son günleri aramızda oldukça sıkıcı bir ortam yaratmıştı. Adamlar aileleri için endişeleniyorlardı. Yalnızca Darko her şeye karşın keyifli olmayı başarıyordu. Dans ediyor, fıkralar anlatıyor, Karan'ın piposunu diğerlerinin ceket ceplerine saklayıp duruyordu. Sadece, kimsede poker oynayacak sinir kalmamıştı. Düşüncelerimiz devamlı değişiyordu. Kendimizi yorgun ve bitkin hissediyorduk.

Gece gündüz yorgundum. Tam bir hayat yorgunuydum. Parmağımı bile kıpırdatamıyordum. Her yerde ve her durumda hemen uyuyordum. Kötü anılar yüzünden olumlu düşüncelerim de sönüp gitmişti. Aklıma güzel olan hiçbir şey gelmiyordu. Bu katliam sonsuza dek devam edecekti. Artık konuşmak da istemiyordum. Ratko beni oyalamaya, aynı zamanda uyanık tutmaya çalışıyordu. Bu yüzden çoğunlukla bütün gün ona kızıp duruyordum, insafsızca, "Geceleri uyu, gündüz değil," diyordu.

Bir gün birlikte nehre su almaya gittik. Geri dönerken el ele tutuştuk. Doğal bir şekilde elimi tuttu, ben de çekmedim. Bunun nasıl bir his olduğunu söyleyemem. Diğerleri bize gülümseyene dek bu durumun farkında değildim. O zaman korkuyla elimi geri çektim. Şezlonguma uzandığımda Misan yanıma oturdu. Beni Bosanski Novi'deki evine davet etti. "Üzgünüm, yapamam. Utanırım," diyerek özür diledim. Normal insanlarla nasıl oturup kalkacağımı bilmiyordum. "Saçma! Karım Visnya sen olmadan gelmeyi bana yasakladı," dedi bana. Pes etmeyince eşyalarımı toplayıp diğerleriyle vedalaştım. Ratko mahzun bir tavırla beni kucakladı. Bunu dostluğumuzun bir işareti olarak kabul ettim.

Misan'ın karısı kollarını açarak beni karşıladı. Nihayet bir kadın!

Kasılmadan konuşabileceğim biri. Ve biraz olsun bile milliyetçi değildi. Derli toplu eve girdiğimde böyle bir düzen karşısında oldukça şaşırdım. Her oda güzelce döşenmiş ve Özenle dekore edilmişti. Yine temiz örtülü bir masada oturmak nasıl güzel bir histi!

Öğlene dek yatakta keyif yaptım. Uzaktaki cepheden boğuk sesler geliyordu. Yemek yedik, televizyon izledik ve bütün gün çene çaldık. Sürekli, bütün bunları yapanın kendim değil, bir yabancı olduğu hissine kapılıyordum. Gerçek Leyla komadaydı. Her gün banyo küvetinde vücudumu tepeden tırnağa fırçalayıp duruyordum. Bu pislik neden böylesine inatçıydı?

28.08.1995, Pazartesi

Yine postanedeydim ve yine hiçbir şey öğrenemedim. Bütün günü orada geçirdim. Artık bir kuruşum bile yok. Emir ve Gorana için kahvaltıda yiyecekleri bir yumurta dahi satın alacak durumda değilim. Üstüne üstlük, olabilecek bütün hastalıklar beni buluyor.

31.08.1995, Perşembe

Radyo BIH'teki "Kayıpları arıyoruz" programında bir mesaj yayınlandı. "B.li Fatma Babic, kızı Leyla'yı arıyor. Son olarak Velika Kladuša'da görüldü. Bundan sonra izi kayboldu. Kızımın başına ne geldiğini bilenlerin annesine haber vermesini rica ediyorum."

Annenin günlüğünden

***

Visnya bir optimistti. "Kısa zamanda evine geri döneceksin. Ve biz de seni ziyarete gelip birlikte pasta yiyeceğiz." Ama Visnya sürekli ağlıyordu da. Uzun zamandır annemi görmediğimi söylediğimde gözlerinden yaşlar boşandı. Onu yakında mutlaka tekrar göreceğimi söyleyip onu avuturken hıçkırıyordu. Kalbim acı içindeydi. Ama gözyaşlarını çoktandır kurumuştur. Ailem benden yüzlerce ışık yılı uzaktaydı. Beş gün sonra bu çiftten ayrılmak bana zor gelmişti. Misan'ın karısı birlikte geçirdiğimiz süre içinde annem gibi olmuştu.

Lubyan Dede sokakta sabırsızlıkla korna çaldı. Golf'uyla beni almaya gelmişti. Bosanski Novi'den yaklaşık yarım saat uzakta oturuyordu. Çatışmalar hâlâ devam ettiği için sokaklar bomboştu. Lubyan karısıyla birlikte iki odalı, eski moda döşenmiş bir evde oturuyordu. Yaşlı kadın Müslüman olduğumu biliyordu. Bu yüzden benden nefret etmedi, ama eve ayak basar basmaz dua etmeye başladı. Duvarları kutsal resimlerle ve ikonlarla doluydu. Çok genel konulardan söz ettik. Sadece siyaset ve savaş hakkında konuşmadık. Kısa zaman önce oğullarını savaşta kaybetmişlerdi. Bu yüzden Lubyan'ın karısının gözleri sürekli yaşlıydı. Öte yandan günün büyük bir bölümünü uyuyarak geçirdim.

01.09.1995, Cuma

Goran Kızıllaç üzerinden Velika Kladaşa'ya bir mesaj gönderdi.

03.09.1995, Pazar

Radyo BIH'te Leyla için bir mesaj yayınlandı.

Annenin günlüğünden

***

Üç gün sonra kapıda Karan'ın, "Leyla nerede? Benimle gelmeli," diyen sesini duydum. Tekrar Bosanski Novi'ye geri döndük. Karısı ve kızıyla dört odalı bir evde oturuyordu. Karan'ın karsı Dragica çirkin, ama iyi kalpliydi. Yüzü lekeler ve siyah siğillerle kaplıydı. Ratko erkek arkadaşım olmadıkça hiçbir şey duymak istemiyordu. "Evlendiğiniz günü görmek için yaşıyorum," diyerek fikrini belirtti. Kocası da inançla onu onayladı: "Başka türlü olmaz. Mutlaka Ratko'nun kız arkadaşı olmalı." Aynısını Lubyana ve Misan'dan da duymuştum. Güldüm. Bu düşünce bana garip geliyordu. Karan, "Pedrag'ı ziyaret edeceğiz," diyerek öğlen beni uyandırdı. "Seni sordu." Pedrag banliyödeki küçük bir kasabada oturuyordu. Evinin çevresi harika meyve ağaçlarıyla çevriliydi. Bu, beni hüzünlendirmişti. Aklıma K.deki büyükanne ve büyükbabam gelmişti. Pedrag protez bacağı üzerinde sekerek karşımızda sıırttı. Kötürüm biri gibi görünmek istemediği için koltuk değneklerini seyrek kullanıyordu. Yirmi üç yaşındaydı, yakışıklıydı ve hâlâ bekârdı. Herhalde Ratko'nun biraz sonra bekçi köpeği gibi oraya neredeyse ışınlanmasının nedeni bu olsa gerekti. Kim bilir hangi dedikoducu ona bunu haber vermişti. Pedrag, "Geceyi burada geçirin," diye önerdi. Odama girince hemen anahtarı kilitte döndürdüm. Bu, geçen zaman içinde adeta bir alışkanlık haline gelmişti. Yan tarafta Karan ve Ratko uyuyordu. Pedrag da mutfaktaki kanepede kendine yatacak yer bulmuştu.

Ertesi gün herkes evin bir yanına tembelce serildi. Radyoda müzik dinlediğim sırada Pedrag sevinçli bir ifadeyle hepimizi bir araya toplanmaya çağırdı: "Gelin, hepimiz yanıma oturun. Size bir şey söylemek istiyorum." Hepimiz heyecanla mutfak masasına çöktük. Pedrag bana döndü: "Sana bir şey sormam gerek ve diğerleri de buna katılmalı." Hayretle sordum: "Ne var?" Bu kez kıpkırmızı bir yüzle kekelemeye başladı: "Aslında bir şey söylemeyeceğim. Doğrudan değil. Daha çok bir soru. Benimle evlenir misin?" Bir anda dilimi yutmuşum. Bu herif delilikleriyle tanınmıştı. Yardım arar gibi çevreme bakındım. Ratko bembeyaz olmuş bir yüzle sertçe yerinden kalktı: "Bizimle bu şekilde alay etmemelisin!" Ama Pedrag alışılmadık bir şekilde ciddiydi: "Hiç de dalga geçmiyorum." Bu Ratko için çok fazlaydı. Evden dışarı fırladı. Pedrag soru sorar gibi bana baktı: "Yoksa sen ve Ratko?" Korkuyla başımı salladım: "Yok canım!"

Hemen ardından Ratko tekrar içeri girdi ve bahçeye gelmemi rica etti.

Çabucak konuştu: "Benimle gelmek istiyorsan, o halde zıpla. Değilse, kal." Hiç düşünmeden, "Seninle geliyorum," dedim. Ama bununla Ratko'ya ait olduğumu kastetmemiştim. Sadece eskiden olduğum noktaya geri dönmek istiyordum. Mutfağa geri dönüp aceleyle, sandalyesine yapışıp kalmış olan Pedrag'a veda ettim. Karan gülmekten kırılıyor ve susmak bilmiyordu. Pedrag, "Bekle, Leyla," diye yalvardı, "henüz bana yanıt vermedin." Davranışımın yeterli bir yanıt olduğunu söyledim.

Düş kırıklığı içinde bana baktı. Sonra derin bir soluk alıp Ratko'yla bana mutluluklar diledi. Bunun onu son ziyaretim olmadığını umduğunu da ekledi. Sonra Karan'a döndü: "Git, eşyalarını topla!"

Savaşın sonu

Bu evlilik teklifi elbette ki gururumu okşamıştı. Ama bir erkekle birlikte yaşamayı hayal bile edemiyordum. Pedrag'ın teklifi bana tamamen saçma görünmüştü. Yine de benimle dalga geçmek istediğini düşünüyordum. Ama beni rahatsız eden başka düşünceler vardı. Savaş yakında bitecekti. Sonra ne olacaktı? İki ay daha sahra mutfağında zaman geçirdik. Bu kez ekibimiz Kostanica'nın biraz dışında konuşlanmıştı. Kendimize henüz bombalanmamış, ama oldukça harap durumda bir ev bulmuştuk. Yukarı kata çıkan çürük bir merdiveni vardı. Alışıldığı gibi her şey son kırıntısına dek yağmalanmıştı. Dışarısı nispeten sakindi. Sadece ara sıra çatışma sesleri duyuluyordu.

Bir öğleden sonra Davor ilgisiz bir tavırla, "Merdiven yıkıldı, adamlar artık yukarı katta yatamaz," dedi. "Tamir edin o zaman," diye yanıt verdim. Bunun için ne yazık ki ekibin gerekli aletleri yoktu. Ratko olmadığı zaman diğerleriyle birlikte aynı odada yatmak istemeyeceğimi biliyordu. Bu yüzden yandaki küçük yapıya taşınmalıydım. Benimle gelmeyi önerdi. Bunu da, "Güvenlik nedeniyle," diye açıkladı. Kabul ettim. Ratko daha sonra merdiveni kasıtlı olarak yıktığını itiraf etti. Tabii diğerleri bunu uzun süredir biliyordu.

Ratko her akşam yatağıma oturuyor ve ben uyuyana dek bir öykü anlatıyordu.

Sonra şezlongumun yanındaki portatif yatağına uzanıyordu. Annesi hastalandığı için beş gün sonra eve gitti. Evi uzakta değildi, Kostanica'nın dışında kalıyordu. "Yarın geri dönerim," diyerek bana veda etti. Kapıyı kapattıktan sonra nedense onu özlediğimi hissettim.

Her zamanki gibi kendimi şezlonguma attım, ama uyuyamadım. Benim için anlaşılmaz bir durumdu. Tekrar ayağa kalkıp pencereden baktım ve diğerlerinin ışığının çoktan sönmüş olduğunu gördüm. Odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolanıp durdum, sonunda Ratko'nun yatağına uzandım. Gece yarısı kapı çaldı.

Ratko, "Geri döndüm," diyerek beni selamladı. Hemen durumu fark etti: "Şuna bak, benim yatağımda ne yapıyorsun? Orada mı uyudun?" Buruşmuş örtülerin üzerinde, "Hayır," diye iddia ettim. "Nasıl hayır?" diyerek beni kızdırdı. Utanarak yere baktım.

"Uyuyamadığımı bildiğin için geri döndün," diyerek onu konuşmaya zorladım. O da, gözünü bile kırpamadığı için geri döndüğünü iddia etti. O an Ratko'ya biraz âşık olduğumu fark ettim. Ona, "İyi geceler," deyip kendi şezlonguma uzandım.

Ratko, "İstersen yine yatağıma gelebilirsin," diyerek beni kandırmaya çalıştı. Fazla düşünmeden onun önerisine uydum. Daha yanına yeni uzanmıştım ki beni okşamaya çalıştı. Bir kedi gibi tısladım: "Bunu yaparsan, şu an ortadan yok olurum." Bunun üzerine kardeş gibi yan yana uyuduk. Bu daha sonra bir alışkanlık haline geldi.

Sabah uyuyakalmış bir durumda güneşe karşı gözümü kırparken gözlerime inanamadım. Camlı kapının önüne toplanmış mutfak ekibi, içeriye bakıp utanmadan bize sırıtıyordu. Olgun domates gibi kıpkırmızı kesilmiştim. Ekip daha sonra bahçede benimle şakalaştı: "Günaydın, yeni gelin hanım! İşte kahven burada."

Adamlar birbiri ardına eşyalarını toplayıp evlerine yollanıyorlardı. Hepsi yakın çevrelerden geliyorlardı. Ratko mutfak ekipmanının bir bölümünü çoktan geri vermişti. Her terhis belgesini alan için küçük bir parti düzenliyorduk.

Geriye sadece beş kişi kalmıştık. Bazen gidenlerin günde iki kez uğrayıp bizimle zaman geçirdikleri oluyordu: "Sensiz bir türlü yapamıyoruz," diyorlardı.

Bir sabah, "Doğum günün kutlu olsun," serenatlarıyla uyandım. Bütün ekip on dokuzuncu yaşımı

kutlamak üzere ziyarete gelmişti. Onlar kutlamasaydı bunu tamamen unutacaktım. Beni hediyelere boğdular. Ratko bana bir makyaj seti, küçük bir ajanda ve bir kalem hediye etti. Misan'ın bir ayakkabı, Karan'ın oyuncak bir ayı verdiğini ve karısının da benim için bir beşik gönderdiğini hatırlıyorum. Gülmekten katılmışım.

17.09.1995, Pazar

Sevgili Leyla, on dokuzuncu yaşın kutlu olsun. Annen seni çok seviyor.

Annenin günlüğünden

***

Bütün ekip kahkahalarımaya katıldı. Ratko eve koştu ve çarşaftan bir kumaş parçası kesip getirdi. “İşte bu da bebeğın yorganı,” dedi ciddi bir sesle. Bu kez gülmekten iki büklüm olmuştum. Ben de kolunda bebeğini sallayan anne gibi yapıp bu oyuna katıldım. şaşırtıcı olan, bu tablonun hoşuma gitmesiydi. Elbette Ratko’dan bir çocuğum olmasını ciddi olarak düşünemiyordum bile. Bu düşünceyi can sıkıcı bir sinek gibi kovaladım. Akşam Ratko yanağımdayan öptü. Karşı koymadım, ama özel bir şey de hissetmedim.

İlk kar düşmüştü. Çatışmalar artık tamamen sona ermişti. Bütün ekip bunun keyfini çıkarıyordu, ama sadece ben iyi değildim. Anne ve babam hâlâ yaşıyorlar mıydı? Ve eve nasıl geri dönecektim? Savaş bittikten sonra tek başına Bosna’ya gitmeye kalkmak intihardı. Ekibin geri kalanı, “Bu bizim son günümüz!” diyerek sevinç çığlıkları attılar. Karan, akşam yere devrilene dek içki içti. Bu fırsatla ben de ilk kez kendi isteğimle bir kutu bira içtim. Ama alkolün etkisini öylesine hissetmiştim ki, hemen odama çekildim. Ratko beni şezlongda l gibi hareketsiz yatarken bulunca hemen başımdan aşağı bir kova su döktü.

Tenim bembeyaz kesilmişti ve dudaklarım yemyeşildi.

Karan ertesini gün kafası zonklayarak evine geri döndü. Ben de pek iyi değildim. “Bundan sonra neler olacak?” diye sordum Ratko’ya. Bahçede oturup durumumuzu düşündük. “Kostanica’da bir oda kiralayabilirsin,” diye önerdi. Ailemle temas kurana dek kirayı benim için ödeyecekti. Ama Ratko bana uygun bir yer bulamadığın için bu plan çabucak suya düştü. Bu ülkede bir Müslüman olarak tek başına olmanın hayati tehlike oluşturacağın anlamıştık. Yine düşüncelere daldık. Yavaş yavaş gerçekten korkmaya başlamıştım. Ratko birden elini masaya vurdu: “Neden bu kadar zorlanıyoruz? Benimle geliyorsun!” Bu, elbette son areydi. Öfkeyle bağırdım: “zr dilerim, ama fazla ileri gittin.” Ratko beni yumuşattı. Onun köyünden rahatlıkla ailemi arayabilirdim. Benim yanımaya yaklaşmayacaktı. Başka seçeneğim kalmamıştı.

Düğün

14.11.1995, Pazar

Leyla'nın diğer esirlerle birlikte Voynik'e gittiğini öğrendim.

16.11.1995, Pazartesi

Radyo BIH üzerinden Leyla'ya mesaj gönderdim.

Annenin günlüğünden

***

Ratko bir araba ayarlayıp beni köyüne götürmeye hazırlandığında yeni yıl öncesiydi. Burada savaş tahribatından neredeyse eser yoktu. Bir nehir evlerin arasından yılan gibi kıvrılıyordu. Çevre hoşuma gitmişti. Bana K.yi hatırlatıyordu, ama iki yer arasındaki tek bağ buydu. Burada bir bakkaldan başka hiçbir şey yoktu. Köyün her yerinde hayvanlar geziyordu. Ratko'nun da keçileri, tavukları ve domuzları vardı.

Annesi bahçe kapısında bizi bekliyordu. Altmış yaşında kadardı ve saçında fazlaca gri tel vardı. Arabadan indiğimizde yüz ifadesinde hiçbir değişiklik olmadı. Kadının sırtında bir elbise, bir yelek vardı. Onun üzerine de bir önlük bağlamıştı, ayaklarında da kalın yün çoraplar ve terlik vardı. Kırıksık yüzüne acının ve ağır işlerin çizgileri kazınmıştı. Çekingence onu selamladım.

Ama bana sertçe bir bakış fırlattı. Ancak küçük sebze ve meyve bahçesinden geçip küçük eve girdiğimizde beni öptü ve duygulanarak ağlamaya başladı. "İşte gelinimiz," diye mutlulukla bağırды.

"Hayır, hayır," diyerek hemen bir şeyleri netleştirmeye çalıştım, ama Ratko beni gizlice dürtükleyerek bir köşeye çekti. Benim haberim olmadan annesine benimle evleneceğini söylemişti. "Biraz bekle," diye fısıldadı, "annem yaşlı bir kadın. Açıklamalarımızla onun kafasını karıştırmayalım." Ratko'yu parça parça etmek isterdim, ama dudaklarımı sıktım. Buranın fakir insanların yaşadığı bir yer olduğu gözden kaçmıyordu. Evin üst kısmı henüz inşa edilmemişti. Tavan sızdırıyordu ve duvarlar rutubetliydi. Alt katta iki minicik oda vardı. Banyo yerine bir fiçı musluğu, lavabo ve bir hela çukuru bulunuyordu. Mutfakta bir odun sobası gürül gürül yanıyordu. Yaşlı kadın bize mutfak kanepesinde yer gösterip masaya kahve koydu.

Ratko çok mutluymuştu. Mimiklerimle ona kendimi rahatsız hissettiğimi anlatmak istedim, ama o devamlı sırıttı durdu. Tamamen kendinden geçmişti. "Bu sevgili gelin nereden geliyor? Annen baban evleneceğini biliyorlar mı?" diye sordu annesi. Utangaç bir tavırla Saraybosna'daki B.den geldiğimi açıkladım. Kocaman açılmış gözleriyle şaşırarak, "Buraya nasıl geldin?" diye sordu. "Bizim yanımızda mutfakta çalıştı," diye ekledi Ratko. Sonra başka soruları engelledi: "Evet, Leyla şimdi yorgun. Biraz dinlenmesi gerek." Yaşlı kadın şaşırarak başını salladı ve "Çocuklar, çocuklar," diyerek mırıldandı.

Tam odamıza çekilmek üzereyken arkamızdan endişeyle seslendi: "O halde düğün konukları V.'den ne zaman gelecek?" Sadece güldüm ve kapıyı kapattım. Oda çok az eşyayla döşenmişti. Bir yatak, bir raf ve bir masa. Tavandan akan suyun içlerine dolması için yerlere birçok kova konmuştu. "Pekâlâ, şimdi sana gelelim", diye homurdandım. Şu düğün hikâyesi yüzünden ona ciddi birkaç söz etmek istiyordum.

Bütün gece kavga edip gülüştük. "Köydeki insanlara seninle evlenmek istemediğimi nasıl açıklayacaksın?" diye sordum ona. Bana yanıt vermek yerine, "Beni biraz olsun seviyorsun, değil

mi?” diyerek karşı soruyla bana takıldı. Bu beni daha da kızdırmıştı. “Seni seveceğimi de nereden çıkarıyorsun? Bunu kim söyledi? Olabildiğince çabuk eve dönmek istiyorum,” diye kestirip attım. B.den konuşmaya başlar başlamaz Ratko beni durdurdu. Her şey kendiliğinden yoluna girecekti.

O gece gözümüzü kırpmadığımız için henüz saat beşken tekrar ayaklarımızın üzerine dikildik. Annesi sevinçle ellerini ovuşturdu: “Gelinim de çok çalışkanmış!” Genellikle öğleye dek uyumaktan hoşlandığımı bilemezdi tabii.

Ratko ve ben, üç kişilik kahvaltı hazırladık. Bu arada kafamıza yukarıdan sular damlıyordu. Saat sekize doğru dışarıdan gelen gürültü ve ses kargaşasıyla yerimizden sıçradığımızda hâlâ masada oturuyorduk. Ratko ve ben, neler olduğunu anlamak üzere kapının dışına çıktık.

Kulağıma, “Damat nasıl? Gelin nerede?” türünden birkaç cümle çalındı. Bizi uyandırmak için bütün mutfak ekibi toplanıp gelmişti. Kırsal kesimde, bir kadın geceyi gelecekteki kocasının yanında geçirdiği zaman bunu evliliğin başlangıcı olarak kutlamak adetti. Bunu sadece ben bilmiyordum. Ratko da bu ziyaret karşısında şaşırılmıştı. Annesi sevinçten hem ağlayıp hem gülererek kapıya çıktı.

Erkekler eski bir geleneğe göre onun başörtüsünü başından çekip yaktılar.

Evin içi dar olduğu için Ratko dostlarımızı bahçedeki ceviz ağacının altına davet etti. Çabucak birkaç masayı bitıştirdi. Tamamen şaşkına dönmüş bir halde herkesin tebriklerini kabul ediyordum. Hediye getirenlere, “Teşekkür ederim,” dediğimi duyuyordum. Hediye gelen kahve fincanlarını, bardakları ve bir yatak örtüsünü mutfağa koydum. Ratko’yla birbirimize sürekli şaşkın bakışlar atıyorduk. Keyiflerini bozmak istemediğimiz için diğerlerine bir şey söyleyemedik. Bütün bunları nasıl açıklayacaktık? Böylece hiç başlamamış olan bir evliliği kutlamış olduk. Bu, öyle garip bir durumdu ki, durup durup gülüyordum.

Konuklar haber vermeden geldikleri için yanlarında bira, şarap ve şnaps getirmişlerdi. Karan yine sarhoş oldu ve ben yerimde sakın oturamayacak kadar heyecanlıydım. Darko beni yanına çekip neden sürekli sustuğumu sordu. Omuzlarımı silkip gülümsemeye çalıştım. Mutfak ekibi birbirleriyle aylakça sohbet ediyordu. Savaş artık konu dışıydı.

Bir anda yeni komşumuz olan komutan da bize katıldı. Erkekler, eski komutanlarıyla dalga geçercesine, “Leyla, ayağa kalk ve komutanını selamla!”, diyerek bana takıldılar. Gülerek ayağa kalkıp topuklarımı çakararak, “Selam size,” dedim. Hemen ardından Ratko’nun akrabaları da ceviz ağacının altında toplandılar. Bir amcası akordeon çaldı. Akrabaları annesiyle tek kelime konuşmasalar da, Ratko’yla iyi anlaşıyorlardı.

Bu yaygara bir anda kafamı şişirmişti. Gürültüden, gülüşmelerden, kısacası her şeyden bunalmıştım. Odamıza kaçıp kendimi yatağa attım ve dışarıda olanların gerçek olup olmadığından kuşku duydum. Bu saçmalık artık sona ermeliydi! Eve, anneme gitmek istiyordum! Savaş boyunca kaderimle uzlaşmıştım. Hep iradem dışı yaşamıştım, çünkü öyle olması gerekiyordu. Kaderim beni bu günden sonra düşünmeye zorluyordu.

Bu düşün de yeni bir uygulama mıydı? Hep kendi kendime karar vermeye iznimin olmadığı şeyler oluyordu. Ama niye şikâyet ediyordum? İyiydim. İnsanlar iyiydi. Ve şimdi buradaydım. Aceleyle saçlarımı düzelterip tekrar insanların arasına karıştım. Pedrag bütün zaman boyunca beni göz hapsine almıştı ve kulağıma fısıldadı: “Sende yolunda gitmeyen bir şeyler var.” Çaresizlik içinde ona baktım. Ona ne yanıt vereceğimi bilmiyordum.

29.12.1995, Cuma

Düşümde Leyla'yı gördüm. Haykırarak ve acı içinde uyandım. Leyla'yı görmüştüm, ama delirmişti. Neyse ki sadece bir düştü.

Annenin günlüğünden

***

Ratko masanın öbür ucunda oturuyordu. Her zamanki gibi içki içmiyordu, ama birbiri ardına sigara yakıyordu. Bu arada kolunu omzuma atmıştı. Ratko mutluydu. Kafamın içinde, "Eve! Eve gitmeliyim!" diye bir ses uğulduyordu. Diğerleri, "Leyla, dinle," diye beni oyalayıp eski, bildik Müslüman şarkıları söylemeye başladılar. Çok geçmeden ben de var gücümle bağırarak onlara katılmışım.

Kendimi sanki yabancı birinin düğünündeymiş gibi hissediyordum. Ancak güneş doğarken yatmaya gidebildim. Konuklar evlerine dağılırlarken, "Şuna bakın, yatağa ilk giden gelin oldu!" diye arkandan seslendiler. Ratko kutlamaya yeni gelenler yüzünden yatmadı.

Hamilelik

Bütün köy halkı yan yana durarak ellerimizi sıktılar. Bir Müslüman olduğum uzun süredir köyde konuşuluyordu. Bana karşı, sanki bu gerçek onları rahatsız etmiyormuş gibi davranıyorlardı. Ama kadınlar, bakışlarıyla beni öylesine delip geçiyorlardı ki, sırtımdan terler boşanıyordu. “Neden bu kadar zayıfsın? Hiçbir şey yemiyor musun?” diyerek beni sıkıştırıyorlardı. Aptalca gülümsüyor ve iyi dileklerine teşekkür ediyordum. Yavaş yavaş gelin rolüne girmeye başlamıştım.

Ratko bütün gün yanıma yaklaşmaya cesaret edemedi. Dışarıda hava karardığı zaman oldukça yorgun bir halde eve girdik. Şilteye yatar yatmaz sözde kocama sırtımı dönüp ondan epey uzağa kaydım. Ama sabah uyandığımda kendimi yine onun kollarında buldum. Aklım yerine geldiğinde bu yakınlığı pek hoş bulmamıştım. Ertesi gün ortalıkta tek tük ziyaretçi göründü. Sonunda rahat edecektim! Evin arkasına geçip keçileri sevdim.

Kışın tarlada neredeyse hiç çalışılmıyordu. Arada sırada silip süpürüyor ve biraz yemek pişiriyordum. Ama aylıklık bedenime iyi geliyordu. Ratko'nun annesi zamanla beni kendi kızı gibi görmeye başlamıştı. Mutfakta boş otururken bazen aklıma kaçmak geliyordu. Ama durumumu şikâyet etmeden kabul ettiğim anlar da vardı: Ben bir gelinim, diye düşünüyordum. Bir dakika sonra ise daha da delirmekten korkuyordum. Mutfak masasında ansızın ağlamaya başladığım zaman Ratko endişeyle beni seyrediyordu.

02.12.1995, Perşembe

BM'deki diğer kurumlarda yayınlanacak olan Hravatski List'e bir mesaj yazdım. Leyla için Radyo BIH üzerinden yayınlanacak olan bir mesaj.

11.12.1995, Cuma

Leyla için Radyo BIH'e bir mesaj gönderdim.

Annenin günlüğünden

***

Ratko, "Neyin var, Su ana?" diye sordu. Ama ona duygularımı açıklayamazdım. Ratko'yu insan olarak çok seviyordum, ama bir koca olarak değil. Onunla yatmak zorunda olmak bana dehşet verici bir düşünce gibi geliyordu. İlk geceler beni rahat bıraktı, ama zamanla hırçın davranışım sinirine dokunmaya başlamıştı. "Neden istemiyorsun?" diyerek sürekli beni sorguluyordu. "Neden Leyla? Neden?" O zaman daha fazla susamadım. Tutuk bir halde ona toplama kampından söz ettim. Ona askerlerin gözlerimin önünde kadınlara nasıl tecavüz ve işkence ettiklerini anlattım. Kendimden söz ederken farkında olmadan sürekli üçüncü bir kişiden söz edermiş gibiydim. Bu aşağılamalar benim değil de diğerlerinin başına gelmişti. Ben en fazla bunlara katlanmışım, böyle anlattım. Bu şeyleri kelimelere dökmek benim için büyük bir tehlike ortaya çıkarıyordu. Bir şekilde büyüyerek kocaman olup beni ezebileceklerinden korkuyordum.

Ama gerçeği başka nedenlerden kendime sakladım. Ona toplu tecavüzlerden söz ettiğim takdirde Ratko'nun beni kapı dışarı edeceğinden korkuyordum. Benden mutlaka öğrenecekti. Belki de bütün bunların suçlusunun ben olduğumu düşünecekti. Sonuçta kendimi daha güçlü koruyabilirdim. Yine aynı şekilde bütün bu hikâyeye inanmayabilirdi de. O akşam bana başka soru sormadı. Bu konuşmadan sonra daha yakınlaştığımızı hissettim. Bu korkunç zamana ait bir şeyleri paylaştığım ilk kişiydi. Ağladığımı görünce hem şaşırılmışım hem de hoşuma gitmişti. Beni anlayabileceğine dair bir izlenim edinmişim.

Şuna anlayış, buna anlayış derken birkaç gece sonra Ratko'nun sabrı taşmıştı. Beni öpüp sıkıştırmaya başladı. Her dokunuşunda midem kalkıyordu. Ama başka bir seçeneğim kalmadığını hissediyordum. Yoksa herhalde beni kapı dışarı atacaktı. Dişlerimi sıkarak karılık görevimi yerine getirdim. İnledi. Ve ben bir daha hiç yüzeye çıkamayacakmışım gibi görünen kara bir çamurun içine battım.

Artık bundan sonra geceleri kendimi bir esir gibi hissetmeye başlamışım.

14.12.1995, Salı

... Başım çatlıyor, göğsümdeki sancılar içimi parçalıyor. Artık gücüm kalmadı... Kafamın içinde her şey dönüyor. Aklımı yitirecekmişim gibi geliyor. Kontrolümü kaybettim ve bir kutu ağrı kesici yuttum. Goran beni evde buldu. O sırada henüz komaya girmişim... Beni ölümün elinden aldı.

30.12.1995, Perşembe

Radyo BİH'e Leyla için haber bıraktım.

Annenin günlüğünden

***

Ratko tabii bu işin beni iğrendirdiğinin farkındaydı. Yine de bana bunu yapmaya devam ediyordu. Çok sık değildi, ama benim için her seferinde daha kötü oluyordu. Bana zevk vermeye gayret ediyordu ve bana karşı yumuşaktı. Ama ben çok uzun zamandan beri kendimi gerçeklerden saklıyordum. Hiçbir şey hissetmiyordum. Bunu barakalarda öğrenmişim. Orada olmamak. Tıpkı gözlerini kapadığında kimsenin onu görmeyeceğini hayal eden küçük bir çocuk gibi. Ancak her şey bittiğinde geri dönüyordum. Evlilik görevimi olabildiğince seyrek yerine getirmek için hep önceden yatağa girip uyuyormuş gibi yapmaya çalışıyordum.

Tıpkı bedenimin dondurulmuş halinden çözülmesi gibi şimdi ruhum da canlanıyordu. Anılar ansızın beliriyor ve yine birdenbire kara bir duvarın ardında kayboluyorlardı. Burada çaresizlik içinde yalvararak yere diz çökmüş çıplak bir kız vardı. Bu gerçekten de yaşanmış mıydı? Yoksa sadece bir düş müydü? Geceler boyu aynı düşü yaşıyordum. Gökyüzünden insan kalabalığının üzerine kocaman bir kartal alçalıyordu. Bir çayırılığın ortasında küçük bir tepelik yükseliyordu. Kadınlar ve çocuklar panik içinde, bir kargaşa halinde koşup bu delikten sürünerek içeri giriyorlardı. Ben de diğerleri gibi oraya girmek için kendimi zorluyordum. Ama kafam deliğe sıkıştıyordu. Vücudum boşlukta çırpınıp duruyordu. Kartal keskin gagasıyla beni yakalıyordu.

Haykırıyordum. Öyle yüksek sesle haykırıyordum ki, kendi sesime uyanıyordum. Bu düş ancak oğlum doğduktan sonra sona erdi.

Gündüzleri içimde kanser yarası gibi azan bu tabloları bastırıyordum. İçimde pişip fokurduyorlardı. Ama onları yok saymaya çalışıyordum. Ratko ilk üç ay beni gözünün önünden ayırmadı. Sonra bir kereste fabrikasında iş buldu. Öğleden sonraları domuz ahırını temizlerken, "Artık ailemi görmek istiyorum," diye kızıp bağıryordum, "sen de bana yardım etmelisin." Onun ne pahasına olursa olsun beni teslim etmeyeceğini biliyordum. Bu yüzden isteğimi sınırladım: "Onlarla sadece konuşmak istiyorum. Eve dönmeyeceğim." Ratko bunun üzerine Riyeka'dan ve başka şehirlerden gelen ziyaretçilere ailemi sordu.

Aramızdaki bir yanlış anlaşılma yüzünden bu arayış anlamsız bir şekilde uzun sürdü. O zamanlar Kladaşa'da babamın adının Milan, ailemin soyadının da Babic olduğunu söylemişim. Ratko bu bilginin yanlış olduğunu bilemezdi. Bundan sonra o beyaz yalan yüzünden insanlara hep ailemle ilgili yanlış isimler vermek zorunda kalmıştım. Çünkü bir kağıda adreslerini yazarken Ratko her seferinde omzumun üzerinden bana bakıyordu. Bu yanlışlığı açıklamaya cesaret edemiyordum. Ama yine de onları bulmalarını ümit ediyordum.

Tabii ki kendim yola çıkıp ailemi aramayı isterdim. Ama bunun için ne gerekli cesaretim ne de bir kimliğim vardı. Artık kâğıt üzerinde yoktum. Bütün ülke ağır silahlı sınır devriyelerinin gezindiği kontrol noktalarıyla doluydu. İnsanlar hâlâ savaştaki kadar çılgınca davranıyorlardı. Yaraları tazeydi. Bu köyde hapis kalmıştım.

Ocak ayında sağlık durumum birden kötüleşmeye başladı. Sürekli başım dönüyordu. Hatta  ya da dört kez düşüp bayıldım. Gece gündüz kusuyordum. “abuk bir doktor getir, yoksa öleceğim,” diye inledim. Ama Ratko sadece güldü. Bana neler olduğunu hemen anlamıştı. Ne de olsa benden sekiz yaş büyüktü. “Sen hamilesin,” diye sevinçle haykırdı. Annesi de bu verilen haberle heyecanlanmıştı. Durumumdan utanıyordum.

03.01.1996, arşamba

Rüyamda telefon çalıyor ve ahizeyi kaldırıyorum. Leyla'nın, "Anne, benim, Leka," diyen sesini duyuyorum. Nerede olduğunu soruyorum, "Travnik'te," diye yanıtlıyor. Sonra hat kopuyor...

Annenin günlüğünden

***

İlk haftalarda bu çocuktan da tıpkı bedenimin geri kalanından olduğu gibi nefret edeceğimden emindim. Ama karnımda ilk hareketlerini hissettiğimde bu endişeler silinip gitti. Büyülenmiş bir halde bu yarattığı yokluyordum. Sonunda tamamen bana ait olan bir şey vardı. Ama asla kız olmamalıydı! Böyle bir acı yeryüzünde ancak bir kadının başına gelebilirdi.

Bir kadın doktoruna gitmeyi şiddetle reddettim. Jinekolojik bir muayene olmam söz konusu bile değildi. Bunun düşüncesi bile paniğe kapılmama yetiyordu. Bir erkeğin ellerinin rahmime değmesine katlanamazdım. Ayrıca doktorun hoş olmayan gerçekleri ortaya çıkartabileceğinden korkuyordum. Çocuk olasılıkla geçmişim nedeniyle özürlüydü. Belki de AIDS'liydi. Rahmimde sürekli devam eden ağrılar nedeniyle kötü bir cinsel hastalığım olduğundan emindim. "Hastayım," diye sızlanıp için için ağladım. Ratko gülerek endişelenmemem gerektiği konusunda beni avutuyordu. Benden daha güzel ve sağlıklı bir kadın görmemişti.

02.02.1996, Cuma

Bize Leyla'nın Banja Luka'da bulunduğunu bildirdiler. Uluslararası Kızılhaç onu aradı. Ama bir sonuç yok.

08.02.1996, Perşembe

Batıl inançlı biri değilim, ama bunu yapmak zorundaydım. Bir parapsikologla konuştum. Bana Leyla'yı olduğu gibi tarif etti. Onun bir yere götürüldüğünü ve bulunduğu yerden aramasının mümkün olmadığını söyledi. Ama altı ay içinde buluşacaktık. Bu umutla yaşıyorum.

Annenin günlüğünden

***

Hamile olduğumu öğrendikten sonra Ratko artık geceleri bana dokunmadı. Yine de cinsel sorunlarımla ilgili benimle konuşuyordu. "Sana neler oluyor?" diyerek durumu anlamaya çalışıyordu. Ama ağzım dikilmiş gibiydi. Ratko konuşmamı kolaylaştırmak için bir yanıt taktiği uyguladı. Sadece başımı sallayarak yanıt verecektim. "Bir adam seni taciz etti," diyerek tahminlerine başladı. O zaman öfkeyle haykırmaya başladım: "Bu seni hiç ilgilendirmez!" Bütün insanları parçalamak arzusuyla kuduruyordum. Öncelikle de yatağımdaki adamı. Güçlkle toparlandım.

Ratko'ya garip bir ilişkiyle bağlanmışım. Elinde olsaydı benimle hemen resmi yoldan evlenirdi. Ama belgeler olmadığı için bu olanaksızdı. Bu yüzden mutluydum. Ama bazen gizlice bunun özlemini çekiyordum. Sabahları kapı ardından kapandığında onu feci şekilde özlüyordum. Ama akşam işten eve geldiğinde onun için farklı bir şey hissetmiyordum. Kereste fabrikasında kayış koştugu için bir işçinin yaralandığını öğrendiğimde hemen işyerine koştum. "Umarım yaşıyordur," diye düşünürken beynim zonkluyordu. En küçük bir şeyde en kötüsünü düşünmek benim tipik özelliğimdi.

Ratko ve ben çok seyrek kavga ediyorduk. Ama ettiğimizde de ortalık hallaç pamuğu gibi atılıyordu. Duygularıma hâkim olmam gittikçe zorlaşıyordu. Bir gün hayvanları doyurmak için ahıra kova taşıyordum. O sırada Ratko işten geldi. "Neden sana yasakladığım halde kova taşıyorsun?" diyerek bana kızdı. Öfkeden deliye döndüm: "Ne yaptığım seni ilgilendirmez. Bana sürekli babamış gibi davranmandan bıktım artık!" kendimi Öylesine kaybetmişim ki, elimdeki kovayla kayıp düştüm. Karnıma şiddetli bir kramp girdiği için ayağa kalkamadım. O zaman Ratko öğretici bir sesle, "Sana dikkat etmen gerektiğini söylemişim. Şimdi ne olduğunu görüyorsun işte!" dedi. Ona haykırdım: "Artık beni rahat bırak! Bütün Çetniklerden nefret ediyorum."

Ratko, histeri krizlerime karşın sükûnetini koruyordu. Sadece bir kez kendini kaybetti. Odada oturup birbirimizle konuşmamız gerektiği konusunda bana yalvarmıştı. Bazen çok garip davrandığımı dikkatle bana açıklamaya çalışıyordu. Ağrım var mıydı ya da kendimi kötü mü hissediyordum? Birden kendimi kaybettim: "Yoksa deli olduğumu mu iddia etmek istiyorsun?" Ratko sükûnetle bir doktorun ya da bir psikiyatrin belki bana yardım edebileceğini söyledi. Eğer kabul edersem bir tane bulmama yardımcı olacaktı. Bir tarantula tarafından sokulmuş gibi kudurdum: "Benim delirmemi mi istiyorsun? Böyle devam et, başaracaksın!" Ona aklımdan geçen daha neler söylediğimi hatırlamıyorum. Bu da yetmeyince, o öfkeyle bir sandalyeyi kapıp Ratko'ya fırlatmak istedim. O anda bana bir tokat patlattı. Korkuyla olduğum yerde kaldım. Üzgün bir sesle, "Özür dilerim," diye mırıldandı. Çok fazla ileri gittiğimi anlamışım. Bende gerçekten de ters giden bir şeyler vardı. Yine de birkaç gün daha sersemce davrandım ve suskunluğumla Ratko'yu cezalandırdım.

21.03.1996, Perşembe

Uluslararası Kızıllaç radyo üzerinden bütün eski Yugoslavya'da, savaşta kaybolan kişileri arıyor. Leyla'yı da bulmaya çalışıyorlar.

Annenin günlüğünden

***

Kendimi tekrar toparlayınca bebek için telaşlı bir hazırlığa giriştik. Birlikte odamızı boyadık ve bir bebek yatağı edindik. Ratko çocuğu olacağı için masallardaki buz kralı gibi seviniyordu. Maaşıyla nihayet az da olsa damı onarabilmişti. Bebek eşyaları alamadığımız için birkaç şey dikmeye başlamıştım. Bütün günümü Ratko'nun bir yakınına ait olan dikiş makinesinin başında geçiriyordum.

Kısa zamanda odamıza yatak takımları, giysiler, bezler ve bebekler yığılmıştı. Ratko öğleden sonraları işten gelir gelmez gölge gibi tepemde dikiliyordu. Herhalde her normal kadın kendisini ilgiye boğan böyle bir adam isterdi. Ama benim sinirime dokunuyordu. Bir bardak su içmek istediğimde, Ratko hemen musluğa koşuyordu. Homurdanarak onu azarlıyordum. "Bırak da hiç olmazsa bir iki adım atayım!"

İlk aylarda kendimi çok bitkin hissettiğim için küçük evimizden neredeyse hiç dışarı çıkmadım. Artık normal oturamıyor ya da yemek yiyemiyordum. Yine böyle agresif ruh hali içinde yatağımın üzerinde uyuklarken Ratko şu sözlerle odadan içeri daldı: "Gel, komşuları ziyarete gidelim!" Ama insan görmek istemiyordum. Ratko, "Artık hiçbir şey yapmak istemiyorsun. Böyle devam edersen öleceksin," diyerek beni azarladı. Öfkeyle yanımda duran vazoyu kapıp ona fırlattım. Vazo duvara çarpıp bin parçaya ayrıldı.

04.04.1996, Perşembe

...”Kayıpları arıyoruz” yayını duyan bir adam aradı. Leyla'nın Kuplenski'de olduğunu söylüyor.

10.04.1996, Çarşamba

Artık böyle hiçbir şey yapmadan bekleyemiyorum. Kalbim çatlayacak. Art arda yeni bilgiler alıyorum. Son verilen bilgiyi araştırıyoruz. Leyla Avusturya'daki bir kampta bulunuyormuş. Kızılhaç'ın bir çalışanı bütün kampları dolaştı, ama Leyla'yı bulamadı. Daha başka bir şey yapmam gerek.

12.04.1996, Cuma

Bir çanta hazırladım. Yarın sabah Leyla'yı aramak üzere Bihac'a ve Velika Kladaşa'ya gidiyorum. Onu bulmam gerek.

13.04.1996, Cumartesi

Sabah saat 05:00'te Saraybosna'ya doğru yola çıktım. Zagreb'den bir otobüse binerek saat 15:00'te Bihac'a vardım. Erkek ve kız kardeşlerim gelip beni aldılar. Annem eskisi gibi beni avluda beklemediği için K.de yaşadığım acı çok şiddetliydi. Leyla'yı bulmam gerek.

14./15./16.04.1996, Pazar, Pazartesi, Salı

Üç günü sabahtan akşama dek Velika Kladaşa'da geçirdim. Polise ve Kızılhaç'a gittim. Bana kâh farklı kâh birbirine uyan bilgiler veren birçok insana rastladım.

19.04.1996, Cuma

Bir kez daha Velika Kladaşa'dayım. Yine yeni insanlarla buluştum, yine yeni bilgiler edindim. Aslında eve geri dönmem gerekiyordu... Ama sadece kızım için duyduğum korkuyla doluyum. Her şeyden yorulmuş bir halde kasabada şaşkın gibi dolaşıyorum. Acıyla boynumu bükerek hiç tanımadığım insanlara gidip Leyla'nın resmini gösteriyorum. Onlara bu kızı tanıyıp tanımadıklarını ya da bir yerde görüp görmediklerini soruyorum. Başiboş dolaşan bir köpek gibi hep aynı soru ve kızımın resmiyle birlikte kapı kapı dolaşıyorum. Hiçbirinden bir sonuç yok. Kızılhaç'ta her bilgi tek tek inceleniyor. Birkaç Leyla bulduk. Ama hiçbiri benim Leyla'm değildi.

Annenin günlüğünden

***

Ratko diğer insanlarla ilişki kurmanın iyi geleceği görüşündeydi. Bu düşünceyle düzenli olarak beni tanıdıklarına sürüklüyordu. Bana kalsa, nehir kenarında tek başıma dolaşmak isterdim. Ama biri eşlik etmeden sadece evin arka tarafına kadar gitmeye cesaret ediyordum. Birinin pusuda beklediği korkusu hep ensemdeydi. Belki tecavüzcülerim günün birinde beklenmedik bir şekilde ortaya çıkıverirlerdi. Buralarda bir yerde, yakınımda yaşıyorlardı. Odama çekilmek en iyisiydi. En azından gündüzleri orada kimse yanıma yaklaşmazdı.

Köydeki insanların çoğu bana yabancı duruyorlardı. Ağızları sürekli başkalarını konuşmak için açılıyordu. Ne yazık ki Ratko köy halkına beni göğsünü gererek göstermeye bayılıyordu. Onun için farklıydım. “Leyla dünyadaki en büyük hazine,” diyordu, bundan emindi. Dostları bu yüzden ona takılıyorlardı. Herkesin karısı vardı, ama kimse onlarla Ratko'nun benimle gurur duyduğu gibi gurur duymuyordu.

Neyse ki köyde çok iyi birkaç insan da yaşıyordu. Şüphesiz onlarla da duygularıyla ilgili

konuşmak istemiyordum. Komşularımız Mira ve Mirso'ya gitmekten hoşlanıyordum. İkisi de gerçek birer çiftçiydi. Mirso da bize uğrar, bahçe çitinden bana seslenirdi: "Gel kızım! Hayvanlara ot toplayalım!" Doğum beni fena halde korkuttuğu için Mira beni sakinleştiriyordu. Ama Staya Nine'ye hepsinden fazla kalbim ısınmıştı.

Ev işimi bitirir bitirmez sokağın aşağısına inip ona gidiyordum. Bazen Ratko'nun annesi de bana katılıyordu. Aslında o sıralarda hep hastaydı. Staya Nine'de kendimi az da olsa evimdeymiş gibi hissediyordum. Zayıf kadın belki altmış beşindeydi ve oldukça varlıklıydı. Her gün başka bir başörtüsü takar, koyu renk etekler giyerdi. Yaşlı kadın pırıl pırıl silinmiş odasını küçük yastıklar, örtüler ve çiçeklerle sevimli bir şekilde döşemişti. Benim evimin de böyle görünmesini çok istiyordum.

Onunla annemi ne kadar özlediğimi konuşabiliyordum. O da bana kızları ve dört kez evlenmiş olan problemlili çocuğu Radovan'la ilgili birçok sırrını açıyordu. Doğuma gelince, beni en fazla rahatlatan Staya Nine'ydi. Bir çocuğunu at arabasında, bir diğeri ahırda dünyaya getirmişti. Belki de bütün bu olay, düşündüğüm kadar kötü değildi.

Sekizinci aya girdiğimde Ratko, beni doktordan doğum için bir gün almak gerektiğine ikna etti: "Herhalde çocuğu ölü doğurmak istemezsin, değil mi?" Kostanica'ya doğru yola koyulmuştuk ki, ağlamaya başladım. "Yapamayacağım. Lütfen geri dönelim," diyerek Ratko'ya yalvardım. Ama yumuşamadı. Sonunda doktorun sadece ultrason muayenesi yapmasına izin vereceğime dair aramızda anlaşlık. O zaman buna dayanabilirdim. Doktor ekranı gösterirken korkuyla sedyede yatıyordum: "Erkek gibi görünüyor. Bütün organları tamamen gelişmiş." Sevinçten onu öpebilirdim.

Yüreğimden büyük bir yük kalkmıştı. Karnım küçücük olduğu için çocuğun sakat doğacağını düşünerek sürekli endişe edip durmuştum. Eve dönerken neşeyle isim bulma çabasına girdik. Yansız bir isim olması gerekti. Çocuk hiçbir şekilde adı yüzünden diğeri tarafından itilmemeliydi. Zoran isminde karar kıldık. Bu isim Sırp'larda, Hırvat'larda ve Müslüman'larda da vardı. Anlamı, "şafağın söküşü" gibi bir şeydi.

Önceden olduğu gibi doğumdan korkuyordum. Nasıl gelişeceğini bilmiyordum. Annemin tavsiyelerine çok ihtiyacım vardı. Tabii köydeki diğeri kadınlarla da konuşuyordum. Ama onlar korkunç sahneler dile getiriyorlardı: "Vücudun ateş gibi yanar, içinde her şey parçalanır, damarlar yırtılır..." Hatta biri, "Acıdan gözlerin yuvalarından uğrar," diye iddia ediyordu.

Bu gibi toplantılardan eve döndüğümde sadece ağlıyordum. Ratko bu kadınlara kızılıyordu: "Sana onlarla bu konuda konuşmamamı söyledim. Onlar, hiçbir şeyden haberleri olmayan aptal kaz kafalılar." Sonunda Kostanica'dan bana doğumla ilgili rehber bir kitap aldı. Ama bu kitaptaki kadınların çoğu banyo küvetinde doğurmuşlardı. Şimdi ne yapacaktım? Bizim banyo küvetimiz yoktu. Hamileliğin sonlarına doğru aşırı sinirden tekrar sigaraya başladım.

Ailemi hâlâ yanlış isimle arıyorduk. Sonra Staya Nine'nin Zagreb'de oturan kızı Dara sürpriz bir ziyarete geldi. Belki bize yardım edebilirdi. Dara'ya Zagreb'den ailemle bağlantı kurup kuramayacağımı sordum. Hemen kalem ve kağıda sarılıp babamın adını yazmaya koyuldu. Telaşla annemin adının Fatma, babamınkinin de Goran olduğunu söyledim. Ratko kocaman açılmış gözlerle bana bakakaldı.

15.07.1996

Birazdan gece yansı olacak. Herkes uyuyor. Ortalık sessiz. Günlerden beri hiç yazmadım. Bunun benim için daha kolay olacağını düşünmüştüm. Şaşkınım. Acım ve üzüntüm gittikçe şiddetlendi... Acımla diğerlerini sıkımmaya gayret ediyorum. Ama kendim bile bir dakika olsun bu acıdan kurtulamıyorum. Ne yapmalıyım? Başka nereye başvurmalıyım? Gözlerimde yaşlar pırıldıyor, sonra yanaklarımdan aşağı süzülüyor. Acı ve hüznü bir gözyaşı. Leyla'mı sürükleyip götüren her kimsen! Onu esaret altında tutan ya da belki hayatını kurtarmış olan kişi... Senin de bir annen yok mu? Hiç senin için sıcak gözyaşları dökmedi mi? Bilesin ki, Leyla'nın annesinin gözyaşları da ölümün kendisi kadar acı verici. Ona annesini araması için izin ver.

17.05.1996, Cuma

Radyo K.'de yayınlanan "Kayıpları arıyoruz" programına Leyla için bir haber gönderdim. "B.li Fatma Babic, Velika Kladuša'da bulunmuş olan kızı Leyla'yı arıyor. Son kez arkadaşı Zerrin'in yanında görüldü. Sevgili Leyla, zor günleri atlattıysan ve beni duyuyorsan, haber ver, annen."

Annenin günlüğünden

***

Kapı ardımızdan kapanır kapanmaz beni sorguya çekti: "Neden Milan değil de Goran?" Ona Goran'ın üvey babam olduğunu söyledim. "Ama babanın adı Milan, değil mi?" "Hayır, Zaruf." Neden birden Zaruf oldu?" Ratko kuşkulandı. Tepkisinden korktuğum için bu yanlışlığı ona açıklamaya cesaret edemediğimi söyledim. Ratko nasıl böyle çılgınca bir düşünceye kapılabildiğime şaşırmişti. "Annenleri şimdiye dek çoktan bulabilirdik," dedi.

Anneyle ilk konuşma

18.06.1996

Saat 18.50. Goran, Reyhan¹² ve ben birlikte oturuyoruz. Telefon çalıyor.

Goran ahizeyi kaldırıyor ve Leyla'nın adının geçtiğini duyuyorum. Goran, "Burada. Leyla'nın annesini veriyorum, " diyerek telefonu bana veriyor. Telefondaki kadın kendisini Zagreb'den Dara olarak tanıtıyor. Bir aydan beri bizi bulmak için uğraştığını söylüyor. Kısa zaman önce B.deki annesini ziyarete gitmiş ve orada kızıyla tanışmış. Leyla iyiymiş ve yakında bir bebeği olacakmış. Endişe etmemeliymişim. Bana Leyla'yla iletişime geçebileceğim bir telefon numarası verdi. Serseme dönmüştüm ve bu yerin kimlerin elinde olduğunu sordum.

Gülerek Kostanica'nın Sırp Cumhuriyeti'nde olduğunu açıkladı...

19.06.1996

Buradan Sırp Cumhuriyeti'ne erişilemiyor. Bu ancak F.den mümkün ve orası da şu sıralar Hırvatların işgali altında. Telefon numaramızı Goran'ın kız kardeşinin kocası Zeliko'ya verdik. Onun bir uydu telefonu var. Bir bağlantı kurulduğu takdirde bizi köye, yanına alacak. İçimde bunun bir an önce gerçekleşmesi isteği yanıp tutuşuyor. Tamamen belirsizlik içinde yaşıyorum. Bugüne dek yirmi bir kez yanlış ihbar yapıldı.

Annenin günlüğünden

***

"Leyla! Leyla!" Komşulardan birinin çocuğu evin önündeki sokakta bağıyordu. Staya Nine kendi artık pek yürüyemediği için onu göndermişti. "Evet?" diye karşılık verdim. "Staya Nine'nin oraya, telefona gel çabuk!" "Telefon kime?" diye inanmayarak sordum. "Sana!" "Kimmiş?" "Bilmiyorum, ama Staya Nine hemen gelmen gerektiğini söyledi!" Şaşırarak Ratko'ya sordum: "Biri telefonla beni mi arıyormuş?" Soğukkanlı bir tavırla: "O zaman birlikte gidelim," dedi.

Çocuk sokakta bizi bekliyordu: "Herhangi biri değil, annen!" diye bağırdı. Ağzımdan sadece, "Anne!" sözcüğü çıktı ve bir anda ne ileri ne de geri hareket edebildim. Beynimden vurulmuş gibi hareketsiz kalmıştım. Ratko üsteledi: "Haydi, bağlantı kesilmeden gidelim." Karnım burnumda halimin elverdiği ölçüde sokaktan aşağı koşmaya başladık.

Tam Staya Nine'nin evine paldır küldür girmiştik ki, heyecanla bağlantının kesildiğini söyledi. Birazdan arayacaklardı. Ah Allah'ım! Hep günün birinde annemi bulacağımı ümit etmiştim Ama onun beni arayacağını hayatta hesaba katmamıştım. Elim ayağım birbirine dolanıyordu.

"Belki de başka biri," diye fısıldadım. Bu kez Ratko, Staya Nine'ye ve çocuğa tehdit edercesine sordu: "Annesinin aradığından emin misiniz? Sakın bize böyle bir şaka yapmayın!" İçimde bir kargaşa hüküm sürüyordu. Karnım ileri geri oynuyordu. Ratko bebeğimi Staya Nine'nin mutfağında doğuracağımdan çok korktu.

Birden telefon çaldı. Korkudan nefesim kesildi. Ratko ahizeyi kaldırıp bana uzattı. Önce telefonda bir erkek konuştu: "Ben Zeliko, Leyla! Beni hatırladın mı?" Zeliko'nun kim olabileceğine dair hiçbir fikrim yoktu. "Zeliko, yahu." "Özür dilerim, bilmiyorum," diye kekeledim. "Anneni alıyorum," dedi. Bu. Goran'ın kız kardeşinin kocasıydı. Onun varlığını tamamen unutmuşum. O anda bir çıtırtı oldu. Hat yine kesilmişti.

Hipnotize olmuş gibi saatlerce telefona bakıp durduk. Haydi! Çal artık!

Birden zil sesiyle yerimizden fırladık. Boğazım kurumuştı. Annemin sesini duyunca sesimi kaybetmişim. Telefon elimde, öylece durmuş, ağlıyordum. Bir an annemle konuşmadığıma inandım. Hemen sonra tam tersine. Şoka girmişim. Tamamen kayıptım. Annem sürekli bir şeyler soruyordu, ama ağızımdan bir tek kelime çıkmıyordu. Dudaklarımın arasından, zorla, “Hamileyim,” diyebildim. Annem üsteledi: “Kaç aylık, anlatsana! Neden susuyorsun?”

Ratko endişeyle altıma bir sandalye çekti, ama tepki vermedim. Bozuk plak gibi sürekli dolanıp durdum: “Erkek kardeşim, kız kardeşim nerede?” Adlarını söylememiştim. Bu yüzden annem geçici bir süre için benim yine onu aldatmak isteyen ahlâksızlardan biri olduğumu düşünmüştü.

Annem, “Birbirimizi görmek için bir yol bulacağız. Endişelenme,” diyerek veda etti. Ancak telefonu yerine koyduktan sonra oturabildim. O zaman çevremdeki herkesin ağlamakta olduğunu fark ettim. Konuşmamız bir saat sürmüştü ve birbirimize hiçbir şey söylememiştik. Bu korkunçtu!

03.07.1996

Goran telefon ettiğinde işteydim. Zeliko, Leyla'yla konuşmuş ve bizimle görüşebilmesi için onunla randevulaşmış. Zeliko arabada artık onu tanımadığından söz etti. Kendimi kaybetmiştim ve bunun da yine diğerleri gibi yanlış ihbar olmamasını diliyordum. F.ye saat 17.30'da vardık. Saat 02:00'ye doğru bir bağlantı sağlayabildik. Leyla'nın telefonun yanında oturmuş, beklediğini bildiğim için titremeye başladım.

Ağladım, ama Leyla'nın ağlamasını duyduğumda içimde bir şey kıpırdadı.

Yutkundum ve kendimi nasıl hissedeceğimi bilemedim. Sonra yine kendimi toparlayıp odaklanmaya çalıştım. Ancak sonra konuşabildim: "Merhaba, Leka." Ahizeden kanımı donduran bir ses geldi. Haykırıyordu: "Anne!" Sonra hıçkırmaya başladı ve sadece, "Anne, anne, anne," diyebildi.

Bütün gücümü toplayıp kaç yaşına geldiğini, ayakkabı numarasını ve ne zaman doğum yapacağını sordum. Leyla ne erkek ne de kız kardeşinin adını bir kez olsun andı. Korkmuştum. Ama sonra cana yakın sesine giderek güvenmeye başladım. Duymak için beş yıl beklediğim o sese... Tekrar eve döndük ve kafamda sadece o şaşkın sesi duyuyordum: "Anne, anne!" Boğazım düğümleniyordu ve Goran'a sürekli bunun bir rüya olup olmadığını soruyordum.

Annenin günlüğünden

***

Bu sadece bir ryaydı! Hepsi bir ryaydı! Ama birden aklım başıma geldi: "Eve, ailemin yanına dönebilirim!" Tamamen altüst olmuştum. Eve gelince yüzümü yastığa gömüp acıyla ağladım. O andan sonra Ratko'yla artık anlaşamamaya başladım. Bana duyduğu sevgiyi göstermeye kalkması sinirime dokunuyordu. Ona karşı sürekli öfkeliydim ve yanıma yaklaşmasına katlanamıyordum. Beni yalnız bırakır bırakmaz rahat bir nefes alıyordum.

Komşunun çocuğu on gün sonra beni yine telefona çağırdı. Annemle iki ya da  saat telefonda konuştum. Kısa zamanda birbirimizi göreceğimizi söyledi. Daha fazlasını hatırlamıyorum.

24.07.1996,Çarşamba

Dara'yla telefonda konuştum. Bana Ratko ve Leyla'nın yiyecekleri olduğunu, ama paraları olmadığını söyledi.

25.07.1996, Perşembe

Komşumdan 200 DM borç aldım. Leyla'ya bir mektup yazıp Zagreb'deki Dara'ya ulaştırması için bir tanıdığıma verdim. Mektubun içine iki de resim koydum.

Annenin günlüğünden

Zoran'ın doğumu

Yaklaşık iki hafta sonra Ratko, “Çocuk ölüyor!” diyerek ödümü kopardı. Hesaplanmış olan doğum süresini beş gün geçmiştik. Hiçbir şekilde hastaneye gitmek istemedim. Ama Ratko beni feci şekilde korkuttu. Kliniğe geldiğimizde hemşireler bizi sakinleştirdi: “Yarına kadar zaman var.” Gerçekten de bebeğim ertesi gün dünyaya geldi. 29 Ağustos 1996'da.

Önce suyum boşalttılar, sonra koridorda aşağı yukarı yürümem gerekti. Bir hemşire sürekli gelip sordu: “Acıyor mu? Rahatça dinlen.” Çünkü iki saattir koridorda gidip geliyordum ve artık sıkılmışım. Rahatlamış bir halde uzandım ve uyudum. Bir süre sonra ebe geldi ve ellerini şaşkınlıkla başına götürdü: “Böyle şey olmaz! Böyle bir durumda nasıl uyunur?” Sancılanmam için bir damla verdiler. Hemşire laf arasında doktoru getirmesi gerektiğini söyleyerek beni korkuttu. Birden içimde bir şeyin kasıldığını hissettim. Ratko, “Hiç bağırmıyorsun, bunun normal olup olmadığını doktora sorayım,” diyerek endişeyle koştu. Hasta bakıcı sedyenin üzerinde kıvrıldığımı görerek yokladı: “Sancın var mı?” “Hayır,” diye karşılık verdim. “Ama sancılanmadan önce kasılmalar başlamaz,” dedi çekişen bir tavırla. O zaman ağlamaya başladım. Bacaklarımın arasına araştırır gibi baktı ve şaşkınlıkla bağırdı: “Doğum gerçekten de başlamış!” Aceleyle Ratko'yu dışarı çıkarttı.

Doktor sancı odasına girdiğinde gözlerimi sıkıca kapadım. Karanlık! Artık hiçbir şey hissetmiyordum. Artık orada değildim. Doktor epizyotomi¹³ yapması gerektiğini söyledi. Aletlerin şakırtısı duyuldu. Birden bağırdı: “İşte geliyor!” Sonra yırtıkları tekrar dikti. Bu acı vermişti. Hemşire bebeği bana kısa süreliğine gösterdiğinde, minicik yüzü mosmordu ve karnında titreşen beyaz bir kordon vardı. Bağırsağının patladığını sanıp hıçkırmaya başladım. Zaten benim gibi birinin normal bir çocuk dünyaya getiremeyeceğini biliyordum! Kırık bir sesle bebeğin neresinin eksik olduğunu sordum. Hemşire, “Her şey yerli yerinde! Bir erkek,” diyerek beni sakinleştirdi. Rahat bir nefes alarak güldüm. Bebek sağlıklıydı ve erkekti!

Bu yardıma muhtaç kundağı hemen kucağıma almayı çok isterdim. Ama Zoran kuvöze konması gerekecek kadar küçüktü. Soğuktan dişlerim takırdıyordu.

Hastabakıcı beni sedyeye koridorda iterken Ratko hemen üzerime atladı. Tamamen kendini kaybetmiş bir halde koluyla yüzünü sildi ve dudaklarını kulağıma bastırdı: “Senden hiç ses gelmeyince öldüğünü sandım.” Uyumamam gerektiği için Ratko iki saat benimle konuştu. Bu arada telaşla bebeği görmeye koştu. Sonra yine yanıma geri döndü.

“Tuvalete gitmem gerek,” diye mırıldandım. “Bekle, hemen yardım çağırayım,” dedi Ratko. Hemşirenin duymaması için, “Saçma, kimseye ihtiyacım yok, canım acımıyor ki,” diye fısıldadım. “Öyle mi, yürüyebilir misin o halde?” diye inanmayarak sordu. Yatakta doğrulup oturdum, bacaklarımı yere koymak istedim ve yere yığılıp kaldım. Aynı anda hemşire soluk soluğa geldi ve onu çağırmadığım için beni azarladı. Rahmimin bir yaradan oluştuğunun bilincinde değildim. Akşam olunca rüyamda öldüğümü gördüm. Bu rüya beni çok çok uzaklara götürdü. Kırmızı, sarı, mavi ve olabilecek bütün renkler çevremde parılıyordu ve ben düşüyor, düşüyor, düşüyordum. Biri elini alınma koyarak ateşimin çok yüksek olduğunu söyledi. Çevremde gergin bir telaş oluşmuştu. Ertesi gün iyileştim.

Hastanede beş gün yatmak zorunda kaldım. Bebekler açlıktan ağlamaya başlar başlamaz özlemden yatağında ağlıyordum. Günde üç kez, on dakikalığına bebeği kucağıma almama izin vardı. Bunun dışında ancak camın ardından bakabiliyorduk. Hemşireler yeni doğan bebekleri odalara getirirlerken, kurala göre kucaklarına ancak üç bebek alabiliyorlardı. Kucaklarında dört bebek olduğunda, Zoran'ın

da ilerinde olduğunu anlıyordum. Çünkü minik kurtuğu her seferinde araya sıkıştırıyorlardı.

Kafamın içinde her şey kk bebeğin etrafında dönüyordu. Hatta annemi bile unutmuştum. Kalbim sevgiyle dolup taşıyordu. Yıllardan sonra belki de kendimi ilk kez biraz da olsa mutlu hissediyordum. Kk hazinemi büyük bir hayranlıkla kucaklıyordum. Minik bacaklarıyla oynamak istediğimde, bir hastabakıcı, “Asla olmaz! Ne sanıyorsunuz?” diye bağırdı. O zaman Müslüman olduğum için bana böyle kötü davrandığını düşündüm. Ama daha sonra hiçbir annenin çocuğunun üzerini çıkarmaya izni olmadığını öğrendim.

İkinci gün koridorda, “Yaşasın, anne!” diye şarkı söyleyen birçok tamdık ses duydum. Birbiri ardına Lubyen Dede, Misan, Darko ve mutfak ekibinin bütün diğer yeleri hasta odama doluştular. Karan yine havan topu gibi içmişti ve iek demetiyle sendeleyerek içeri girdi. Odanın içi kimsenin kıpırdayamayacağı kadar sıkışıktı. Doktor gözlerini yuvarlayıp: “Bunlar deli,” diye söylendi. Karan’ın karısı beni her gün ziyaret etti ve tatlılar getirdi. Hatta bir dönem sabah, öğle ve akşam gelir oldu. Tam dinlenmek için yatağa girdiğimde, “Ziyaretiniz var!” dedikleri için ayağa dikildiğim çok oluyordu. Kendi vatanımda olsam herhalde bu kadar ilgi görmezdim.

Anneyle buluşma

Zoran'ı mutfak ekibinin son doğum günümde hediye ettiği beşiğe yatırdık. Kayınvalidem bu arada kıskanç gözlerle bizi izliyordu. Zoran'ın doğumuna dek hep bana yardıma hazır olmuştu, ama bir anda bana verdiği bütün desteği kesmişti.

Yaşlı kadın bazen hiç nedeni olmaksızın günlerce bizimle tek kelime etmiyordu.

Üstüne üstlük Ratko'nun şirketi iflas etmişti. Ne şekerimiz ne yağımız ne de unumuz kalmıştı. Birkaç yumurta dışında tabağımızda hiçbir şey yoktu.

Gerçi ahırda iki keçi duruyordu, ama hiçbirimizin hayvanlarımızı kesmeye gönlü elvermiyordu. Ayrıca Zoran için onların sütüne ihtiyacım vardı. Neyse ki Ratko birkaç hafta sonra kereste fabrikasında tekrar iş buldu. Yine de eve gergin bir ortam hâkimdi. Hiç kimse birbirine katlanamıyordu. Ratko ve annesinden nefret ediyordum. Tek sevdiğim, bebeğimdi. Bu zehirli atmosfere karşın Zoran'ı elimden geldiğince güzelleştirmeye çalışıyordum. Evimiz rutubetli olduğu için bazen bebek eşyalarını günde dört kez ütülüyordum. Onun zıbınlarını yıkayıp dolaba koyuyordum. Bu arada eşyaların tekrar nemlendiğim görüyordum. Böylece günün çoğunu leğenin başında geçiriyordum. Bebeği sabah akşam küçük plastik küvette yıkıyordum. Kayınvalidem öfkeyle saçını başını yoluyordu: "Bu kadar sık yıkarsan çocuğu öldürürsün." Köyde çocuklara pek fazla özen gösterilmemesi alışılmış bir durumdu. Kimse ne kadar kirli olduklarına dikkat etmiyordu. Bizim evde bile içeri girerken ahır çizmeleri çıkartılmıyordu.

Zoran'ı kucaklayıp burnunu öptüğümde kayınvalidem hemen karşı çıkıyordu: "Yapma! Bu iyi değil." "Neden?" diye soruyordum. "Yoksa ileride yalancı olur," diyordu yaşlı kadın. Zoran'ı boğazından öptüğümde yaygarayı kopartıyordu: "Bu iyi değil." "Neden?" "Yoksa ileride kekeler." Ellerini okşadığımda, bu kötü işçi olacağı anlamına geliyordu. Her taraftan üzerime batıl inançlar yağıyordu.

Bebekler hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Bu yüzden bazen kadınların tavsiyesine uyuyordum. Örneğin, Staya Nine, Zoran'ın göbeğini bir yıl boyunca özenle sarmam gerektiğini salık vermişti. Bu yüzden artık çamaşırdan başımı kaldıramaz olmuşum. Göbek bağları, zıbınlar ve bezler ayaklarımın dibine yığılıyordu.

Hepsinden kötüsü kayınvalidemin üstüme gelmesiydi. Doktor gazını çıkarmam için Zoran'ı karın üstü yatırmamı söylemişti. Gerçekten de böyle yapınca bir anda minik bir fare gibi uyuyordu. Kayınvalidem Zoran'ı bu durumda görünce yine söylenmeye başladı: "Çocuğu boğmak mı istiyorsun? Bu kadar kötü bir anne görmedim!" Öfkeyle burnumdan soluyarak ona emrettim: "Çabuk odadan çık." "Beni kendi evimden nasıl kovarsın?" diye ciyakladı. "Dışarı, marş marş!" diye bağırdım. Ratko öğleden sonra işten döndüğünde hâlâ sakinleşmemiştim.

Bunu izleyen gün, yine evde ağır çamaşır kazanını sürükleyerek götürüyordum.

Yaşlı kadın her zamanki gibi bağırpıp çağırmaya başladı. Birden gözüm karardı. Öfkeden kızarak çamaşır kazanını yere devirdim. Bütün ev suyla doldu. Daha fazlasını hatırlamıyorum. Sadece Zoran'ı bütün gün kucağımda taşıdığımı biliyorum. Akşam Ratko ve annesine yemek hazırlamadım. Herhalde sinir krizi geçiriyordum.

O günden sonra küçük bebeğime daha sıkı bağlandım. Zoran sevecen bir çocuktü, ama ben normal bir anne değildim. Artık onu beşiğine koymak yerine kucağımda uyutuyordum. Bir gece sandalyeden düştüm ve neredeyse onu eziyordum. O zaman bebeği en azından geceleri rahat bırakmam gerektiğini kabul ettim.

Beşiğinin kenarına bir sandalye çektim, elimi Zoran'ın bedenine koydum ve bu şekilde uyukladım.

Ratko sürekli, "Yatağa, yanıma gel," diye üsteliyordu. Ama onun bedenini bedenimde hissetmek istemiyordum. Artık Ratko'yu düşünmekle zaman geçirmiyordum. Çok sevgi dolu bir babaydı. Ama bu şaşkın durumdayken onu bile kıskanıyordum. Bebeği kollarına alıp sallaması beni kızdırıyordu.

Annemle buluşacağımız günü ipe çekiyordum. Evden dışarı ancak gerektiği zaman çıkıyordum. Sahra mutfağından ya da köyden biri ziyarete geldiğinde, onları hemen kapı dışarı etmek istiyordum. Konukların saygısız davranışları sinirime dokunuyordu. Kimse Zoran'ın o sırada uyuyup uyumadığına dikkat etmiyordu. Düşüncesizce sigara içip gürültü yapıyorlardı. Küçük çocuk sürekli sıcırdıyordu. Bu beni deli ediyordu. Çocuğum benim için her şey demektir.

Annem beni elinden geldiğince Staya Nine'den telefonla arıyordu. Torunu için çok heyecanlanıyordu. Boyu ve ağırlığı ne kadardı? Gözleri ve saçları ne renkti? Telefon ahizesini Zoran'ın kulağına tuttuğumda, "Anneanneyi, dedeyi, anneyi öp," diye adeta cıvıldıyordu. Ne yazık ki, bir mobil telefon olmadan ailemle görüşemiyordum. O haftalarda annemle yaptığım konuşmalar ilgilendiğim tek şeydi. Annem Banyo Luka'daki koruma hattında buluşmamızı önerdi. Ratko bunun için borç almalıydı. Daha sonra bu parayı ona ödeyecekti. Annem, buluşmamızdan yaklaşık iki gün önce tekrar aradı. "Görüşene dek bekleyemedim," dedi. Yutkundum.

07.10.1996

Banya Luka'daki koruma koridorundan söz edildiğini duydum ve Dara Leyla'nın oraya nasıl gelebileceğine dair bilgi verdi. Leyla, Ratko'nun da buna razı olduğunu söyledi. Ama paraları yoktu. Zagreb'deki erkek kardeşimi aradım. Karısı Dara'ya 150 DM verdi, Ne olursa olsun Goran'la ben koridorda bekleyeceğiz. 08.10.1996 tarihi için sözleştik.

Annenin günlüğünden

***

Kayınvalidem planlanmış yolculuğumuzu öğrenince, "Gitme oğlum, Müslümanlar seni öldürür," diye yaygara kopardı. "Balinkuša," diyerek bana sövdü. Ama kulak asmadım. Bütün düşüncelerim anneme odaklanmıştı. Günlerden beri heyecandan uyuyamıyordum. Sanki her yerime karıncalar üşüşmüştü. Ratko'ya, "Zoran'ı da götürmek istiyorum," diyerek tutturdum. Bu söz konusu bile olamazdı. "Yol çok uzun ve Zoran daha çok küçük," diye kestirip attı. Bu dayanaksız kanıt karşısında delirdim. Koridora olan yol bir saatten fazla değildi ve bebeğimden bir dakika bile ayrı kalmayı düşünemiyordum.

Aslında Ratko benim bebekle ve annemlerle birlikte bir daha dönmemesine gideceğimi düşünüyordu. Ama böyle bir planım yoktu. En sonunda, "Zoran gelmezse ben de gitmem," diyerek kararımı bildirdim. "Ne? Anneni görmek istemiyor musun?" diye sordu Ratko şaşkınlıkla. Alayla ona sataşım: "Bebeği kime bırakacağım? Annenin korumasına mı?" Ratko kararında ısrar edince sonunda Zoran'a Mira'nın bakmasına karar verdik.

Yolculuk için komutandan 300 DM borç almıştık. Bize arabasını verdi. Ratko arabayı kendi kullanmak istemedi. Belki de fazla heyecanlıydı. Belki de yanında destek olacak birini istiyordu. Bu yüzden yola dört kişi çıktık. Şoför, bir komşu, Ratko ve ben.

08.10.1996

Sabah 07:00'de yola çıktık. Bütün yol boyunca sustum. Üşüyordum. Goran ve şoför sohbet ettiler. Sigara tiryakisi olduğum halde bir tane bile içmedim. Sanki oraya hiç varamayacağımızı sanıyordum. Yol bana sonu gelmezmiş gibi göründü. Hangi yoldan gittiğimizden haberim yoktu. Hiçbir şeyi sonuna dek düşünemiyordum. Her şey sersemleticiydi.

Annenin günlüğünden

***

Yaklaşık 20 kilometrelik koridor, Banya Luka'da bir yerde bulunuyordu. Amerikalıların kontrolü altında olduğu için buraya "Little Arizona" deniyordu. Görünüşe bakılırsa kaçakçılığa uygun bir yerdi. Arabamız uzun bir kuyruğa girdi. Yüzlerce insan arkamızdan gelip sıkıştırmıştı. Şoförümüz, "Arkamızda Müslümanlar var. Bizi öldürecekler," diye sızlanmaya başladı. Bir metre daha ilerlemeye cesaret edemiyordu. "Ah, hadi! Yürüyelim o zaman," dedi Ratko.

08.10.1996

... Arabadan indik ve kalabalığın arasına karıştık. Sadece acelem vardı.

Annenin günlüğünden

***

İnsan kalabalığının arasında şaşkınlıkla tanıdık bir çehre arıyordum.

Zorlamaktan gözlerim ağrıyordu. Bir anda Goran'ı tanıdım. Tüylerim diken diken oldu. Aynı anda üvey babam da beni tanıdı. Sanki ağır çekimdeymiş gibi birbirimize doğru koştuk. Ağlayarak birbirimizin kollarına atıldık. "Annem nerede?" diye soluk soluğa sordum. Onun yarım metre arkasında duruyordu. Onu tanıyamamıştım. Bu kadının annem olabileceği aklımın ucuna gelmezdi. Zayıflamıştı, hasta görünüyordu ve saçlarını sarıya boyamıştı. Eskiden benim gibi uzun, siyah saçları vardı. Goran göstermese bir yabancı gibi onun önünden geçip giderdim. O da aynı şeyi yapardı.

08.10.1996

... Bize doğru yönelen genç bir kadın gördüm, ama ona dikkat etmedim. Başka birini beklediğim için telaşlıydım. Goran o anda, “İşte bizim Leka’mız,” dedi. Bu, demin göz ardı ettiğim genç kadındı. Beynimden vurulmuş gibi olduğum yerde kalmıştım. Sendeledim. Goran beni tuttu. Leyla bana doğru geldi. Kucaklaştık.

Annenin günlüğünden

***

Kocaman açılmış gözlerle bana baktı. Bir an sonra birbirimizin kollarına atıldık. Bayılacakmış gibi hissediyordum. Sonra ağladık, ağladık, ağladık. Annem bir ara beni kendinden uzaklaştırdı. “Gerçekten sen misin?” diye fısıldadı.

Eliyle boğazımdaki eski ameliyat izini yokladı. Annem oradaki kabartıyı görünce rahatlamış bir şekilde güldü. “Gel, bir yere oturalım,” diyerek onu tuttum.

Sonra elimden tutarak beni kalabalığın içine çekti. Sadece onun elimi sıkıca tutuşunu hissediyordum, bunun dışında hiçbir şey yoktu. Ratko’yu tamamen unutmuştum.

08.10.1996

... Kızım bir deri bir kemik kalmıştı. Leyla'nın gözlerine baktım, saçlarını okşadım ve ameliyat yarasını aradım. Ağlamıyorduk. Yaşlar kendiliğinden akıyordu. Gözlerini bana dikmişti ve onların korku dolu olduğunu gördüm...

Leyla'nın elinden tutup kenara çektim. Birden durup kiminle geldiğini sordum. Adını söylemeden, "Bu adamla," diyerek onu gösterdi.

Annenin günlüğünden

***

Kimseye ait olmayan ülkenin ortasına bir kafeterya oluşturmuşlardı. Tahtadan yapılmış kasvetli bölmeleri andırıyordu. Üstü naylonla örtülüydü. Diğer ziyaretçiler de burada yer almıştı. Havada yoğun bir sigara dumanı vardı.

Oturduk. Annem hiç durmadan saçlarımı okşuyordu. Biraz akli yerine gelince sordu: "Bu Ratko mu?" Başımı salladım. Onu hayatımı kurtaran kişi olarak büyük bir minnettarlıkla selamladı.

08.10.1996

Oturup konuştuk. Konuşacak o kadar çok şeyimiz vardı ki... Kendimi toparladım ve elimden geldiğince normal davranmaya çalıştım...

Annenin günlüğünden

***

Ratko bizi sevginin bir araya getirdiğine dair bir şeyler geveledi. Ama annem sabırsızca yine benden yana döndü. Çantasından kardeşlerimin bir fotoğrafını çıkardı. Olabilecek her şeyden söz ettik, ama önemli şeyleri konuşmadık. Ağlamaktan bir şey konuşamadığımız için arada bir tekrar susuyorduk. Çevremde çekilen sandalyelerin sesini duyuyordum. Ayrılık zamanı geliyordu. Ama hiçbir şeyin farkında değildim. Gözlerim, anneminkilere takılı kalmıştı. Goran aramıza girdi: "Gitmemiz gerek." İçimde bir panik duygusu yükselmişti: "Olmaz!" Sadece on beş dakika geçmişti.

Ama gerçekte dört saattir el ele oturuyorduk. Yolun kötü durumu nedeniyle karanlık basmadan geri dönmeliydik.

Annem ve Goran bize biraz eşlik ettiler. Son kez kucaklaşıp ağlaştık. Annem, "Çok yakında tekrar görüşeceğiz," diyerek beni teselli etti. Veda ederken korkak şoförümüzün eline iki kocaman torba tutuşturdu. Kapılar kapandı. Hemen arkamı dönüp elimi salladım. Bakışlarımla annemi olabildiğince uzun alıkoymak istiyordum. Ama kalabalık, kaşla göz arasında onu yuttu. Üzüntüden arabadan atlamak istedim. Sadece bebeğimin düşüncesi beni bundan alıkoydu.

08.10.1996

Birbirimizden ayrılırken Leyla çok ağladı. Bizden ayrılmak ona çok güç gelmişti. O Sırların tarafına, biz diğer tarafa gittik. Ağlayamıyordum. Bomboş kalmıştım. Ne duygum ne kalbim ne de iç organlarım kalmıştı. Arabaya binip geri döndük. Artık üşümüyordum. Sadece Leyla'nın yanında getirmiş olduğu fotoğraflar gerçekten de onun yanında olduğumu kanıtlıyordu. Uzun zaman sustum ve bu arada ne düşündüğümü hiç hatırlamıyorum.

Annenin günlüğünden

***

Bütün yol boyunca bir ağlama krizine tutuldum. Eve geldiğimizde ağlamaya devam ettim. Tamamen kendimi kaybetmişim. Ağzımdan tek kelime çıkmıyordu. Yüz yıl boyunca susabilecek bir insan olmuşum. Benim için hiçbir şeyin önemi kalmamıştı. Ratko boş yere beni sakinleştirmeye çalışıyordu. Ama sadece ondan uzaklaşmak istiyordum. Artık eve gitmek istiyordum! İçimden kendi kendime konuşuyordum: "Sakin ol, Leyla. Zoran'la birlikte buradan gitmenin bir yolunu bulmalısın."

Niyetimle ilgili Ratko'yla konuşmadım. Onu gardiyanım olarak görüyordum.

Beni bırakması sekiz ay sürdü.

Zaman sümüklüböcek temposunda geçiyordu. Annemin hediyeleri sayesinde artık fazla muhtaç değildik. Zoran için gömlekler, havlular, kozmetikler, kısaca her şeyi paket yapmıştı. Bu değerli şeylere çok sevinmişim. Yine de bu buluşmadan sonra artık ağlamadan duramıyordum. Gittikçe daha derin bir kedere gömülmeye başlamıştım. Zoran olmasaydı, kendimi öldürebilirdim.

Noel geldi. Günü kutlamak için masada öğle yemeği ve taze pişmiş kek vardı. Sırp geleneğine göre evin içine biraz saman serpilirdi. Mutfağa ilk giren kişi bunların üzerine otururdu. Orada, kuluçkadaki tavuk gibi sessizce beklemeliydi. Ne kadar uzun "kuluçkada" yatarsa, evin içine o kadar fazla mutluluk gelirdi.

Diğerleri gibi ben de bu geleneği seviyordum. Ama siyah giysiler içinde sakallı bir rahip evimize geldiğinde ölecek kadar korktum. Bu adam bizden ne istiyordu?

İçi tüten buhurdanlığı sağa sola sallayışını korkuyla izledim. Bu herif evimizi yakacaktı. Ratko ve annesi masada saygılı bir şekilde sessizce oturuyorlardı. Sürekli haç çıkarıp duruyorlardı. Bunun tam olarak nasıl yapıldığını bilmiyordum. Ama rahibin sert bakışları beni delip geçmeye başlayınca, ben de yapmaya çalıştım. Hoşnutlukla homurdandı ve Zoran'a yiyecek bir şey vermek istedi. Elindeki beyaz yuvarlağı alıp onu oyaladım: "Zoran bunu daha sonra yer." Bana göre bu tür hamur işleri için daha çok küçüktü. Daha sonra bunun kutsal ekmek yerine geçtiğini öğrendim.

Kayınvalidemin davranışları günden güne sivrileşiyordu. Bir gün, "Kendimi asacağım," diyerek beni tehdit etti ve tavan arasında ip aramaya koyuldu. Sonra bulduğu iple kararlı bir tavırla bahçedeki ceviz ağacına koştı. Zoran evde ciyak ciyak bağırıyordu. Ratko işteydi. Kayınvalideme yalvardım: "Sakin yapma! Sana neler oluyor?" "Benden nefret ediyorsunuz," dedi somurtarak. "Kimse senden nefret etmiyor. Gel, eve girelim." Yaşlı kadını tekrar mutfak masasına oturtana dek uzun süre dil döktüm.

Kayınvalidem o günden sonra her sabah ipini eline aldı. Öfkesinden aklına yapacak başka bir şey gelmiyordu. Şimdiye dek hep sakinleştirici sözlerle onu çıkıldığı sandalyeden aşağı indirmiştim. Ama bu oyun dört ay böyle sürdü. Artık sabrım taşmıştı. Bir sabah su almaya giderken yine ağacın altında sızlanıp duruyordu: "Bu kez kendimi gerçekten öldüreceğim." Bir kolumda Zoran, diğerindeyse iki bidon vardı. "Lütfen acele et," diye onu kışkırttım.

Kırgınlıkla bana baktı. Dolu bidonlarla geri döndüğümde kapı eşiğinde oturmuş, sızlanıyordu. “Ne, hâlâ kendini asmadın mı?” diye bıkkın bir tavırla sordum.

Yaşlı kadın oğlu işten eve gelir gelmez üzerine hücum etti: “Karın beni öldürmek istiyor. Benden kendimi asmamı istedi.”

Ratko öfkeyle, “Anneme kendini asması için nasıl cesaret verirsin?” diyerek üzerime yürüdü. Bu güne dek annesinin yaptığı bu çocukça davranışı ona anlatmak bana aptalca gelmişti. O evde olduğunda annesi acı çeken bir yüz ifadesiyle bir lokma bile yemeyi reddediyordu. Ratko bu yüzden onunla son derece yakından ilgileniyordu. Ama yaşlı kadın o işe gider gitmez tıkmaya başlıyordu.

Ratko’ya, “Dört aydır kendini asıp duruyor,” dedim. Öfkeyle, “Burama geldi,” diye ekleyerek elimle boğazımı gösterdim. Ratko karşı çıktı: “Ama bunu mutlaka yüzüne söylemen şart mı?” “Ama sabrım taşıyor,” diyerek çıktım. Ratko birdenbire bu durum karşısında gülmeye başladı. Mutfakta annesiyle beni yüzleştirdi. Kadın, “Bu Balinkuşa yalan söylüyor,” diyerek karşı çıktı. “Seni öldürmek isteseydim, çoktan makineli tüfeği elime alırdım,” diyerek mutfak dolabına dayalı duran silahı gösterdim. Yine aynı şekilde yatak odamızın rafında duran bombayı da patlatabilirdim. Ratko, ülkedeki ateşkese güvenmediği için silahları alıkoymuştu.

Evdeki ortam, ancak yaşlı kadının aklına gelen yeni bir tehdit sayesinde düzeldi. “Sevgili karın artık sana bir bahçe yapsın. Yoksa çok geçmeden açlıktan öleceksiniz,” diyerek Ratko’ya çıktı. Bizim için parmağını bile kıpırdatmak istemiyordu. Ama bahçede çalışmak bana çok eğlenceli gelmişti. Ratko bana sebzelerin nasıl dikileceğini ve hangi bitkilerin hangi koşullarda verimli olacağını gösterdi. Böylelikle birbirimize biraz daha yakınlaşmıştık. Bu yakınlık sadece geceleri beni rahatsız ediyordu. Ratko benimle yatmaya devam ediyordu. Ben de bu sırada kâbuslar içinde kıvranıyordum. Artık buna katlanamıyordum.

Bu arada annemle birkaç kez telefonlaşmıştım. Son konuşmamızda olabildiğince çabuk B.ye gelmem gerektiği konusunda anlaştık. Çünkü annem mülteci bir kadından, sorunsuz ve ücret ödmeden Sırp Cumhuriyeti’nden nasıl çıkılacağını öğrenmişti. Şimdi sadece Ratko’yu ikna etmem gerekiyordu. “Aranız nasıl?” diye sordu annem. “İyi,” dedim.

B.ye ziyaret

Ratko sürekli beni oyalıyordu: “Birkaç ay daha bekle. Sonra B.ye birlikte gideriz.” Konu Zoran olduğunda her türlü tartışmayı yasaklıyordu: “Ülkedeki durum sekiz aylık bir çocuk için güvenli değil.” Öfkeyle onu suçluyordum: “Neden beni bırakmıyorsun? En azından gerçeği söyle.” Bir süre sustuktan sonra göğüs geçirerek teslim oldu: “Seni kaybetmekten korkuyorum.” Onun önünde diz çöktüm: “Bırak, eve gideyim.” Neredeyse altı yıl beklemiştim. Artık bir saniyesine bile katlanamıyordum.

Annemle buluşmamızdan sonra en önemsiz şeylere bile gözyaşı dökmüştüm. Ama Ratko ancak aylar sonra beni daha fazla tutamayacağını anlamıştı. Çok geçmeden onun izni olmadan da gideceğimi biliyordu. “On dört gün sonra geri döneceksen gidebilirsin,” diyerek şart koştu. Zoran’la beni arabayla Banya Luka otobüs terminaline getirdiğinde 1997’nin Temmuz ayıydı. Bu dönemde ancak kadınlar ve çocuklar ülke içinde dolaşmaya cesaret edebiliyorlardı. Erkekler intikamdan korkuyordu. Bebeğimle birlikte otobüse binerken Ratko omuzlarımdan tuttu: “Bana geri dönmeni hak ettim, değil mi? Hiçbir zaman kötü bir insan olmadım.” Ağlıyordu. Bu beni etkilemişti. “Gözlerime bak, Leyla. Bana söz ver,” diye yalvardı. Ona söz verdim.

Otobüs uluslararası koruma altındaydı. Bu yüzden kimsenin bizi durdurmaya izni yoktu. Yolculuk bana yüzyıl kadar uzun geldi. Oysa Bosna’ya yolculuk iki saat sürüyordu.

Sırp Cumhuriyeti’nden çıkarken yolda birçok silahlı askerin toplandığını gördük. Korkmuştum. Çünkü savaş bittikten sonra çoğu yasanın ancak kâğıt üzerinde geçerliliği kalmıştı. Otobüs, savaştan harap olmuş ülkede sarsılarak yol alıyordu. Simsiyah çatı iskeletleriyle yanmış evlerin önünden geçtik.

Evlerin kapıları boşluğa açılıyordu. Harap olmuş kilise kulelerinin yanında yıkıntıya dönmüş minareler uzanıyordu. Ama bütün bunlara dikkat etmiyordum. Zoran, diken üzerinde oturuyormuş gibi bütün yol boyunca bağırdı. Artık bekleyecek gücüm kalmamıştı.

Saraybosna’da annem ve kayınbiraderi Branko beni bekliyordu. İner inmez annem bebeği kucağına aldı. Branko, “Sonunda Leyla’mız burada! Artık senin için ağlamamız gerekmeyecek,” diye hıçkırarak burnunu sildi. Birbirimizle heyecanla kucaklaştık. Eve gitmek istiyordum! Şişman Branko direksiyona oturdu ve dar geçitlerden geçerek doğduğum şehre doğru yol aldık. Annem arka koltukta Zoran’la oynuyordu. Sürekli arkama dönüp çocuğun iyi olup olmadığına bakıyordum.

Heyecandan yol boyunca küsmüştüm. Dışarıda bana tanıdık gelen hiçbir şey görememiştim. Maden ocağına giden yollar bomboştu. Üzerinde otlar bitmişti. B.nin girişindeki ilk ev yanmıştı. Dağın yamacında yeni kazılmış mezarlar gördüm. Apartmanımızın önünde durduğumuzda gelmiş olduğumuzu bile anlamamıştım. Benim için her şey değişmişti. Bu arada bizim ev eskisi gibi görünüyordu.

Kız kardeşim Gorana merdivenlerde beni bekliyordu. “Sen gerçekten de aynı kız mısın?” diye sordum şaşkınlıkla. B.den ayrıldığımda henüz iki yaşındaydı. Şimdi sarışın bir kız bana gülümsüyordu. Merdivenleri benimle birlikte çıkarken sürekli ayaklarıma dolandı. Uyurgezer gibi koridorda yürüdüm. Çocukluğumdan geriye sadece mutfak dolapları ve koridordaki duvar dolapları kalmıştı. Evde olduğumu ancak bu dolaplar sayesinde anlayabildim.

Hiç düşünmeden erkek kardeşimin odasına yöneldim. Yerlerde şilteler ve uyku tulumları duruyordu. Burada Goran’la birlikte yatıyordu. Duvarlarda çocuk ellerimin renkli baskılarını gördüm. Şefkatle okşadım onları. Bu odadaki hiçbir şeyin benimle ilgisi yoktu, ama küçük ellerimin

izleri hâlâ oradaydı.

Gözlerimdeki yaşları sildim ve Emir'e bakmak için mutfığa girdim. Onu ne kadar özlemiştim!

Mutfakta makyajlı bir kadın boynuma sarıldı ve hıçkırarak ağlamaya başladı. Bu kimdi? Ancak günler sonra kim olduğunu hatırlayabildim. Bu, eski bir tanıdık olan Semida'ydı. Diğer komşular gelişimi haber alınca merakla küçük mutfığımızı dolmuşlardı. Bu insanlar benim için yabancıydı. Herkes, "Nasılsın?" diye soruyordu. Daha fazla bir şey sormaya cesaretleri yoktu. Annem bitkin düşmüş olan Zoran'ı odamıza yatırmıştı. Tam kendimi kalabalıktan kurtarıp tuvalete gitmek için koridora çıkmıştım ki, erkek kardeşim karşımda belirdi. Kök salmış gibi birbirimize sarıldık. O küçücük çocuk, bir yetişkin olmuştu. "Nerelerdeydin, abla?" diye sordu. Sesi eskisinden kalındı.

Emir hiç ağlamazdı, ama şimdi gözyaşları yanaklarından süzülüyordu. Uzun süre sıkıca birbirimize sarıldık. Sonra onun odasına gidip kapıyı kapattık.

Annem defalarca kapıyı tıklattı, ama ben her seferinde: "Bize biraz zaman verin," diyordum. Sigara içip konuştuk. Ne hakkında olduğunu bilmiyorum. Sonra Emir, Zoran'ı sordu. O heyecanla çocuğumu tamamen unutmuşum. Ayaklarımızın ucuna basarak yan odaya geçtik. "Bana benziyor," dedi Emir. Gururla sırıtıyordu.

Bütün konuklar mutfakta beni beklediği için ister istemez onlara katılmam gerekiyordu. Birçok insanla konuştum, ama fazla bir şey söylemedim. Artık kimse savaş hakkında bir şey duymak istemiyordu. Ne zaman söze başlasam, konu çabucak değiştiriliyordu. Susarak anlayışlı bir tavırla başlarını sallıyor ve kim bilir neler düşünüyorlardı. Bütün bu ziyaretlerden hoşnuttum, ama onların yaklaşmasına katlanamıyordum. Hep kardeşimle birlikte onun odasına kaçıyoruz. Böylece konuklar bütün gece beni bulmak için peşimden koşup durdu.

Emir dışında hepsinin toz olmasını isterdim. Annem bu yakınlığımızı böldü: "Artık üzerini değiştirmek istemiyor musun? Yolda gelirken hep terledin." Üzerimdeki giysileri çıkarırken annem ağlamaya başladı: "Ne hale gelmişsin!" Bir fanila, üzerine tişört, bir tişört daha ve böylece devam ediyordu. Bu kadar zayıflamış ve soğan gibi üst üste giyinmiş olduğumun farkında değildim. Annem bana yeni giysiler almıştı, ama hepsi birkaç beden büyüktü.

Mecburen Gorana'nın üç eteğini denedim. Sekiz yaşındaki kızın giysileri bana tam olmuştu. O zamanlar boyum 1,80'di ve kırk iki kiloydum.

Konuklar saat on bire dek kutlama yaptılar. Nihayet hepsi gittikten sonra Goran, annem, Emir, Gorana ve ben, mutfakta oturduk. Bir süre sonra Emir beni dürtükleyerek odasında bir şey göstermek istediğini söyledi. Kitaplarının arasından bir kutu çekip çıkardı. İçine beni hatırlatan her şeyi koymuştu. Eski şeker kâğıtları, tükenmez kalemim, renkli kibrit kutuları ve daha bir sürü ıvır zıvır. Bu kutuyu bütün savaş boyunca hep yanında taşımıştı.

O gece en son yatan annem ve ben olduk. Annem nasıl umutsuzca beni aradığından söz etti. Sadece toplama kampına konulduğumu biliyordu. Kampta neler yaptığımı ayrıntılı olarak sorduğunda cevap vermekten sakındım. Ağır işlerde çalışmıştık. Karda çıplak ayakla patates soymuştuk ve hastanede yerleri silmiştik. Annem beni daha fazla sıkıştırmadı. Kendiliğimden anlatmamı istiyordu. Ama daha sonra bu söylediklerime daha fazlasını eklemedim. Çünkü bir annenin kendi çocuğunun başına gelen bu tür korkunç şeyler nedeniyle kendini nasıl hissedebileceğini anlıyordum. Bu onun kalbini parçalardı.

Veda zamanı yaklaşıyordu. Günler gittikçe zor geçmeye başlamıştı, annemin gözleri giderek mahzunlaştı. Bana sürekli üsteliyordu: "Daha çok ye, çocuğum, ye!" Geceler boyu birbirimize sarılıp sohbet ediyorduk. Ratko'yla olan ilişkimin nasıl olduğunu öğrenmek istiyordu. "Olabilecek en iyi

şekilde,” diye karşılık veriyordum. Orada yaşamanın benim için ne kadar zor olduğunu söyleyemiyordum. O zaman annem ağlar ve beni yanında tutmak için her çareye başvururdu. Onunla bu yüzden tartışmak istemiyordum.

Gündüzleri sokağa çıkmaya cesaret edemiyordum. Sürekli başım dönüyordu.

Ayrıca sanki bütün insanlar parmaklarıyla beni gösteriyorlarmış gibi geliyordu. Kendimi bir münzevi gibi görüyordum. Diğer kadınlar bakımlıydı, güzel saç modelleri ve son moda giysileri vardı. Oysa ben berbat görünüyordum. Artık bu dünyaya, bu hayata ait değildim. Artık topluma karışma becerisinden yoksundum.

Mart 1997

... Leyla'nın gerçekte nasıl görüldüğünü ancak şimdi fark ediyorum. Tamamen kaybolmuş. Bizde kalmasını istiyorum. Ama bunda başarılı olamadım. Leyla korku içinde yaşıyor. Evden bile dışarı çıkmaya cesareti yok. Sürekli baş ağrısından yakınıyor. Birlikte yaşadığı insanlara dair sadece iyi şeyler anlatıyor. Bir şeylerin yolunda gitmediğini biliyorum. Ama ona acı vermek istemiyorum. Onun kararına saygı duymalıyım ve ona nasıl yardım edebileceğimiz üzerine düşünmeliyim.

Annenin günlüğünden

***

Korkmama karşın bir kez evin önündeki küçük banka oturarak insan önüne çıktım. Yerde tavuklar geziniyordu ve bir çiftçi inekleriyle önümden geçti. Bir süre sonra Belma adında, benim yaşımda bir kız da bana katıldı. Birlikte büyümüştük. Bana acıyarak baktı: "Feci görünüyorsun! Saçların çok kötü durumda." Kendimi savunmaya cesaretim yoktu. Bu arada uçları çatal çatal olmuş saçlarım onun tepesindeki birkaç tüyden çok daha iyi durumdaydı. Belma savaştan önce hep birkaç adım gerimden gelirdi. Okulda dersleri kötüydü, kısa boylu ve pasaklıydı. Şimdi karşımda devlet başkam gibi böbürleniyordu. Kendimi onun yanında bir hiç gibi hissediyordum.

Konuklar her gün sürekli kapımızı çalıyordu. Bir gün tanıdığımız olan Semida kapıdan içeri girdi ve annemle beni neşelendirmeye çalıştı: "Bir akşam dışarı çıkalım." Hararetle olmaz anlamında başımı salladım. Annem kulağıma, "Ah, lütfen", diye fısıldadı. Onun hatırı için pes ettim. İki kadın da akşam için beni hazırladı. Nasıl görüldüğüm benim için önemli değildi. Makyaj yapmak için içimde bir istek yoktu. Annem merdivenlerde ayakkabılarımın kirli olduğunu fark etti. Dışarıdaki çamurda nasıl olsa kirlenecekleri için onları silmemiştim.

Yarı karanlık bir havada bir kahveye gittik. Kadınlar ve erkekler gözlerini dikip bana baktılar. Sanki alnıma "tecavüz edildi" damgası kazınmış gibi hissediyordum. Birazdan ayaklarımın altındaki yer yarılacaktı. Müzik kulaklarımda uğulduyordu. Önce ensemin, ardından sırtımın ter içinde kaldığını hissettim. Dudaklarımı sıkıca bastırıp Semida'ya döndüm: "İki dakika içinde buradan dışarı çıkmazsak işim bitiktir." Ama bu kadın öyle anlayışsızdı ki! Bana şımarık bir kızmışım gibi davrandı.

Birkaç kez dolandıktan sonra, "O zaman başka bir kahveye gidelim," diye tutturdu. Ama annem beni eve götürdü. Yorganı başıma çeker çekmez rüyasız bir uykuya daldım. Yanımdaki şiltede Zoran, annem ve Gorana uyuyorlardı.

Kapı yine çalıyordu. Bir anda bütün bu insanlara öfke duymaya başlamıştım. Katılımlarının riyakârca olduğunu hissediyordum. Eski arkadaşlarımın artık burada yaşamıyor olması da beni kızdırıyordu. Çevremde yüzlerce yeni çehre ortaya çıkmıştı. Çoğu, meraklarıyla beni deli eden mültecilerdi. Bu insanların kendi hikâyeleri vardı. Bana göre değillerdi.

En çok annemle zaman geçirmeyi seviyordum. Erkeklerle olan nefretim bazen üvey babama dek uzanıyordu. Ratko'ya geri dönmek zorunda olmak beni bunaltıyordu. Bu herif artık beni rahat bırakmalıydı! Bir an sonra bu düşüncelerimden utanıyordum. Çünkü sonuçta Ratko oğlunu ve beni dünyadaki her şeyden fazla seviyordu. Aileme nasıl veda ettiğimi hatırlamıyorum. Otobüse bile nasıl bindiğimi bilmiyorum. Nafile, otobüs bileti bulamamayı ummuştum. Annem, "Burada kal," diye ısrar etmekten bir hal olmuştu. Ama geri döneceğime söz vermiştim.

Mart 1996

Leyla gitti. Ve ben üzüntülerimle baş başa kaldım. B.den Sırp Cumhuriyeti'ni arayabilmek ancak mayıs ayında mümkün olabildi. Sık sık aradım ve uzun uzun konuştuk. Her seferinde telefonu önce benim kapamamı istiyordu, çünkü buna yüreği dayanmıyordu. Hiçbir zaman bir şeyden şikâyet etmedi... Her yeni telefonda Zoran'ın doğum gününe gelip gelemeyeceğimi soruyordu, çünkü daha sonra benimle eve dönecekti. Ratko buna mutlaka izin verirdi.

Annenin günlüğünden

Zoran'ın ilk doğum günü

Ratko, Banyա Luka'daki otobüs terminalinden bizi almaya geldiğinde sevinçten hopluyordu. O an için onu tekrar görmekten sevinç duymuştum. Köye gelince kış için erzak hazırlamaya koyulduk. Hayvanlar için ot ve yakacak odun topladık. Ama içimde yolunda gitmeyen bir şeyler vardı. Çoğu zaman kendimi iyi hissetmiyordum. Kapatılmış bir hayvan gibi içim içimi yiyordu.

Genellikle ahıra gidip keçilerle konuşuyordum. Lale'ye, Griko'yu doğururken yardım etmişim. Diğer keçiler bana pek cana yakın gelmiyordu. Onun adını gizlice "Milena" koymuştum. Kayınvalidemin adıydı bu. İstemeden Zoran'ı ihmal etmeye başlamıştım. Akşamları ölü gibi uyuyordum ve çocuğun feryatlarını duymuyordum. Babası ayağa fırlayıp onu doyuruyordu. Sabahları bana gece üç kez biberon verdiğini söylediğinde, "Kime?" diye soruyordum. Ratko şaşırarak yanıtlıyordu: "Zoran'a tabii, kime olacak?" Öğlenleri masa başında uyuyakalıyordum. Öylece olduğum yere yığılıyordum. Bu felç eden yorgunluktan kendimi kurtaramıyordum. İçimde her şey bomboştu. Kendimi iğrenç hissediyordum.

Durumum gözle görülür derecede kötüleşmişti. Artık düşüncelerimi bir araya toplayamıyordum. Bazen önemsiz bir düşünce ya da zararsız bir resim birden işaret fişegi gibi kafamda yanıyor ve geçmişten sahneler gümüşüğüne çıkıyordu. Tasmalı bir köpek. Bunun benimle ne ilgisi vardı. Ratko'yu gördüğümde ona çok kötü davranıyordum. Dışarıda, bankın üzerinde oturuyorduk. Kolunu bana doladığında, "Öf," diyerek kaçmaya çalışıyor ve nefretle ondan uzaklaşıyordum. Bana parmağının ucunu dahi dokundurmasına katlanamıyordum. Günde birçok kez ondan nasıl nefret ettiğimi yüzüne haykırıyordum.

Başka bir erkek olsa beni çoktan kapı dışarı ederdi. Ratko, kavga etmek yerine beni yumuşatmaya çalışıyordu. Bana karşı iyiydi. Ama beni anlayamıyordu. Üstelik hakkımda çok az şey biliyordu. Ona geri döndüğüm için pişman olduğumu düşünüyordu. "Beni sevmiyorsun," diyordu üzgün bir tavırla. Bu kadar öfkeli olmamın nedenini buna bağılıyordu. Hasta olduğumu anlamıyordu.

İçinde bulunduğum durum nedeniyle bütün ev işleri kesintiye uğramıştı. Ratko işten eve geldiğinde, "Açım," diye mızızlanıyordu. Benim için fark etmiyordu.

Her şeyi bırakmıştım. Bu kasıtlı değildi. Çamaşırları yıkamayı, ocağı söndürmeyi ya da Zoran'ın altını bağlamayı unutuveriyordum. Sabahları kalktığımda hiçbir şey hatırlamıyordum. Kendimi bile. Bitkin bir halde evin içinde dolanıyordum. Bazen kendi kendime karar veriyordum: "Şimdi dışarı çıkıp derin bir nefes alıyorsun ve bir gezintiye çıkıyorsun." Ama bir an sonra bu hevesimi kaybediyordum. Her gün ya bacağım ya başım ya midem ya da herhangi bir yerim ağrıyordu. Bir yerim ağrımadığında, buna çok şaşırıyordum. Bütün bu şikâyetlere karşın Zoran'la ilgilenmek zorundaydım. Oğlum için normalde kendimi öldürürdüm, ama bir an kendimi çok sevdiğim oğlumun haykıran ağzına bir yastık dayamayı düşünürken yakalıyordum.

Bunu izleyen aylarda sık sık annemle konuştum. Zoran'ın ilk doğum gününde ziyarete gelmek istiyordu. Sanki kısa bir an için tekrar ışığa kavuşmuş gibi oldum. Ağustos ayında annemi otobüs terminalinden aldık. Onun gelişine çok sevinmişim. Ama nasıl yaşadığımı göreceği için annemden nefret ediyordum. Annem fakir evimize ayak bastığında cesurca gülümsedi. İçinde neredeyse ölmüştü. Daha sonra bana hayatında bundan daha pis ve iğrenç bir ahır görmediğini söyleyecekti.

Birkaç gün sonra oldukça sessiz bir ortamda Zoran'ın doğum gününü kutladık.

Aslında annem hemen ertesi gün tekrar yola çıkmak istemişti, ama ne yazık ki otobüste yer yoktu. Zavallı kadın oniki gün bize katlanmak zorunda kaldı. Bu zaman içinde sinirden neredeyse beş kilo

almıştı. Dıştan sürekli sakin ve anlayışlı görünüyordu. Ama savaş bittikten sonra Müslümanlar ve Sırlar arasında oluşan korkunç hikâyeler yüzünden çok gergindi. Cinayetlerin hâlâ sonu gelmemişti.

15.08.1997

... Hepsi beni sevinçle selamladı, sadece genç bir kadın “Pomoz-Bog,”¹⁴ dedi. Adamın biri kapı eşiğinde mırıldanan kediyi tekmeleyerek, “Türk,” diye sövdü...

Annenin günlüğünden

***

Kayınvalidem anneme, “Gel, kadeh kaldıralım,” diyordu. Çünkü yaşlı kadın o sıralarda içkiye başlamıştı. Annem kendini arada sırada dostluk niyetine onunla kadeh kaldırmaya zorluyordu. Yarım saat geçmiyor, yaşlı kadın yine homurdanıyordu: “Haydi gel, bir tane daha parlatalım.” Annem gözlerini yuvarlıyordu, bu durumu aklı almıyordu. Kayınvalidem bir anda, “Yaşasın Seselj,”¹⁵ diye bağıyordu, “bütün Müslümanlar gebersin.” Bir gecede sıkı bir milliyetçi kesilmişti.

Annem bana korkuyla, “Allah’ım, bu kadın beni uykumda öldürür mü?” diye sordu. “Endişelenme, görüldüğü kadar vahşi değildir,” diyerek onu sakinleştirmeye çalıştım. Annem yine de uyumaya cesaret edemedi. Ratko çatı katında gecelerken benim yatağımın yanına bir şilte koyduk. Annem yatağı şaşkınlıkla yokladı: “Oo, ama burası ıslak! Yoksa Zoran mı işedi?” “Hayır,” dedim utanarak. Yatak çarşafı evdeki rutubet nedeniyle öyle ıslaktı ki, sıkılsa suyu çıkardı. Annem neredeyse delirmişti. Sanki orada bir kurtarıcı varmış gibi sürekli pencereden dışarı bakıyordu. Neyse ki Misan ve Mira gibi normal insanlar da ziyaretimize geliyorlardı. Tabii Staya Nine’ye de uğruyorduk.

Bütün bunlar benim için çok utanç vericiydi. Ama annem beni yumuşatıyordu: “En iyisi sus, güzel kızım. Benimle birlikte eve döndüğünde bütün bunları konuşuruz.” Annem Ratko’yla çok iyi anlaşılıyordu. Bu nedenle beni ve Zoran’ı B.ye götürmek konusunda onu çabucak ikna etti. “Fazla uzun kalmayacağım,” diye ona güvence verdim. Bana inandı. Kayınvalidem yola çıkmadan bir gün önce yaygarayı kopardı: “Karın bir daha geri dönmeyecek.” Sonra Zoran’ı öpüp ağladı.

Evde

Otobüs B.ye doğru yola çıktı. Ve ben sanki uçurumun derinliklerine düşüyormuşum gibi bir duyguya kapıldım. Düştüm, düştüm, düştüm. Annem bile beni tutamamıştı. Bir kez olsun gülümsemem için her şeyi yaptı. Ama hiçbir şey beni sevindirmiyordu. Yine bir tek kelime etmedim. Annem beni topluluklara sokmaya çalıştı. Ama çoğunlukla Zoran'ı kucağıma alarak saatlerce bir sandalyede taşlaşmış gibi oturuyordum. Birisi bana bir şey söylediğinde, sanki orada değildim. Sersemce şeyler söylüyordum ve hafıza kaybı çekiyordum. Korkunç sahnelerden korunmak için her şeyden uzaklaşıyordum.

Artık aklım başımda değildi. O zamanlar nasıl davrandığımı ancak annemin anlattıklarından biliyorum. Sürekli kusuyordum. Bir gün evin üzerinde bir helikopter uçunca hemen kanepenin altına süründüm. Artık yıkanmıyordum, saçlarımı taramıyordum. Geceleri yatağında altıma yapıyordum. Kâbuslar kötü birer tohum gibi içimde yeşeriyordu. Son yıllarda sürekli bastırduğım korku ancak şimdi su yüzüne çıkıyordu. Bir rüyamda terk edilmiş bir kalede koşuyordum. Her yer yeşil renge boyanmıştı. Yüksek, kocaman odaların içinde koşuyor, arıyor, arıyor, arıyordum. Ne aradığımı bilmiyordum. Sonra içinde yeşil bir sandık bulunan bir odaya giriyordum. İçine bakıp korkuyla çığlık atıyordum. Sandıkta cesedim yatıyordu. Ölmüştüm! Panik içinde bir sonraki odaya kaçıyordum. Bir anda uzun sakallı adamlar yolumu kesiyorlardı. Bunlar Çetniklerdi. Benimle alay ediyorlardı. Korkuyla koşmaya devam ederken ayaklarım çocuklarıyla birlikte yere yatmış ağlayan kadınlara takılıyordu. Ter içinde uyandım.

Annem artık bir daha Ratko'ya geri dönmemem için üsteliyordu. Hatta bu yüzden karşı karşıya geliyorduk. "Oğlumun bir babası var. Oraya dönmem gerek," diyerek karşı çıkıyordum. O da, "Orada bir geleceğin yok. Çocuk o rutubette ölür," diye karşılık veriyordu. Gerçekten de Zoran nefes aldığı anda göğsü hırıldıyordu. "Ratko buraya gelsin. Ya da başka bir yere gidin. Ama orada hiçbir şekilde yaşayamazsın," diye kestirip attı annem. "En azından dene, Leyla." Belki de bundan farklı bir şey istemiyordum.

Bir gün devlet güvenlik servisinden birileri geldi. Savaş sırasında nerede bulunduğumu sordular. "Dışarıdaydım," diye yanıtladım çabucak. Kafamın yerinde olmadığını anlamak zor değildi. Polisler beş ya da altı kez gelip gittiler. Bazen annem de görüşmelere katıldı. Sonunda polis merkezinde sorguya çağırıldılar. Hatta orada bana pasta bile ikram ettiler. Ama artık hiçbir şeyi hatırlamak istemiyordum. Bu iki yabancı adamla bir odada bulunmak beni rahatsız etmişti. Bunlar, kendilerine bir şey anlatacağımı mı sanıyorlardı? Sadece laf arasında hindi çiftliğinde diğer insanları öldürdüklerini söyledim. Sonra ardı arkası gelmeyen sorularından sıkıldım: "Bütün bunlar beni ilgilendirmiyor. Sizin yüzünüzden artık uyuyamıyorum!" Ama polisler daha çok duyulan diğer tecavüz olaylarından söz ediyorlardı. Bu yüzden bana bir hemşire gönderdiler. Bu kadın evimize geldiği sırada yatakta yatıyordum. Çok dostaneydi ve çok geçmeden tecavüzlerden söz etti. Sustum. "Medica'ya gitmelisin," diye önerdi. Bu, savaşta kötü şeyler yaşamış olan kadınlara özel bir hastaneydi.

Annemin bu kliniğe gitmem için beni ikna etmesi birkaç hafta sürdü. O zamana dek beni en azından biraz olsun ayağa kaldırmak için mümkün olabilecek her şeyi yaptı. En sevdiğim yemekleri pişirdi, eski arkadaşlarımı çağırdı ve bir sürü öğütlerde bulundu. Evde kalmalıydım, bir daire tutmalıydım, ortaokulu bitirmeliydim ve bunun gibi şeyler. Bütün bunların hiçbiri yardıma olmadı. Kendimi odama kapadım ve kâbusların içine daldım.

Terapi

“Ben deli değilim” diyerek çaresizlikle karşı koyuyordum. “Anne, bana yardım et!” Ama annem artık bana yardım edemeyeceğini çoktan görmüştü. Öfkeme karşın kapıyı Medica’dan gelen iki psikolog kadının suratına kapatamayacak kadar zayıftım. Benimle sakın bir şekilde konuştular. Endişelenmemeliydim. Hastanede, onlarla birlikte olmak o kadar da kötü değildi ve ruhsal bir hastalığım yoktu. Onların bir tek sözüne bile inanmadım. Bana bu tımarhanede mutlaka deli gömleği giydireceklerdi.

Zenica’ya yaptığımız üç saatlik yolculuk boyunca Zoran kucağımda sessizce oturdu. Kadınlar beni başka sorularla rahatsız etmediler. Arazi araçlarını yaklaşık yirmi metre uzunluğundaki binanın önünde park ettiler. Bu, “Lütfen inin,” demekti. Sonra bir merdivenden çıktık, bir kapıcının önünden geçip sekiz odalı bir koridora girdik. Kadınlardan biri, “İstediğin gibi yerleşebilirsin,” dedi. Bana karşı anlayışlı görünmek istiyordu ve her zaman benimle birlikte ağlamaya, sarılıp teselli etmeye hazırdı. Bu tür abartılı kişilere katlanamıyordum.

Yatak çarşafı pembeydi ve üzerinde tavşanlar vardı. Böyle bir şeyi uzun zamandır görmemiştim. Bir çocuk yatağı, dolap ve masa. Çok fazla kalmaya niyetim olmadığı için yanımda sadece bir yün battaniye getirmiştım. Eşyalarımı dolaba doldurduktan sonra çocuğu kucağıma alıp kafeterya benzeri bir yere doğru gezintiye çıktım. Dinlenme odasında birçok çiftçi kadın suskun bir halde oturuyordu. Çekingence onları selamladım. Ama kimse yanıt vermedi. Bu durum bana tamdik gelmişti. Hemen, “Bunların hepsi deli,” diye düşündüm. Huzursuz bir şekilde Zoran’la bir köşeye çekildim ve yiyecek bir şeyler aldım. Biraz sonra adı Emine olan yaşlı bir kadın yanıma geldi ve: “Neden bizimle birlikte oturmuyorsun?” diye sordu. Yara bere içindeydi. Sonradan öğrendiğime göre bir adam altmış yaşındaki bu kadının üzerine benzin döküp yakmış. Güçlü kuvvetli kadını uzun masaya doğru tereddütle izledim. Orada nereden geldiğim, oğlumun adının ne olduğu ve bu adı neden seçtiğime dair beylik soruları sordular. İlk gün korkunçtu. Ama ikinci gün daha da korkunçtu. Beni farklı doktorlara gönderdiler.

Şaşkınlıktan ağlamaya başladım. Bana ne yapacaklardı? Herhalde artık kötü bir cinsel hastalığım olduğu kesinlik kazanacaktı. Kadın doktoru beni sakinleştirmek için odada oturup benimle birlikte kahve içti. Böylece onun bana dokunmasına biraz olsun katlanabildim. Ama test sonuçlarını hemen bana göstermeyince yine bana karşı hazırlanan bir komplonun kokusunu aldım. Başka bir kadın doktor kanımı kontrol ettikten sonra, “Bu olamaz,” dedi şaşkınlıkla. İnanamayarak testi yineledi. “Bu kan sayımıyla nasıl olup da ayaklarının üzerinde durabildiğin benim için tamamen bir bilmece,” dedi hayretle. Kliniğe gelmekte daha fazla zaman kaybetseymişim hayatta olmayacakmışım. Doktor bana birkaç ilaç verdi. Bu arada kasıtlı olarak sakinleştiricilerden kaçındı. Çünkü tecavüz edilen kadınların çoğu bu tür hapların bağımlısı olmuşlardı. “Sadece bunları al,” diyerek bana bir sürü küçük şişe uzattı. “Peki ne kadar alacağım?” diye sordum. “Dayanabildiğin kadar al,” diye karşılık verdi.

Üstüne üstlük, şimdi bir de bir psikiyatrist bulup onunla geçmişim hakkında konuşacaktım. Buradaki düşünce, duyguların ancak kötülükler isimlendirildiği takdirde iyileşme şansına sahip olabileceği yönündeydi. Bunu yeni bir tecavüz gibi algılamıştım. Bu yüzden bu kadına sürekli beni toplama kampına kapattıklarını anlattım. Üstelik dört yıl boyunca. Bu ona yetmeliydi. Birçok boşuna çabadan sonra sonunda havlu attı. Bundan sonra benimle hangi terapistin ilgileneceğini söyleyince neredeyse kusacaktım.

Bu kadın benim gözümde kesinlikle kendine âşik bir kişiydi. Sürekli saç rengini değiştiriyor ve yakışıp yakışmadığını soruyordu. Bundan bana neydi? Çevreme Srebrenica'dan¹⁶ kaçmış zavallı ve sefil görünen kadınlar toplanmıştı. Sırplar köpeklerle, bu kadınların kocalarını ve çocuklarını mülteci akınından ayıklamışlardı. Bundan sonra onları bir daha gören olmamıştı. Bu psikolog bir fil gibi ortama dalıp bize 170 marka aldığı yeni ayakkabılarını davul zurnayla ilan ediyordu. Ağlamaya başladım ve beni tekrar eve göndermeleri için yalvardım. Ama beni bırakmadılar. Bu terapistle konuşma odasına girdiğimde yalnızca sustum.

Ben sayısız muayeneye gittiğim sırada, Zoran çoğunlukla bakım odası denen yerde kalıyordu. Başlangıçta bebeğimi bir çocuk psikoloğuna bırakmaya karşı çıktım. Yoluma çıkan kimseye güvenemiyordum. Ama Zoran orada mutluydu. Bir buçuk yaşındaki oğlum kâğıt topları çevresine atıp eğleniyordu. Çocuğum ilk kez oynuyordu.

Her hafta sonu çocukla birlikte eve gitmeye iznim vardı. Oradayken sürekli Zoran'la evin içinde dolaşıyorduk. Annem endişeyle durumumu soruyordu. "İyiyim," diyordum ona. Annem döndüğümüzden bu yana sürekli hastaydı. Kendi dertlerimle onu daha fazla üzmem istemiyordum. Annemin belki tecavülden haberi vardı. Medica'daki psikologlardan sadece travma geçirdiğimi öğrenmişti. İlk sekiz hafta, pazar günleri tekrar Zenica'ya dönmek bana çok zor gelmişti.

Bu klinikteki günlük yaşam canımı sıkıyordu. Çaresizlik içinde hemen telefona sarılıyordum. Annem, "Biraz sabret," diyerek beni ikna etmeye çalışıyordu. Medica'daki tek ışık, yaralarla kaplı Emine Ana'ydı. Klinikte geçirdiğim zaman içinde onunla biraz dost olmuştum. Sürekli patik örüyordu ve bu arada bana çok özlediği iki kızından söz ediyordu. Başımızdan geçenler hakkında çok seyrek konuşuyorduk. Ona daha çok Ratko ve Zoran'dan söz ediyordum.

Bir akşam biri, "Leyla'ya telefon var!" diye bağırdı. Arayanın Ratko olduğunu duyunca şaşırdım. Medica'da ne yaptığımı ve nasıl olduğumu soruyordu. Ratko'yu anemi hastalığım yüzünden burada olduğuma inandırdım ve çok hasta olduğum için ona karşı böyle çekilmez davrandığımı açıkladım. Veda ederken sordu: "Eve ne zaman dönüyorsun?" "Bilmiyorum," diye fısıldadım. "En kısa zamanda görüşürüz," dedi. Bu telefondan sonra rüyamda Ratko'yu görmeye başladım. Kocaman bir çayırda birlikte koyunları otlatıyorduk. Bu çok güzeldi. Herhalde onu özlemiştim.

Sayısız şurup ve hap sayesinde beden sağlığım düzelmişti. Ve ruh halim yavaş yavaş tekrar aydınlanıyordu. Hepsi kötü şeyler yaşamış olan kadınlarla birlikte yaşamak üzerimde sakinleştirici bir etki bırakıyordu. Artık kendimi dışlanmış hissetmiyordum. Otuz kadının içinde en genç olanı bendim. Birçokları bana meraklı bakışlar atıyor, ama soru sormuyorlardı. Onların yakınında olmaktan hoşlanıyor, daha önceki kaygısız yaşamlarına ait anlattıklarını dinliyor ve bu arada koltukta uyuyakalıyordum. Kadınlardan hiçbiri artlarında kalan kötü şeylerden söz etmek istemiyordu.

İki buçuk ay sonra başka bir psikolog üzerimde şansını denemeye çalıştı. Yasemin açık ve doğal görünen, rahat biriydi. Ve birdenbire konuşabildim. Bağlantılara dikkat etmeksizin söze başladım. Bir oturumda başıma gelenleri anlattım. Hatırladıklarım parça parçaydı. Mantıklı bir akışı yoktu. En kötüsü karanlıkta duruyordu. Konuşurken çevremdeki her şeyi unutuyordum. Kendimi tamamen olaydan dışlıyordum ve herhalde çok soğukkanlıydım. Başımı kaldırdığımda Yasemin ağlıyordu. "Üzgünüm," diye mırıldandı. Anlattım, anlattım, anlattım. O zaman sanki üzerimden tonlarca yük kalktığını hissettim.

O öğleden sonra kendimi yatağa atıp gözlerimi tavana diktim. Ertesi gün hâlâ aynı giysilerle, aynı şekilde yatakta yatıyordum. Yasemin'le yaptığım bu konuşmadan sonra Zoran'ı anneme bıraktım. Onu çok özliyordum. Ama huzura ne kadar acil ihtiyacım olduğunu anlamıştım. Her günüm doluydu.

Terapi görmem yanı sıra bir dikiş kursu alıyordum. Çoğunlukla saatlerce odamda oturup pencereden bakıyordum. Bu arada bazen uyuyordum. Bir kez aniden uyandım ve bir ağacın gölgesinin elimin üzerinde dolaştığını gördüm. Çılgılık atarak ayağa fırladım. Bir adamın gizlice pencereme tırmandığını sanmıştım.

Ona bütün hikâyemi anlattığımı hissedene dek Yasemin'le benim daha üç aya ihtiyacımız olacaktı. Anlatırken çoğunlukla titriyordum. Nefes alamıyordum. Boşluğa bakıyordum. Ölüm korkum yine yüzeye çıkmıştı. Ölmekte olan kadınların inlemelerini duyuyor, adamların leş gibi nefeslerinin kokusunu alıyor ve kafamda darbeler hissediyordum. Yasemin uzaktan, "Geri dön!" diye sesleniyordu. "Geri dön!" Beni kollarına aldı. Genelevden geri dönene dek beni sıkıca kollarında tuttu.

Normalde terapi saatleri sıkıydı, ama ben istediğim zaman gelmekte serbesttim. Bazen dikiş makinesinde dikiş dikerken gözlerimin önüne şimşek hızıyla sahneler üşüşüyordu. O zaman her şeyi olduğu gibi bırakıp doğruca Yasemin'e koşuyordum. Her sabah beni ofisine götürüyordu. Baygın gibi uyuduğum için Yasemin her seferinde beni uyandırıyor. Bazen ilk terapiden sonra onu üç ya da dört kez aradığım oluyordu. Normal olarak Medica'da her hasta ancak üç ay kalabiliyordu. Emine Ana ve ben istisnalardık. Diğerleri o dönemde bedensel işkence görmemişlerdi. Mülteci kadınlar ayrılırken herkes ağladı. Hatta aççılar bile.

İlk grup gider gitmez bir sonraki geldi. İçlerinde biri dikkatimi çekmişti. "Ah, tıpkı güzel Brena'ya¹⁷ benziyor," dedim hayranlıkla. 30 yaşındaki kadın diğerleriyle birlikte dinlenme odasında kahve içerken sürekli aval aval ona baktım. Yeni gelen kadın şık bir takım giymişti, içinde de beyaz bir gömlek vardı. Sarı saçlarını ensesinde toplamıştı ve makyajlıydı. Büyülenmişim. Çok seyrek olarak ilk görüşte bir kadını beğeniyordum. Konuşmaya başladığında, diğerlerinden farklı olmasının sadece dış görünüşüyle sınırlı olmadığını fark ettim. Fata taşralıydı, ama diğerleri gibi basit değildi.

Geçmişten gelen bir yığın sahne sürekli düşüncelerime üşüştüğü için odamda yalnız kalmaya korkuyordum. Bu nedenle Fata'yı yanıma koydular. O da birçok erkeğin tecavüzüne uğramıştı. Akşamları ışık sönene dek bekliyorduk. Hemen ardından gizlice dinlenme odasına gidiyorduk. Kliniğin kuralları olsa da aslında kimse onlara uymuyordu. Birbiri ardına sigara içerek gün ağarana dek orada oturuyorduk. Bu arada geçmişimizden çok geleceğimize dair konuşuyorduk. Daha önce böylesine bulaşıcı bir şekilde gülebilen bir kadın görmemişim. Bu mizah duygusu olmasaydı herhalde mahvolurdu. Kimse bana Fata kadar yakın olmamıştı.

Bu güzel sarışın, sürekli erkeklerle ilgili hayaller kuruyordu, ama hiçbirine güvenmiyordu. Akşamları pencerenin önünde dikilip birilerini göstererek ıslık çalıyordu: "Ah, şuna bak, ne erkek! Pek fena görünmüyor." İşaret ettiği kişi tesadüfen dönüp baktığında çabucak dolabın ardına gizleniyordu. Sonra özür diler gibi: "Bunu istemem. Daha iyisini isterim," diyordu. Cinsellik hakkında hiçbir şey konuşmuyorduk. Fata sadece bir kez sordu: "Günün birinde bir erkekle yatmaktan hoşlanabilir misin?" Ben de karşılık verdim: "Nereden bileyim? Şimdiye dek kimseyle yatmadım. Aslında hâlâ bakireyim." Medica'daki bütün kadınlar bu konudan nefret ediyorlardı. Konu buraya geldiğinde hep huzursuzca tepki veriyordum. Kendi psikoloğumla bile bu konuda konuşmak istemiyordum. Sürekli bu konu üzerinde dolaştığı için ona hep "seksolog" diyerek takılıyordum. Ama bu konuya kendimi kapamıştım.

Yasemin yavaş yavaş beni bataklıktan çekip çıkardı. Bir gün laf arasında sordu: "Neden tırnaklarını uzatmıyorsun?" Hayretle ona baktım: "Niye uzatacakmışım?" "Şimdi genç kadınlar arasında moda," diye açıkladı. Onu mutlu etmek için her gün tırnaklarımı temizleyip cilaladım.

Yasemin daha sonraki günlerde bana önerilerde bulundu: “Neden saçlarımı bağlamıyorsun? Sende nasıl duracağını görmek istiyorum.” İtaatkâr bir şekilde saçlarımı topladım. “Çok güzel görünüyorsun,” diyerek beni övdü. Sonuçta saç modelimi bir kez daha değiştirmek istedim. Tamamen kendiliğinden.

Terapistim beni yönlendirerek yabancı insanlara olan korkumu yok etmeye çalışıyordu: “Gel, şehre gidip birer kahve içelim.” “Hayır, Yasemin, yapamam,” diye hemen atıldım. “Haydi, benimle geliyorsun,” diyerek kolumdan çekti. Açık havaya attığım ilk adım bunaltıcıydı. Nabzım hızlanmıştı. Boğazıma kocaman bir yumru oturmuş halde psikologla birlikte kahveye sürüklendim.

Yasemin ona sadece saygı duymayıp, aksine onu bir anne gibi sevdiğimi biliyordu. Bu kadın onu reddedemeyeceğimin bilincindeydi. Bir ara göğüs geçirerek bana sordu: “Senden bir şey rica edebilir miyim?” “Ne?” “Bana kâğıt mendil alır mısın?” diyerek kurnazca yüzüme baktı. Caddede yürümekten nefret ediyordum ama ona hayır diyemedim. Sonunda kâğıt mendil paketini masaya koyduğumda kendimle bir parça gurur duyuyordum ve bu görevi yerine getirebildiğim için şaşkındım.

Artık bir zevkim ve stilim kalmadığından adım gibi emindim. Ama Yasemin bu konuya da biraz eğildi. “Acilen bir şapkaya ihtiyacım var. Lütfen bu sabah bana bir tane bul,” diye bana rica etti. “Sana şapka alamam, neyin hoşuna gideceğini bilmiyorum,” diyerek isteğini geri çevirdim. Yasemin beni sakinleştirdi: “Senin zevkine güveniyorum.” Ama itiraz ettim: “Bunu yapamam.” O ise aldırış etmeden ısrar etti: “Yaparsın, yaparsın.”

Kafamı önüme eğerek oradan ayrıldım. Üç saat boyunca sokaklarda dolaşarak ona uygun bir şapka aradım. Onu mu alayım, bunu mu alayım, derken sonunda çaresizce bir tanesinde karar kıldım. Ofisine geldiğimde Yasemin sevinçten kendini kaybetmişti. “Harika, mükemmel,” diyerek beni komplimanlara boğdu. Herhalde Zenica’daki en iğrenç şapkayı bulup getirsem de hayran kalacaktı. Zamanla kendimden korkum kayboldu. Toplum içindeki konumumu yeniden kazanmaya başlamıştım.

Yirmi iki yaşına geldiğimde terapistim sayesinde bedenim yeniden iyi duruma gelmişti. En azından endişe duymadan yüzüme krem sürebiliyordum. Çürük dişlerimle bile barışıktım. Bir sabah keyifle dinlenme salonuna girdiğimde yeni bir kız keşfettim. Benim yaşımıdaydı, Gora’dan geliyordu ve yıllarca kocası tarafından işkenceye uğramıştı. Rahat bir tavırla yanına oturdum. Gözleri sanki her an üzerinde bir gölge varmış gibi karanlıktı. Hep suskundu. Sigara içmediği zamanlarda sanki yıkıyormuş gibi ellerini ovuşturuyordu. Birden sanki hiçbir şey olmamış gibi konuşup gülmeye başladı. Sonra yine susup tekrar içine kapandı. Onun bu davranışı karşısında şoke olmuştum.

Yıllardan sonra ilk kez içimde bir acıma duygusu belirmişti. Hıçkırarak Yasemin’e koştum: “Neden böyle davranıyor?” Beni yanıtladı: “Sen de farklı değildin. Şimdi daha iyisin.” O günden sonra iyi olmak için her gün daha fazla çaba gösterdim. Çünkü insanın kendini böylesine küçük hissetmesinden daha kötü hiçbir şey olamazdı. Sinek pisliğinden bile küçük...

Son altı ayda kendime olan güvenimi büyük ölçüde kazanmıştım. Bütün Medica personeli güzel, akıllı ve mükemmel olduğuma beni inandırdı. Ne düşündüğümü herkese söyleyebilmeyi öğrendim. Diğerlerinden bana neydi? Kendim için en iyisi bendim. Sabahları makyaj yapıp kendime çeki düzen vermeye başladım. İki saatte bir saç modelimi değiştiriyor, tırnaklarımı bir pembe, bir kıpkırmızı boyuyordum. Daha kısa zaman öncesine dek biri gözümün içine baktığında sırtımdan terler boşanıyordu. Ama şimdi sokakta en az beş kişi dönüp bana baksa, tam tersi oluyordu. 1998 Mart’ında eve geri döndüm. Ayrılırken kalbim parçalandı.

Yaşamaya devam

Enerjik ve neredeyse neşe içinde B.ye geri döndüm. Dehşetin geçtiğini ve her şeyin düzeleceğini ancak şimdi kavırıyordum. Bütün bunları atlattığım için kendimi mutlu hissediyordum. Şehir tabii ki savaştan sonra renksizleşmişti. Kapısı çivilenmiş dükkânlar, bombalanmış evler ve yüzde yirmi beş oranındaki işsizlik günlük hayata hükmediyordu. Ama bu durum beni korkutamazdı. Dünya bana aitti! Ortaokulu bitirecek, bundan sonra durumuma bakacaktım.

Ailem hükümetin desteğiyle kendi bloklarında benim için küçük bir daire bulmuştu. Daire aslında savaş yüzünden kaçmış bir Sırp'a aitti. Ama kimse geri döneceğini hesaba katmıyordu. Duvara yapıştırılmış plastik güller hâlâ duruyordu ve geride birkaç mobilya parçası bırakılmıştı. Tabii, bana bir odayla sunulan bu bir parça özgürlüğe çok sevinmişim. Yine de başlangıçta ailemin yanında kalmaya devam ettim. Henüz yalnız kalmaya cesaret edemiyordum. Karanlıktan korktuğum için geceleri küçük bir lamba yakıyordum.

Annem sürekli kafamın etini yiyordu. Belki okuldan sonra öğrenimime devam ederdim! Yapabileceklerimi birlikte düşünüp günü güzel geçirmeye çalışıyorduk. Ona ev işlerinde biraz yardım ediyordum. Patates soymaktan uzak durmaya gayret ediyordum. Annem saatine bakıyor, "Artık uyumaya git," diyerek gevezeliğimi kesiyordu. Genellikle gece yarısına dek uyanık kalıyorduk.

Bir gün çocukluk arkadaşlarımdan biri eve geldi. Münevver çok hoş bir kız olmuştu. Yılbaşı süslerini onun saçlarına taktığımı hatırlıyordum. Sarı saçları son moda kesilmişti ve Saraybosna'da coğrafya okuyordu. Ne yazık ki, birbirimize söyleyecek pek fazla bir şeyimiz yoktu. Benim gözümde hâlâ bir çocuk gibi davranıyordu. Eğitimi ve herifin biri hakkında yakınıp duruyordu. Böyle düşünmemin sebebi onu kıskanmam değildi. Ama artık ortak bir paydamız yoktu.

Bana diğer okul arkadaşlarımdan söz etti. Çoğu evlenip taşınmıştı. Münevver'in karşısında kendimi dinazorlar kadar yaşlı hissediyordum.

Eski hayatımla ilgili çok az bağlantı vardı. Bir kez K.deki eski okul arkadaşım Sabina aradı. Durmaksızın ağlaştık. Bir süre sonra birbirimize veda ettik. Bunun bir anlamı yoktu. K.deki Senad dayım ziyaretimize geldiğinde sevinçten deliye döndüm. Zengin dayım, "Yine bize gel," diye önerdi. Ama eski cennetime geri dönmek olanaksızdı. Artık yoktu. Kladaşa ve orayla ilgili anılar çok yakındı. Eskisi gibi B.den gitmek istiyordum. Ama o dönemde bunu başarabilmek için aklıma bir çözüm gelmiyordu.

Okul planlarımdan ümidimi kesmem gerektiği çabucak belli olmuştu. Şimdi benim için en önemli olan, bir iş bulabilmektir. Ailenin parasal durumu savaştan sonra onları desteklemem gerekecek kadar kötüleşmişti. Annem temizlikçilik yaparak 100 DM kazanıyordu. Ama bu işe hemen bir son vermesi gerekiyordu.

Sağlığı gözle görülür biçimde kötüleşiyordu. Hiç yakınmıyordu, ama her gün daha kötü görünüyordu. Çalıştığı şirket yeterli iş alamadığı için Goran zorunlu izne çıkmıştı. İşsizlik ücreti ayda 3 DM'ydı. Annem bu para sorununu olabildiğince benden uzak tutmaya çalışmıştı. Ama sıkıntı saklanacak gibi değildi.

Goran'ın bir iş arkadaşı beni işçi bulma kurumuna götürdü. Önce bana yeni kimlik çıkarttı ve Zoran için doğum belgesi aldı. Bu adam B.nin belediye başkanının erkek kardeşiydi. Bu ilişkisi yardımcı olabilirdi. Beni çeşitli insanlarla tanıştırdı. Ama Muhammed kapıdan kapıya telaşla koştururken ben genellikle bir bekleme odasında oturuyordum.

Tabanlarımız şişene dek bütün şehri dolaştık. Hatta iş için kısa süre önce annemin temizlikçi

olarak çalıştığı orman işleri idaresine bile başvururdum.

Herkes boş sözler veriyor ya da aynı yanıtı verip yola koyuyordu: “Daha sonra tekrar ara. Şu sıralar herkes işsiz.” İçinde bulunduğumuz çaresizlik nedeniyle evde en az bin kez aile meclisi oluşturduk. Ama hiçbir sonuç çıkmadı. Neyse ki Goran ve annem en kötü durumlarda bile şakalarıyla herkesi güldürebiliyorlardı.

Yine de hepimiz öfkeliydik. Gorana sabahları açık buzdolabının önünde mız mızlanıyordu: “Anne, bir dilim Viyana salamı bile kalmamış. Diğerlerini sevmiyorum.” “Ne varsa onu ye, yoksa hastalanırsın,” diye ona yol gösteriyordum. Sızlanmaya ve anneme baskı yapmaya bir son vermeliydi. O sırada Emir içeri girip bunun üzerine tüy dikti. “Okul için bir Mark ver,” diyerek anneme üsteledi. Öfkeyle üzerine yürüdüm ve paramız olmadığını anlayacak kadar büyümüş olduğunu söyledim. Küçükken ben de kardeşlerim gibi mız mızdım. Ama bu ikisi şimdi bitmez tükenmez istekleriyle sinirime dokunuyorlardı. Sonuçta çok daha kötülerinin olabileceğini görmüştüm.

Ratko yaklaşık beş günde bir, akşamları arıyordu. Dostça sohbet ediyorduk ama aramızda uzun bir mesafe olmasına seviniyordum. Hep sorup duruyordu: “Eve ne zaman döneceksin?” Ona kendi köyünde Zoran ve benim için hiçbir gelecek olmadığını anlatmaya çalışıyordum. Her konuşmadan sonra yorgun bir halde annemle mutfakta oturuyorduk. Televizyon açıktı, ama artık hiçbir filmi seyretmeye dayanamıyordum. Yaşadıklarımın sonu bütün bu hikâyeler bana gülünç geliyordu.

İş bulmak için gerektiğinde yalnız bile sokağa çıkıyordum. Birden yine kendimi eskisi gibi erkeklerle dolu bir odada bulmuş ve onların aptalca sözlerine katlanmak zorunda kalmıştım. Arta kalmış olan zindelik hissim de uçup gitmişti. Bu adamlardan hiçbiri, “Birlikte yatağa girersek bir iş bulursun,” diye doğrudan söylemiyordu. Ama hepsi bana bunu bir şekilde anlatıyordu. İş istediğimde hep aynı soruyu duyuyordum: “Ne zaman çıkıyoruz?” Öfkeyle.

“Böyle olmaz!” diyerek oradan çıkıp gidiyordum. Bütün protestolarıma karşın çoğu adam ilgisiz kaldı. Burnumu biraz sürtmem gerektiğini söylediler. “Kendini bu kadar üstün gören, burnunun üzerine düşer,” diyorlardı.

Bu tür adamlar hayatımın sonuna kadar hep beni izleyecek miydi? Hiç normal bir yaşam süremeyecek miydim? O an korkunç bir şekilde çirkin görünmeyi istedim. Siğillerle dolu koca burunlu ve iğrenç dudaklı bir yüz hayal ettim. Kendime duyduğum saygı gözle görülür biçimde azalıyor. Muhammed’in kardeşi olan belediye başkanı bile bana kur yapıyordu. Sekreteri beni makamına çağırdığında kapıda kuyruk bile olsa mutlaka onunla oturup kahve içmem gerekiyordu. Beni her zaman yaptığı gibi, “Oo, ofisime ışık getiriyorsun,” diye selamlıyordu. Aslında çok meşgul ve stresli bir adamdı, ama ben ortaya çıkar çıkmaz kendini bir anda çok daha iyi hissediyordu. Ziyaretlerimin onun için anlamı büyüktü. Birkaç kez akşam onunla çıkıp çıkamayacağımı sordu. Sessizce başımı iki yana salladım. Veda ederken her seferinde bana yardım edeceğinin altını çiziyordu. Ama bugüne dek bir şey çıkmamıştı. En azından diğerleri gibi baskıcı değildi.

Odadan tekrar dışarı çıktığımda koridorda bekleyenler sürekli öfkeyle tepki gösteriyorlardı: “İki saat boyunca içeride ne yapıyorsun?” Bu durum korkunç bir şekilde sıkıcıydı. Annem bu durumu, “Öyle görünüyor ki, bir iş bulamayacaksın. Bunlar sadece ofislerini ziyaret etmeni istiyorlar,” diyerek açıklığa kavuşturdu. Hatta onunla bu duruma kıkırdadık. Gerçekten de delice bir durumdu.

Terapiden döndüğüm zaman bir kahve sahibi bana iş teklif etmişti. Orada çalışmayı aklımın ucundan bile geçiremezdim. Birçok erkeğin bulunduğu bir yerdi, tabii sarhoş olanların da. Bu yüzden bu düşüncüyü hemen bir kenara atmıştım. Ama Zoran’la yaşadığım bir olay bana fikrimi değiştirtti. Çocuğum bana defalarca yalvarmıştı: “Anne, acıktım. Ne olur bana sosis al.” Ama bir kuruşum bile

yoktu. Ağlamaya başladı ve ben ona neden yiyecek alamadığımı açıklayamadım. O zaman doğruca ilk dükkândan içeri girip reyondan bir sosis aldım. Dükkân sahibine parasını daha sonra üvey babamın ödeyeceğini söyledim.

Zoran yemeğini yedikten sonra aç mideyle bu kahveye gittim. Şaşkınlıkla bana bakan kahve sahibine, “Yarın sabah hemen başlıyorum,” dedim. Sıska ve gri saçlı bir alkolikti. Kahveden çıkar çıkmaz bütün cesaretimi kaybettim. Evde, “Bunu beceremeyeceğim,” diyerek Goran’ın başını şişirdim. “Bir kez dene, Leyla,” diye beni destekledi, “bu iş sana ağır gelirse, o zaman hemen bırakırsın.” Erkeklerin tüylerini diken diken ettiğini ailemizde hiç kimse bilmiyordu. Ama paraya acilen ihtiyacımız vardı.

9 Mayıs’ında kahvede her işi görmek üzere işe başladım. İki katlı bir yerdi. Türk kahvesi pişirildiği için bir kahve makinesi yoktu. Alt kattaki barın yanında dört, yukarıda da bir büyük ve iki küçük masa vardı. Sandalyeler ahşaptı. Kahve sahibiyle sabah yediden öğleden sonra üçe dek çalışmak üzere anlaşmıştım. Ama iki hafta sonra bu durum değişti. Benim yüzümden birini işten çıkardığı için sabahın yedisinden gecenin on birine dek çalışmaya başladım. Üstelik ücretim de yükselmişti. En azından kâğıt üzerinde. Bir vardiya için 250, iki vardiya içinse 350 mark. Yalnız olduğum için silip süpürmekten servise ve kasaya bakmaya dek her şeyi ben yapıyordum.

İlk gün gerginlikten ellerim korkunç derecede titrediği için kahveyi doğru dürüst karıştıramamıştım. Kendimi sirkte gösteriye çıkartılmış gibi hissediyordum. İçeri sürekli yabancı insanlar giriyor ve yüzünüzce bana bakıp duruyorlardı. İçlerinde gençler, kadınlar ve yaşlı adamlar da vardı. Adamlar, “Yanımıza otursana,” diyorlardı. Hatta bazıları kolumu tutuyordu. Korkuyla sırıyordum. B.de yeni bir yüzün ortaya çıktığı konuşulmaya başlayınca kahveye adeta bir hücum başlamıştı. İçerisi dolu olduğu için bazı müşteriler dışarıdaki merdivenlerde durmak zorunda kalıyorlardı.

Sabahları kapıyı açtığımda, neredeyse elli kişi orada beni bekliyordu. Utançtan neredeyse yerin dibine giriyordum. Arada bir tuvalete kaçıyor ve orada yere çökerek ağlıyordum. İnsanların bana karşı neden bu kadar kaba davrandığını bir türlü anlayamıyordum. Örneğin biri nereli olduğumu sormuştu. “B.liyim,” diye karşılık verdim. “Yalan söylüyorsun,” diyerek kabaca şaka yaptı, “seni burada daha önce hiç görmedim.” Üstüne üstlük ortalıkla sürekli maço laflar ediliyordu. On sekizin üzerinde olan neredeyse herkes beni akşam çıkmaya davet etmiş ve reddedilmişlerdi. “Burada azizelik taslama,” diye bana kızıyorlardı. Beni sürekli sorularla sıkıyorlardı. Akşamları saat on birde kapatırken biri “Sırp fahişe,” diye arkamdan tısladı.

Ailem geceleri beni arabayla eve bırakması konusunda kahve sahibiyle anlaşmıştı. En azından yaşlı alkolik bana düzgün davranıyordu. Evin kapısı ardımdan kapanır kapanmaz eski anılar yine gözümde canlanıyordu. Sarhoşlar, kötü kahkahalar, terleyen vücutlar ve bütün her şey. Neyse ki hemen uyuyacak kadar yorgun oluyordum. Kâbuslarım Medica’da bulunduğum süre içinde kaybolmuşlardı.

Her sabah kahveye gitmek benim için bir cehennemdi. Ama ilk maaşımı elime alınca çok mutlu olmuştum. Nihayet yeterince paramız vardı! Kardeşlerimin hoşnut yüzlerle okula gitmesi ve Zoran’ın sosisini yemesi beni mutlu ediyordu. Bu, bana dayanma gücü vermişti. Kimseye kendimi ne kadar kötü hissettiğimi anlatmak istemiyordum. Yoksa annem bana bu kahveye tekrar gitmemi o an yasaklardı. Konuşabileceğim bir dostum yoktu. Çünkü karşıma çıkan kadınlara güvenmiyordum. Erkeklerdense nefret ediyordum.

Âşık olmak

Zamanla kahveye olan hücum azaldı. Artık sadece devamlı müşteriler geliyordu. Bunların içinde İbrahim de bulunuyordu. Denizci kesimli siyah saçları, koyu bir teni ve pırıl pırıl siyah gözleri vardı. Sağlam yapılıydı, benden on yaş kadar büyüktü ve çok sempatikti. Ergenlik dönemimden beri ilk kez bir erkek hoşuma gidiyordu. Normalde bütün erkekleri görmezden geliyordum. Güzel ya da çirkin olmaları fark etmiyordu. Ama İbrahim başkaydı. Çok çekingen davranıyordu. Ondan hiçbir kötü söz duymamıştım.

Yine ağlayarak tuvalete kaçtığım günlerden biriydi. Kıpırmızı olmuş gözlerle geri döndüğümde İbrahim sordu: “Neden ağlıyorsun? Seni birçok kere böyle gördüm.” Kahvede yalnızdık. Yoksa benimle konuşmazdı. Kendime bir kahve pişirip onun masasına oturdum. “Bir müşteri hesabı ödemede zorluk çıkardı,” diye anlattım. Beni yalancılıkla suçlayarak bağırması ve kapıyı çarpıp gitmişti. “Burada çalışmak istemiyorum. Bu dayanılır gibi değil,” diyerek içimi döktüm. İbrahim iyi bir dinleyiciydi. Onun beni anladığını hissetmiştim. İlk andan itibaren aramızda bir kıvılcım çıkmıştı. Ayrıca büyük laflar etmeden adamın hesabını da ödedi.

İbrahim o günden sonra hep bar tezgâhında karşıma oturdu. Ona Zoran’ı ve babasını, ailemin geri kalanını anlattım. Ratko beni savaşta kurtarmıştı. “Bunun için ona saygı duyuyorum. Ama onu sevmiyorum,” dedim ona. İbrahim büyük bir ciddiyetle dinliyordu. Meteoroloji uzmanı olarak çalışıyordu. Ofisi iki ev uzaktaydı. Birbirimizi daha yakından tanımaya başladıktan sonra İbrahim bütün gün kahvede oturmaya başladı. Arada sırada düzenli olarak birtakım bantları değiştiriyor ve yirmi dakika sonra tekrar kahveye geri dönüyordu. Sadece onun varlığı bile üzerimde bir koruma kalkanı etkisi gösteriyordu. Artık kimse beni rahatsız edemiyordu. Sakin saatlerde bazen onun yanına oturuyordum ve birlikte çapraz bulmaca çözüyorduk.

Bu akıl almaz bir şeydi! Ama tıpkı küçük bir kız çocuğu gibi tepeden tırnağa sıırılsıklam âşık olmuşum. Bu, Ratko’ya duyduğum hislerden çok başkaydı. Kalp çarpmaları, mide burulmaları ve bugüne dek eski aşk romanlarından bildiğim daha birçok başka alamet... Bir anda işe severek gitmeye başlamıştım. Sonuçta, İbrahim’in beni orada beklediğini biliyordum. Ama o bant değiştirmeye gittiği zaman, içeri bir erkek girince kötü oluyordum. Bana kalsa hemen oradan kaçır ve bir daha geri dönmezdim. Ama İbrahim geri döndüğünde hayat benim için tekrar yoluna giriyordu. Bu güzel adam artık her akşam beni eve bırakmaya başlamıştı.

Bir akşam kahvedeki iki sarhoş polise, “Paydos oldu, kapatıyoruz. Lütfen hesaplarınızı öder misiniz?” dedim. Biri parasını masanın üzerine fırlatırken diğeri diklendi: “Ne zaman kapanacağını ben söylerim.” Sakin bir tavırla karşılık verdim: “Kahvenin sahibi geldiğinde istediğiniz kadar oturabilirsiniz. Ama ben şimdi kapatıyorum.” Bu kez bana hükmetmeye kalkmıştı: “Girmen için kim izin verdi?” Bu ses tonuna kulak asmadım: “Kendini ne sanıyorsun? Sadece polis olduğun için hepimiz bir düdüğüne dans mı edeceğiz?” Yağ tulumu bir anda patladı: “Benimle nasıl konuştuğuna dikkat et!” Bu arada sürekli tabancasına davranıp duruyordu, ama artık kendimi tutamıyordum: “Bana ne söylemeye çalışıyorsun? Beni keyfine göre zorbalık taslayabileceğin bir zavallı mı sandın?”

Birden tabancasını çekip bana doğrulttu: “Belki bundan korkarsın, ha?” Bir anda içime bir güven geldi ve ona haykırdım: “Ne senden ne de tabancandan korkuyorum. Kafamın dibinden binlerce kurşun geçti. Defol artık!” Adam öfkeden köpürerek üzerime doğru yalpaladı ve boğazıma sarılmaya çalıştı. İbrahim o anda karnına bir yumruk indirerek adamı cam kapıdan dışarı fırlatmıştı. Çok geçmeden kahvede on iki polis toplandı ve neler olduğunu sordular. Çok kötü olmuşum.

İbrahim polis merkezinde üç saat ifade verdi. Beni de çağırdılar. Üniformalı polislere ifademi sadece polis şefine vereceğimi söyledim. Memurlar önce bu yüzden bana sert çıktılar. Ama put gibi susmaya devam ettiğim için sonunda pes ettiler. Şefin odasına girince yumruğumu çalışma masasının üzerine vurarak ona çıkıştım: “Bu şehirde neler oluyor? Önce bir iş bulmak için didiniyorum, sonra da aslında beni korumak zorunda olan kişiler bana zorluk çıkarıyorlar. Hepiniz delirdiniz mi?” Sonunda İbrahim kapıyı kırdığı için kahve sahibine 150 DM ödedi. Bu onu sarsmazdı. Durumu oldukça iyiydi.

Ertesi gün her zamanki gibi erkek arkadaşımın kahvede buluştum. Bant değişiminden gelirken bana sürekli bahar dalları getiriyordu. Bu hediyeler beni bütün diğerlerinden çok daha mutlu ediyordu. İbrahim’in arabası olduğu halde genellikle yürüyerek eve kadar bana eşlik ediyordu. İkimiz de büyük romantiklerdik. Birlikte yıldızlı gökyüzüne bakıp rüyalara dalıyorduk. Üzeri kiraz dolu dallarla eve geldiğimde annem ve Goran gülümsüyorlardı.

İbrahim sürekli geçmişimi deşmeye çalışıyordu. Bugüne dek ona toplama kampıyla ilgili çok az şey anlatmıştım. Bir gece kavşakta bir araba duruyordu ve içindeki yabancı bir sigara yakmıştı. İbrahim laf arasında bunu fark edip etmediğini sordu. Bir anda felç olmuşum. Ellerim ter içinde kalmıştı. Belki de biri beni pusuya düşürmek istiyordu? Sonuçta bana tecavüz edenler ortalıkta serbestçe dolaşıyorlardı. İbrahim son derece rahatsız olduğumu fark etti. “Gel, sakinleşene dek bir bankta oturup sigara içelim.” Davranışım öyle garibine gitmişti ki, beni sorgulamaya başladı. “Leyla! Sana neler olduğunu bana anlatmalısın.” O zaman hindi çiftliğinde bana tecavüz edildiğini anlattım.

İbrahim bunu başından beri tahmin ettiğini söyledi. Sessizce eve kadar bana eşlik etti.

Bu adam benden yeni bir insan yaratmıştı. Kendimi fazlasıyla mutlu hissediyordum. Sanki bulutların üzerinden uçuyordum. Eve giderken bu kez elimde bir elma ağacının bahar dalını tutuyordum. Ay parlıyordu. Sokaklar bomboştu. Ilık bir rüzgâr esiyordu. Bir şey hakkında şakalaşıyorduk. Bir anda elimi tuttu. Küçük bir elektrik şoku yemiş gibi gıdıklanmıştım. “Bugün seni rahatsız etmedi” dedi İbrahim. Çünkü o güne dek İbrahim’e her tür yaklaşmayı yasaklamıştım. Bir anda dönüp beni öptü.

Çevremdeki her şey döndü. Sanki kanatlarım çıkmış gibiydi. Akşam yatağında huzursuzca dönüp durdum. Bu duygu göğüs kafesime işlemişti. Damarlarımda tutuşuyordu. Adeta çılgınlıktı. Gerçekten âşık olmuşum!

Ertesi gün bu olayı sıcağı sıcağına anneme anlattım. Ratko’yu damadı olarak görmeyi daha fazla istese de bu duruma çok sevindi. Çok geçmeden İbrahim ailemle tanıştı. Goran, beni hak edecek adamın daha doğmadığı görüşündeydi. Kimse benim için yeterince iyi değildi. Erkek kardeşim İbrahim’in yapmacık tavırlı biri olduğunu düşünüyordu. Gorana ise tamamen kendinden geçmişti. İbrahim onu çikolatayla kandırmıştı.

Erkek arkadaşımın birlikte planlar yapıyorduk. Ama vicdanım rahat değildi. Bu öpücükten sonra aralıksız olarak Ratko’yu düşünmeye başlamıştım. Onun için üzülüyordum. İbrahim benimle evlenip İsviçre’ye yerleşmek istiyordu. Orada akrabaları ve dostları vardı. O çalışacak ben de geçici olarak evde oturacaktım.

O zaman çocukla ilgilenmek için yeterince zamanım olacaktı. Bunu ciddi olarak düşünüyorduk, ama içimden bütün bunlara inanmıyordum. Bana masal gibi geliyordu. Oldukça kararsızdım. Gerçekte onunla birlikte çekip giderek normal bir evlilik sürdürmeyi hayal edemiyordum. Bir adama karşı hiç arzu hissedecek miydim? Bunu istiyordum, ama hayal edemiyordum. Nihayet kendimi gerçek bir kadın gibi hissetmek istiyordum. Sadece öpmek ve okşamak. Daha fazlası değil.

Ratko ve İbrahim

Ratko ziyaretini haber verdiğinde İbrahim'le neredeyse iki aydır birlikteydim. Bu ziyaret kasabada gizli kalmadığı için polis merkezi de hemen haber almıştı. Bir polis müfettişi sokakta benimle konuştu: “Şu Sırp Ratko Miri'nin geleceğini duydum. Ne zaman?” “Önümüzdeki iki gün içinde. Neden?” “Haber vermedin.” “Kime haber vereceğim?” “Bize, tabii.” “Neden?” “Kişisel güvenliğin için. Bu vatandaşlık görevi.” “Bu nerede yazılı?” “Yakınımızda dolaşmayın. Bu Miri'yi çekip vurmaya yetkim var. O bir Sırp.” Öfkemle arkasından baktım. Ertesi gün bu polisle sokakta tekrar karşılaştım. Ona tısladım: “Bunu sakın yapma! Tesadüfen bile olsa!”

Sanki Ratko birini öldürebilirdi! Öfkemin geçmesi uzun zaman aldı. Hangi saatte geleceğini bilmiyordum. Bir yandan geleceğine seviniyordum, öte yandan bunu hiç istemiyordum. Ona İbrahim'i nasıl açıklayacaktım? Bu güne dek ondan sadece telefonda bir kez söz edebilmişim.

Tamamen çaresizdim ve bir sinir krizinin eşiğindeydim. Kahvede içki servisi yaparken telefon çaldı. “Eve gel. Ratko burada,” dedi annem. Heyecanla İbrahim'e döndüm: “Şimdi gidiyorum. O burada.” Kayıtsızca biraz daha oturmam gerektiğini söyledi.

İbrahim inançlı bir Müslüman'dı ve çok muhafazakâr yetiştirilmişti. Tutumu, “Ben erkeğim ve benim sözüm geçer. Ben ne dersem o olur,” biçimindeydi. Meyve suyunu aceleyle başıma diktim ve kalkmak istedim. “Eve kadar sana eşlik edeyim,” diye üsteledi İbrahim. Bu benim için uygun değildi, ama onu incitmek istemedim. Tam kapının önüne geldiğimiz sırada onu Ratko'yla tanıştırmak isteyip istemediğini sordu. “Hiçbir şekilde,” diyerek yerimden sıçradım. Ama dik kafalı İbrahim hiç istifini bozmadı. O anda sesimizi duymuş olan Goran kapıyı açtı.

“Ne var ne yok? Nasılsınız?” İbrahim bu sözlerle Goran'ı bir kenara iterek kapıdan içeri daldı. Üvey babam şaşkınlıkla kenara çekildi. İbrahim'in davranışı hiç hoşuma gitmemişti. Hiç kimse onu içeri davet etmemişti. Ratko'yu bu karşılaşmadan uzak tutmayı ne kadar isterdim! Ama erkek arkadaşım çoktan mutfığa girmişti bile. Betim benzim uçmuş halde onun ardından mutfığa girdim. Ratko dostça ayağa kalkıp beni yanaklarımdan öptü. Bu İbrahim için bir şoktu.

Ratko şaşkınlıkla mutfaktakilere baktı. Neden kimse bu yabancı adamı ona tanıştırmıyordu? Herkes susmuştu. İbrahim birden, “Ben Leyla'nın erkek arkadaşım,” diye ilan ederek mutfak bankına çöktü. Ne üzücüydü! Oracıkta ölecektim. Ratko'nun gözlerine yaşlar hücum etti. İbrahim dövüşü kazanmış bir horoz gibi davranıyordu. O anda bütün sempatim Ratko'dan yana geçmişti.

Annem kahve pişirdi ve dayanılmaz sessizliği bozmak için kapıları tangırdattı. Gorana odasına kaçtı. Ellerim aşırı titrediği için masayı hazırlarken tabakları düşürdüm. Bu üzgün bakışlara bir saniye daha katlanamayacaktım. Bu yüzden ayaklarıma bakıyordum. Dokunsalar ağlayacaktım. Sadece Zoran'ın keyfi yerindeydi. Işıldayan gözlerle kollarını Ratko'nun boynuna dolamış, gururla cıvıldıyordu: “Bu benim babam!” Bu İbrahim'in hoşuna gitmemişti. “Sana bir hediyem var,” dedi küçük çocuğa. Toz olup havaya karışmak istiyordum. İbrahim bir anda caka satarak evden çıktı. Bizler susuyorduk. Tekrar geri döndüğünde Zoran'ı bir paket çikolatayla kandırmaya çalıştı. Zoran çikolatayı aldı ve doğruca Ratko'nun kucığına koştu. Buna çok sevinmişim.

Saatler geçiyor, ama İbrahim'in aklına bir türlü artık bizi yalnız bırakması gerektiği gelmiyordu. Sonunda sıkıntıyla, “Artık eve gitmeyi düşünmüyor musun?” diye sordum ona. Neşeyle, onu kapı dışarı mı etmek istediğini sordu. “Hayır, ama gitsen iyi olacak,” diye tısladım. Öfkeden neredeyse patlayacaktım.

Nihayet İbrahim gittikten sonra Ratko'yla masada bir süre daha oturdum. Felç olmuş gibiydi.

Ağzlarımızı bıçak açmıyordu. Ona ne söylemem gerektiğini bilmiyordum. Aklıma gelen her şey saçma geliyordu. Bana bir şeyler sormasını umdum, ama hiçbir şey sormadı. Geceyi Goran'la birlikte benim dairemde geçirdi. İkisi böyle sözleşmişlerdi. Goran daha sonra bana anlattı: "Onun ne kadar acı çektiğini hayal bile edemezsin." Bütün gece ağlamış ve beş paket sigara içmiş, sonra Goran'a, "Leyla istediğiyle birlikte olabilir. Önemli olan onun mutlu olması. Sadece çocuğuma iyi baksın. Bana geri döneceği günün hayaliyle yaşıyorum" demişti.

Ertesi gün her zamankinden erken kalktım, savruk bir şekilde makyaj yaptım ve kendime bir kahve pişirdim. Tamamen kendimle baş başaydım. Ratko'nun kapıyı vurduğunu duydum. Birazdan işe gideceğimi biliyordu. Birlikte oturup yüzeysel şeylerden konuştuk. Zoran ne kadar büyümüşü ve akıllıydı, ne güzel dişleri vardı ve bunun gibi şeyler. Ratko bir gece daha B.de kalmak istiyordu. Akşam birlikte çıkıp çıkamayacağımızı sordu. "Hayır," dedim. Mahzun bir tavırla bunu kabul etti.

İbrahim kahveye gelir gelmez, "Nihayet evine geri döndü mü?" diye sordu. Onu soğuk bir tavırla, "Hayır," diyerek yanıtladım. "Daha ne kadar kalacak?" "İki ya da üç gün daha," dedim. Bu adama âşıktım, ama bir önceki günkü baskıcı tutumunu katlanılmaz buluyordum. Ratko çocuğunu ve beni görmek için çok uzaktan gelmişti. O benim hayatımı kurtarmıştı ve bu kasıntı adam onu yaralamıştı. İbrahim hep, "O senin hayatını kurtarmadı," diyordu, "o sadece her normal insanın yapması gerekeni yaptı."

Sürekli Ratko'yu aşağılayan şeyler söylüyordu. Onun kıskançlıkla söylediği bu sözlere hiç tepki vermedim. O zaman ateş püskürdü: "Bütün Çetnikler aynı, pislik." İlk anda bu sözleri yuttum. Erkek arkadaşımın ağzından milliyetçi sözler çıkıyordu. Bu, bardağı taşıran son damla olmuştu. Öfkeden kendimden geçmiş bir halde onun sinsisi ve terbiyesiz olduğunu söyledim. İbrahim gittikçe küçüldü. "Bu kahveye sadece Müslümanlar geliyor, ama Çetniklerden daha kötü davranıyorlar," diyerek ateş püskürdüm. O gün kahveyi her zamankinden daha erken terk ettim. Ratko'yla konuşmak için kendime biraz zaman ayırmak istiyordum.

Küçük köprüünün üzerinde Ratko ve üvey babamla karşılaştım. Bir birahaneye gitmek istiyorlardı. "Sizinle gelebilir miyim?" diye sordum. Ratko rahatlamış bir tavırla gülümsedi. Bir sıraya oturur oturmaz Goran fark ettirmeden yanımızdan ayrıldı. Uzun bir akşam oldu. Çok ağladık. Ve Ratko'ya her şeyi anlattım. Neredeyse her şeyi... İbrahim'le ilgili beni suçlamadı, ama sürekli olarak geri dönmem için üsteledi. Bunun benim için imkânsız olduğunu ona açıkladım. Benim hırçın tavrımı artık anlamalıydı. Bana tecavüz edenlerin de büyük olasılıkla benimle aynı dükkâna gittiği bir ülkede nasıl yaşayabilirdim?

Ratko'ya terapiden önce içinde bulunduğum ruhsal durumu anlatmaya çalıştım ve toplama kampından sonra bir "evde" yaşadığımdan söz ettim. Bir adam beni orada bir başkasına vermişti. Ayrıntılara girmedim. Ama onun gerçekten neler olduğunu anlayacak kadar akıllı olduğunu sanıyorum. Kelimeler ağzımdan dökülürken Ratko bana sarılmıştı, sanırım, ama artık bunu hatırlayamıyorum. Meyhanedeki müzisyen eski halk şarkıları söylüyordu. Ratko gözyaşları için özür diledi. Bunun suçlusu müzikti.

Ertesi gün arabasıyla beni kahvenin önüne bıraktı. Çalıştığım yeri görmek için benimle içeri girmek istedi. Barda ona bir kahve servisi yaptım. "Bir kez daha deneyelim," diyerek bana rahat vermiyordu. O sırada içeri İbrahim girdi. Bizi görür görmez geri döndü ve oradan çıkıp gitti.

Ratko, "Bu adamı seviyor musun?" diye sordu. Ona âşık olduğumu, ama onu sevip sevmediğimi bilmediğimi söyledim. Ratko coşkuyla konuştu: "Birlikte yaşasanız ya da evlenseniz bile seni benim sevdiğim kadar sevmeyecek. Çünkü kimse seni benim kadar iyi anlayamaz. Başka çocukların olsa

bile, her zaman bana geri dönebilirsin. Seni hep bekleyeceğim. Günün birinde tekrar birlikte olacağız.

Zamanın benim için bir önemi yok.”

Sonra çabucak sigarasını söndürdü ve ceketini omzuna attı. Onu arabasına kadar geçirdim. Ratko camı indirdi ve bana son kez sordu: “Oğlumuzu alıp birlikte eve dönelim.” “Hayır,” dedim ona. Göğüs geçirerek arabayı çalıştırdı. Üzgün bir halde ardından baktım. İbrahim’le o gün tek kelime konuşmadım. Daha sonraki günler kahve boşalır boşalmaz kavga etmeye başladık. En azından kıskandığımı kabul etti. “Seni bu adam yüzünden kaybetmek istemiyorum,” diye homurdanıyordu.

Sevgi

Kahvenin sahibi iflas etti. Tekrar işsizdim. Yaşlı sarhoş aylardır, “Maaşının geri kalanını hemen alacaksın,” diye beni oyalıyordu. Ama bütün varlığını kaybetti. Bugüne dek bahşişlerimle bir dereceye kadar idare etmiştik. Ama şimdi bıçak kemiğe yeniden dayanmıştı.

Hayatım renksizleşti. İbrahim’le ilişkiimi çeşitli nedenler yüzünden bitirdim. Beni hiç anlamıyordu. Bulduğumuz zamanlar, her seferinde Zoran’ı da getirmemi istiyordu. Ama bu bana uygun gelmiyordu. Onun doğru adam olduğundan yüzde yüz emin olmadan çocuğumu ona alıştırmak istemiyordum. İbrahim incinerek yakınıyordu: “Senin başka planların var.” Bu doğru değildi. Ben sadece çocuğumun günün birinde benim hakkımda kötü düşünmesini istemiyordum. İleride, “Annem, babamla birlikte yaşayamadı. Başka başka amcalarla arkadaşlık etti. Ama onlarla da birlikte olmak istemedi,” diye düşünebilirdi. İbrahim, “Sen bu Ratko’yu seviyorsun,” diyordu. Konuşmalarımız genellikle böyle sona eriyordu.

Son buluşmamızda İbrahim beni akşam dışarı çıkarmıştı. Gittiğimiz restoran tıklım tıklımdı ve herkes beni tepeden tırnağa süzüyordu. Bu beni huzursuz etmişti. İbrahim’e, “Burada kendimi iyi hissetmiyorum” diye fısıldadım. Beni anlamadığını söyledi. Söz konusu olan, o şehirdeki en pahalı ve güzel restorandı. “Yoksa insanlardan korkuyor musun?” diye sordu. “Hayır,” diye karşılık verdim. “Ama insanların daha az olduğu bir yere gitmek istiyorum.” Bu İbrahim’in hoşuna gitmemişti, ama razı oldu. Bütün gece boyunca gittiğimiz yerin ne kadar küçük ve ucuz bir yer olduğu konusunda söylenip durdu. Sabrım taşmıştı: “Hemen eve gitmek istiyorum,” dedim.

Sonra İbrahim’le ilgili hoşuma gitmeyen birkaç şey daha öğrendim. Birçokları gibi o da savaştan sonra profesyonel kumara başlamıştı ve büyük çapta kâğıt oyunları organize ediyordu. Bu arada sık sık sahtekârlıklar gündeme geliyordu. Şimdi neden İbrahim’in bu kadar çok parası olduğunu anlamıştım. Bundan ona söz ettiğimde benimle açık konuştu. Yine de ona güvendiğimi düşünüyordu.

İlişkimiz bittiğinde kendimi çok üzgün hissettim. Ama inatçı biriyim. Biriyle artık konuşmamaya karar verdiğimde bundan vazgeçmiyorum. Bana ne kadar acı verse de. İbrahim kapı zilini çalıp sık sık beni aşağı çağırdı, ama her seferinde ona bağırdım: “Artık buna zahmet etme.” Sonra banyoya gidip ağlıyordum. Her şeyin yeniden başlayacağından endişeliyim. Bu yüzden onun yolundan çekilmek en iyisi.

Kendimi çok kötü hissettiğimde Medica’daki Yasemin’i arıyorum. Bana her zaman kulak veriyor. Onunla yaptığımız konuşmalardan sonra tamamen normal bir hayat için büyük bir özlem duyuyorum. Diğer gençler gibi tekrar diskoya gitmek isterdim. Ama orada ne yapacağım? Nasıl olsa orada da açık alan korkusu çekeceğim. Uzun zaman hapis kalmıştım. Orada paniğe kapıldığım için tuvalete gidip uzun süre kapıyı ardımdan kilitleyemem.

Ayrıca elimin altında sürekli bir bardak su bulundurmadan yapamıyorum. Bu, neredeyse sürekli susuz bırakılmış olmanın getirdiği bir sonuç. Ayrıca diskodaki herkes arkamdan konuşacak: “Şuna bak, çocuğu olduğu halde gelip burada dans ediyor. “ İnsanlar burada böyle düşünüyor.

Bu şehri terk etmem gerek. Küçük bir evim olsun isterdim. Gürültüden uzakta.

B. ölü bir şehir. Savaştan sonra bir şeyler değişti. Arada sırada Amerikalı IFOR¹⁸ askerleri sokaklarda dolaşüyor. Şehirde hemen hemen hiç Sırp kalmadı. Yakında bir Hırvat Okulu açılacak. Kız kardeşim Gorana, bütün arkadaşları bu yeni okula gitmek istedikleri için birkaç gün önce okuldan eve tamamen perişan bir halde geldi. Zavallı çocuk Hırvat bir baba ve Müslüman bir anneye sahip olduğu için nereye ait olduğunu bilemiyor. Annesine, “Ben kimim?” diye sordu. Annem de yanıtladı:

“Sen Gorana’sın.”

Bosnalıların, Hırvatların ve Sırpaların sürekli birbirlerini suçlamalarıyla ilgilenmiyoruz. Hayatımızın kırık parçalarını bir araya getirmekle meşgulüz.

İşsizlik günlük hayata yeniden geri döndü. Şu sıralar dükkânlarda deftere yazdırıyoruz. Akşamları bazen televizyon izliyoruz ya da konuklar geliyor. Bu aralar komedi bile izleyip gülebiliyorum. Yine mutfağımızda küçük bir parti düzenlediğimizde, bunun keyfini çıkartıyorum. Ve yalnız kalmak istediğimde doğruca daireme çekiliyorum. Küçük de olsa birçok ilerleme kaydettim.

Gündüzleri düzenli olarak Zoran’la gezintiye çıkıyorum. Ama, alışılmış güzergâhlarımızın dışına isteksizce çıkıyorum. Kasvetli ruh haline büründüğüm zamanlarda kendimi toplum tarafından terk edilmiş hissediyorum. Sadece çocuğum bana yaşama sevinci veriyor. Zoran büyüdüğünde ona geçmişimle ilgili her şeyi anlatacağım. Ama onda intikam duyguları uyandırmadan.

Rahmimdeki ağrılar hâlâ başıma bela. Umarım hayati bir tehlikesi yoktur. Regl durumum da düzensiz. Doktora gitmekten çekiniyorum. Ama bütün bu ağrılar ve depresif ruh halleri dışında, hâlâ bu dünyada olmaktan mutluyum. Sloganım şu: “Hayatın sana sunduğu bütün nimetleri al.” Hep büyük bir optimisttim. Bu var olmayı kolaylaştırıyor.

Yakın zamanda Ratko beni tekrar ziyarete geldi. Akşam beni dışarı çıkarttı. “Zoran dünyadaki en iyi çocuk,” diyerek ona küçük çocuğumuzdan söz ettim. O da karşılık verdi: “Neden çocuğumuz anne babasıyla birlikte büyümesin? Babası kötü bir insan değil ki!” Bunu tabii ki biliyordum. Bu nedenle bu düşüncesi beni çok yaraladı. Restoranda bir müzik grubu çalışıyordu. Ratko bir şarkı istedi. “Bir kez daha denemek için bana elini ver. Sırbistan’a gel, Leyla,” diyerek bana yalvardı. Ama “geri” dönüş yok. Ne orada ne de burada yaşayabiliriz. Buradan çok uzaklara gitmemiz gerek. Çünkü bu ülkede bir gelecek yok. Dünyanın herhangi bir yerinde her şey daha iyi olacak. Herhalde kimse beni Ratko kadar sevemez.

Ben de onu seviyor muyum? Bunu yapacak durumda mıyım, bilmiyorum. Belki onu başka bir anlamda seviyorum. Ratko’yu düşünmediğim bir günüm bile yok. Yatağa girerken her seferinde onun için dua ediyorum. Herhalde sevgi bu... Bilmiyorum. Eskiden aradığında benim için fark etmezdi. Şimdi bunun için seviniyorum. Belki de sevgi bu. Eğer gerçekten günün birinde bir arada yaşamaya karar verirsek, ona hakkımdaki bütün gerçeği anlatacağım. Belki o zaman birbirimizi sevebiliriz.

Sonsöz

“Kosova’da toplu tecavüz.”

Bu, Kosova Savaşı’ndaki manşetlerden biriydi. Yine sayısız kadına şiddet uygulanmıştı. Üstelik eski Bosna’da aynı suçu işleyenlerin büyük bir bölümü tarafından. Yeniden dünya çapında büyük protesto çığlıkları yükselmiş, ama çabucak sönmüştü. O anda kendime Bosna’da şiddet gören kadınlara ne olduğu sorusunu sordum. Bu kurbanlar nasıl yaşıyorlardı? Onlara kim yardım etmişti? Çevrelerindeki her şey sessizliğe bürünmüştü.

Tecavüz kampı: Tüyleri diken diken eden, ama aynı zamanda soyut kalan, hayal edilemeyen bir kelime. Yugoslavya Savaşı sırasında on bin, hatta belki daha da fazla kadına ailelerini aşağılamak ve yok etmek adına şiddet uygulandı ve işkence edildi. Her bir kadının tek başına yaşadığı türlü kâbuslar bu kelimenin ardında yok oluyor. Tecavüz, benzine ve cephaneye mal olmayan bir savaş stratejisi. Şüphesiz her savaşta tecavüzler yaşandı ve yaşanacak. Ama Balkanlarda olan yeni bir şey vardı. Toplu tecavüzler politikanın bir parçasıydı. Sistemik eziyetin yöntemleri vardı. Geriye kalansa ruhsal ve bedensel sakatlıklardı.

Bugünkü hayatları hakkında konuşmaya hazır olan kadınlar arasında yaptığım araştırmada bir suskunluk duvarına toslamıştım. Uzman çevrelerden hiçbir kadının kendi isteğiyle açıklama yapmayacağını duymuştum. Çünkü bugünkü yaşam dünle ayrılmaz biçimde bağlıydı. Travma geçirmiş kadınlarla çalışan psikologlar bu konudan vazgeçmemi önerdiler. Kurbanlar suskunlukla donmuşlardı. Kadınların sadece üçte biri hâlâ duygusal tepki verecek durumdaydı. Çoğu kendileri hakkında konuşma becerisini kaybetmişti. Olanları üçüncü kişiden söz eder gibi anlatıyorlardı. Artık kimse adalete inanmıyordu. Çünkü suçlular hâlâ ellerini kollarını sallayarak dolaşıyordu. Kadınların çoğu sessizce acı çekiyordu.

Unutulmuşlardı.

Birkaç hafta sonra Saraybosna’da savaş kurbanlarıyla ilişkide olan bir kuruma rastladım: Bosna Hersek Federasyonu Savaş Esirleri Derneği. Bu derneğin yardımıyla 2000 Martı’nda Den Haag mahkemesinde tanıklık yapmak isteyen, şiddete maruz kalmış birçok kadınla temasa geçtim. Medeni cesareti olan kadınlar.

İnanılmaz işkenceler yaşamış güçlü kişilikler. Konuşmalarda bahsettikleri şiddet akıl almaz boyuttaydı. Kadınlar, kasıtlı hamile bırakmalardan, genital organlara elektro şok uygulamaya ya da karnı burnunda kadınlara tecavüze dek birçok şey anlattılar. Bazıları kendi kızlarının ölümünü izlemek zorunda kalmışlardı.

Bütün aileler tecavüz nedeniyle mahvolmuştu. Savaş esirleri derneği, bana kurtulanların içinde intihar oranlarının son derece yüksek olduğunu söyledi. Kocasını ya da ailesi tarafından terk edilme korkusundan bugüne dek susmuşlardı. Çoğu sakinleştirici hap bağımlısıydı. Çok az kurban tıbbi ve psikolojik yardım alabilmişti. Kadınların çoğu mülteci evlerinde yalnız yaşamaya terk edilmişlerdi. İçlerini kemiren korku ve sefillik içinde. Çocuklarıyla birlikte.

Bu kadınların içinde Leyla da vardı. O en genciydi. Ve başkaydı. Hap almıyordu ve sakin görünüyordu, neredeyse kayıtsızdı. Medica’nın terapi yardımı projesi sayesinde tekrar gülmeyi ve konuşmayı öğrenmiş olan bir kızdı. Bununla birlikte bir mucize gerçekleşmişti. Leyla âşık olmuştu. O, bütün bu dehşetten sonra umut veren bir kızdı.

Ama içinde duygusal fırtınalar esiyordu. İlk buluşmamızda (bir röportaj çerçevesinde) bütün hapis arkadaşlarının içinde bu durumu en iyi atlatan kişi olduğunu söyledi. Daha sonra Leyla’nın

dehşetin adını anmak için hâlâ gücü olmadığı ortaya çıktı. İşim bittikten sonra onun hikâyesi aklımdan hiç çıkmadı. Yirmi dört yaşındaki bu kızın cesareti ve direnci beni büyülemişti. Toplumun ilgisizliğine öfke duyuyordum.

Leyla, sonraki görüşmelerde birkaç şeyi karmakarışık anlattı. Bazı şeyleri kararsızlıkla geçiştirdi ya da hiçbir şekilde açıklamadı. Yaşanmış olayları yumuşatmaya çalışıyordu. Aynı zamanda tercüman olarak da hizmet veren bir psikoloğun desteğiyle günlerce süren konuşmalardan sonra parçaları özenle bir araya getirdik. Leyla'nın annesinin onun hayatında nasıl büyük bir rol oynadığı da açıkça belli oldu. Onun sevgisi, kızı için bütün kayıp yıllar boyunca beslendiği bir gıda olmuştu. Bu genç kızın kaderi Balkanlardaki savaşın çılgınlığını yansıtıyordu. Herkes suçluydu. Müslüman, Sırp ya da Hırvat olsun, fark etmiyordu. Ama kötülerin içinde iyiler de vardı.

“Haksızlık unutulmamalı,” diyor Leyla. Bunu derken küçük oğlu Zoran'ı sıkıca göğsüne bastırıyor. Çocuğuna da günün birinde gerçeği söyleyecek. “Ama onda intikam duyguları uyandırmadan.” Bu “cesur anne” bastırmak istediği sahneleri hafızasına çağırırken her seferinde ölüm korkusunu tekrar hissetse de, dehşetin bir yüzünün olması ve hayatını mahveden adamların sonunda ele geçirilip cezalandırılması için hikâyesini bu kitapta ve 2000 yılının ilkbaharında Den Haag'daki Uluslararası Yüksek Mahkeme önünde anlatmak istiyor.

Den Haag'a giden yol inanılmaz yorucu. Kadınlar, çapraz sorguya psikolojik destek almaksızın katlanmak zorundalar. Çoğu, sorgunun baskısı altında bayılıyor. Ayrıntılı bilgi vermek ve bu arada bütün dehşeti tekrar tekrar yaşamak zorundalar. Bu arada hatırlayamadıkları bir şey olduğunda ki geçirilen bunca travmadan sonra bu çok sık oluyor, mahkeme önündeki tanıklıkları geçersiz oluyor. Kadınlar tanıklıklarından sonra intikam saldırılarına karşı korunmasız kalıyorlar.

Leyla, 1999 Ekimi'nde Saraybosna'da Iuvuz Begi aleyhine açılan davada baş tanık olarak ifade vermeye gönüllü oldu. Bu adam Fikret Abdic'in başlıca şeflerinden ve aylarca kapatıldığı toplama kampının komutanlarından biriydi. Birçok cinayet ve tecavüzdten sorumlu olduğu iddia ediliyordu. Leyla'yla birlikte başka kadınlar da ortaya çıktı.

Kadın avukatı, müvekkili Begi'nin bütün suçlarını inkâr etti. Kadınlar yeniden kendilerini suçlu hissettiler. Leyla, dava başladığından bu yana birçok ölüm tehdidi aldı. Yirmi dört saat polis korumasına karşın evinin arkasına saklanan meçhul birinin saldırısına uğradı. Bir komşusu genç kadının çığlıklarını duydu ve böylece daha kötü bir olayın önüne geçildi. Leyla, Den Haag'daki mahkemeye baş tanık olarak çıkabilecek gücü bulabileceğinden hâlâ emin değil. Suskunluğa büründü...

Alexandra Cavelius

Notlar

[←1]

Bosna'daki Hırvat ordusu. Ç.n.

[←2]

Sırların kurduğu, Müslümanları hedef alan aşın milliyetçi çete. (Ç.N.)

[←3]

Müslümanlara edilen bir küfür.

[←4]

Sırpça ve Hırvatçada “kurt”. Ç.n.

[←5]

Sırpça-Hırvatçada “hırsızlık”.

[←6]

Ç.n. Sırpça ve Hırvatçada “gözyaşı”

[←7]

Sırpça ve Hırvatçada “gül”

[←8]

Grimm masallarından bir karakter. (Ç.N.)

[←10]

Riyeka Hırvatistan'da bulunuyor.

[←11]

Yugoslavya'da görevlendirilen Birleşmiş Milletler Barış Gücü. (Ç.N.)

[←12]

Leyla'nın halası.

[←13]

Doğum sırasında oluşabilecek yırtıkları önleme amacıyla vulvanın altına ya da yan tarafına kesik atılması. (Ç.N.)

[←14]

Sırp-Ortodoks inanana göre selamlama.

[←15]

Sırp ların radikal partisinin lideri Vbjislav Seselj.

[←16]

Birleşmiş Milletler tarafından Güvenli Bölge ilan edildiği halde yine Birleşmiş Milletler'in ve tüm dünyanın gözü önünde binlerce insanın Sırlar tarafından katledildiği şehir. (Ç.N.)

[←17]

Bosnalı bir pop şarkıcısı.

